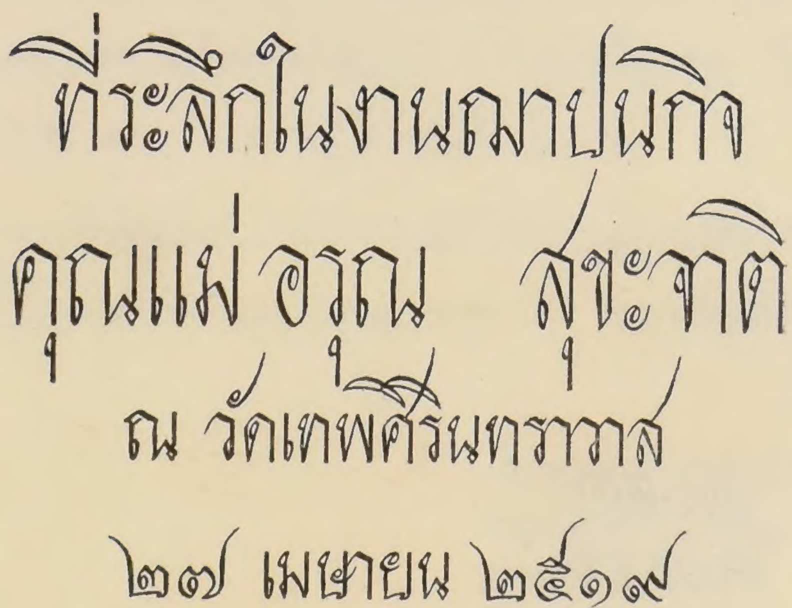
ที่ระลึกในงานฌาปนกิจ

คุณแม่อรุณ สุจะจาติ

ณ วัดเทพศิรินทราวาส

๒๗ เมษายน ๒๕๑๙

ที่ระลึกในงานฌาปนกิจ
คุณแม่อรุณ สุขะจาติ

ณ วัดเทพศิรินทราวาส

๒๗ เมษายน ๒๕๑๙

4 พ.ค. 2519.

บุตร และ ธิดา ของ คุณแม่อรุณ สุขะจาติ

ขอกราบขอบพระทัย สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) ได้ทรงประทานอนุญาตให้พิมพ์พระนิพนธ์เรื่อง "แววอารมณ์"

ขอกราบขอบพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระธรรมโสภณ (พื้น ปาสาทิโก) วัดราชบพิธ ฯ ได้กรุณาอนุญาตให้พิมพ์เรื่อง "สันโดษทำให้ไทยล้าหลังหรือ ?"

และ กราบขอบพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระราชนันทมุนี วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ที่ทางเจ้าภาพได้นำเรื่อง "รักลูกให้ถูกทาง" ของท่าน มาพิมพ์เป็นบรรณาการ แด่ท่านผู้ให้เกียรติมาในงาน

หากหนังสือเล่มนี้ จะมีประโยชน์กับท่านผู้อ่านบ้าง ขอกุศลที่เกิดขึ้น จงเป็นผลบุญส่งให้คุณแม่อรุณ สุขะจาติ ในภพที่อุบัตินั้นด้วย

นายประพจน์ สุขะจาติ
นายศักดิ์ศิลป์ – นางสุภรณ์ สุขะจาติ
นายนินนาท สุขะจาติ
นางสาวอมร สุขะจาติ
นายอุดม – นางอรนุช สุขะจาติ

คุณแม่อรุณ สุขะจาติ

ชาตะ ๒๓ ธันวาคม ๒๔๒๕

มรณะ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๑๘

แววอารมณ์

พระนิพนธ์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

(วาสนมหาเถระ)

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ใจเหลิง

เป็นคนทำกิจด้าน ใดใด ก็ดี
สังเกตขาดประมาทใจ เจิ่นคว้าง
ผิดถูกชั่วดีไฉน มินึก ตรวจเอย
สักว่าทำ ซ้ำอ้าง อวดโอ้เองดี.

จะมีขาดตกต้อง ติเตือน
งานห่อนสมบูรณ์เหมือน มุ่งไว้
กลับโกรธว่าแสร้งเบือน บิดชอบ ชุมนา
เลยเชื่องแต่ตัว ไร้ สติล้างปัญญา.

๑๓ มกราคม ๒๕๑๒ เวลา ๑๐.๓๐ น.

เชิงชวน

ทำ กิจไรก็อบให้ เห็นคุณ ประโยชน์เอย
ดี ตลอดเราเขาบุญ บ่มพร้อม
กว่า สุขสวัสดิ์หนุน เนื่องทั่ว กันนา
พูด แต่ปากมากค้อม คดไร้ทำตาม.

ข้อความกระทู้นี้ นำมา
จากประกาศพรรคหา พวกให้
คะแนนเลือกตั้งสภา แทนราษ – ฎรเอย
เห็นเกลื่อนถนนจำไว้ วัดเค้าคำขาน.

๑๖ มกราคม ๒๕๑๒ เวลา ๑๕.๓๓ น.

ล้วนหรรษา

พ่อแม่ขอชื่อให้ ลูกหวล คนึงเอย
อยู่มั่นขวัญยืนชวน ชื่พร้อย
ไพเราะอักษรควร ของพ่อ แม่นอ
ขานเสนาะเหมาะเสียงช้อย ชุ่มชื้นรื่นหู.

ต่างดูแต่ปลาบปลื้ม เปรมใจ
ผู้คิดพลอยแจ่มใส สอดซึ้ง
เหมือนก่อกุศลไพ– ศาลเพิ่ม
ที่ช่วยพ่อแม่อึ้ง เอิบสร้างหรรษา.

๒๖ มกราคม ๒๕๑๒ เวลา ๑๙.๔๕ น.

มาพบสมุดนี้เมื่อ　　เมษา อีกเอย
จันทร์สิบสองเวลา　　ล่วงได้
สิบโมง พ.ศ. ปรา　　กฎโปรด ทราบนอ
สองห้าหนึ่งสี่ใช้　　ชุบข้อสารา.

ช้านานผ่านพบครั้ง　　คนึง ความเอย
ประมาทลืมเลือนจึง　　เงิ่นค้าง
ขาดตอนเรื่องรำพึง　　เลยพร่อง
คิดว่าต่อนี้อ้าง　　จักเอื้อนออกเสนอ.

๑๒ เมษายน ๒๕๑๔ เวลา ๑๐.๒๕ น.

เอาภาระ

อยู่ด้วยช่วยจัดข้าว　　เครื่องของ ใช้เอย
ที่เกะกะสุมกอง　　ก่ายซ้อน
เข้าระเบียบใหม่มอง　　หมดจด
มากภักดียั่วย้อน　　ยิ่งไว้หรรษา.

แต่ปรากฏเครื่องใช้　　บางชนิด
คุ้นอยู่ ณ ที่ทิศ　　ถิ่นนั้น
จัดเคลื่อนเลื่อนใหม่ปิด　　ปกยาก หยิบนา
เพราะขาดสังเกตปั้น　　ปลุกทั้งฉลาดเฉลียว.

๑๒ เมษายน ๒๕๑๔ เวลา ๑๐.๕๓ น.

ประกอบโรค

มากทรัพย์นับโกฏิล้าน ล้วนดี ใจเอย
อิกไร่นาสวนมี ไม่แค้น
ยศศักดิ์บริวารทวี หวังวุ่น
เพราะว่าช่วยปรารถน์แม้น สฤษฎิ์ม้วนถ้วนเสมอ.

อยากเผยออายุยั้ง ยืนยาว อิกแฮ
เพื่อเสพสุขสืบสาว ทรัพย์ซ้อน
เจ็บปวดป่วยไข้ราว เร่งหลบ
อายุมากมักต้อน โรคตั้งเต็มตน.

๑๓ เมษายน ๒๕๑๔ เวลา ๑๒.๔๐ น.

โศกสลด

สมเด็จสังฆราช แจ้ง จอมสงฆ์ ไทยเอย
(จวน อุฏฐายี) ทรง สถิตยั้ง
วัดมกุฏกษัตริย์ องค์ โสพส
กรรมวาจาจารย์ ครั้ง ผนวชท้าวภูมิพล.

โอ้ผลกรรมเก่ากลุ้ม กำแหง เหี้ยมแฮ
ดาลรถชนรถแรง ร่างร้าว
ดับชนม์ท่ามกลางแปลง ถนนเปลี่ยว
แม้กระบวนคุ้มห้าว ห่อนรู้รักษา.

๒๑ มกราคม ๒๕๑๕ เวลา ๑๖.๑๔ น.

รสธรรม

ทราบอุบัติเหตุแห้ง ใจหาย
ผิดคาดสังฆราชวาย แบบนี้
ตำรวจติดตามถวาย สะดวกวิ่ง คุ้มแฮ
ไฉนจะถูกชนบี้ บุบบู้บรรลัย.

ยามได้ยลร่างร้าง ชีพราญ สิ้นเอย
บนแท่นโรงพยาบาล บ่งแจ้ง
สุดเศร้าง่วงเหงากราน กราบอุทิศ บุญนา
มัจจุหมดนิมิตแย้ง ยากรู้วันตาย.

๒๑ มกราคม ๒๕๑๕ เวลา ๑๕.๑๗ น.

กรรมส่ง

ยิ่งยศเยี่ยมศักดิ์ซึ้ง เลอสรวง
อิกทรัพย์สมบัติปวง เปี่ยมล้น
โต้ทานแก่ตายหน่วง เหนี่ยวผ่อน ผันนา
หามิได้ที่พ้น ผ่านเงื้อมกรรมงำ.

ทำดีบุญเด่นต้อง ผลตาม สบายเอย
ก่อบาปอาบชั่วลาม ทุกข์ร้อน
ผลแห่งกรรมใดงาม งอมก่อน
ย่อมส่งปรากฏต้อน เติบซ้ำกรรมสนอง.

๒๑ มกราคม ๒๕๑๕ เวลา ๑๙.๕๕ น.

คงคุณ

ยิ่งใหญ่หรือไร้ก่อง	เกียรติยศ
ชาติต่ำหรือปรากฏ	ชาติก้อง
ต่างตายชีพสลายหมด	เหมือนมั่น
ทิ้งร่างวางให้พ้อง	พวกรั้งผังเผา.
คงเนาดีชั่วไว้	หวังคิด
เป็นอย่างแก่ญาติมิตร	มุ่งคว้า
ส่วนบุญอุ่นเอิบจิต	จรัสนบ นอบเอย
หากบาปหยาบร้ายอ้า	โอฐย้ำเย้ยหยัน.

๒๑ มกราคม ๒๕๑๕ เวลา ๒๑.๔๐ น.

หมูนราพ

ถือดีมีอำนาจกล้า ใครเกรง ทั่วเอย
กลับกอบทุจริตเอง อวดอ้าง
บังหลวงเพื่อตัวเล็ง หลบจ่าย
หมดเยื่อยางอายล้าง ลดเค้าคุณงาม.

ความโลภเริ่มกระตุ้น ตาหู
ให้อยากตะบันดู ด่วนได้
ถึงผิดกฎก็กู จะเก็บเอานา
เคยรุ่งเกียรติกลับไร้ ศักดิ์แล้งราศี.

๒ มกราคม ๒๕๑๖ เวลา ๒๑.๑๔ น.

หลบสนอง

ผลกรรมนำก่อไว้ วงใจ
ชุ่มชื่นเพราะบุญไกร เกริกสร้าง
เดือดร้อนขุ่นมัวไข ขานบาป
จะมิก่อเหตุอ้าง ออกเน้นมีไฉน.

กอบบาปในที่ลี้ ลับหลาย
ใจเกิดทุรนทุราย เรื่องแจ้ง
คิดกลบทบทวนอุบาย อุบาทว์บ่ม ใจนา
นี่แหละกรรมสนองแสร้ง ซ่อนเค้าคิดหลง.

๓ มกราคม ๒๕๑๖ เวลา ๑๕.๔๕ น.

กองแบบ

เผ่าพาลหาญหักกล้า กรูทำ บาปเอย
ต่อที่เบิ่ดเผยดำ— ริด้าน
เพราะหลงเกียรติศักดิ์อำ— นาจเอก องค์นา
ชื่อว่าชวนลูกจ้าน จับเค้าเป็นครู.

ดูดู๋ตนต่ำช้า เชิงพาล ชั่วเอย
มิตรนึกตนการ ก่อร้าย
เป็นเยี่ยงแก่ลูกหลาน รับช่วง บาปพ่อ
นับว่ารกโลกป้าย บาปเปื้อนปานหนอน.

๓ มกราคม ๒๕๑๖ เวลา ๒๐.๐๕ น.

แยบพรหม

เม.ก.มุ.อุ. เอื้อน อรรถพรหม ธรรมเอย
แจ่มจิตพ่อแม่ชม ชื่นแท้
ในลูกรักท่วมนิยม ยิ่งกว่า ใครแล
เช่นเทพพรหมแปล้ ปรกคุ้มครองเกษม.

อิ่มเอมยามลูกล้วน เลอสันต์
มากมุทิตาตัน จิตตื้น
ผิลูกออดแอดพัน พัวโรค รุมนา
ต่างวุ่นพิทักษ์ครื้น ครั่นเฝ้ารักษา.

๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๖ เวลา ๑๒.๒๐ น.

คมพาล

ฆ่าคนได้หนึ่ง, ผู้ เผ่าพันธุ์ ร้ายเอย
ลงโทษจำจองทัณฑ์ หนักแท้
ส่วนฆ่ามากหมื่นพลัน เพลินยก ย่องนา
เป็นยอดวีรชนแม้ มากผู้สรรเสริญ.

กลเชิญอำนาจน้อม ในพาล ชนแล
เขาย่อมเบ่งตามสันดาน สะดวกได้
ใครอื่นทุกข์ทรมาน มิคิด ช่วยนา
เขาอิ่มคนเดียวไซร้, สัตว์ซ้อนซ่อนผลาญ.

๒๙ สิงหาคม ๒๕๑๖ เวลา ๑๕.๐๐ น.

ด่านภัย

ร่วมลำเรือมิจ้วง จับพาย พุ้ยเอย
ซ้ำแหย่ตีนมือหมาย มุ่งช้า
ทวนน้ำเพื่อเชิงนาย นำแล่น
เช่นชนิดคนหน้า นึกข้างตนสบาย.

ทุกรายเร่งหลบลี้ หลีกไกล เขาเอย
อย่าคบสังคมใจ สนิทแจ้ง
จักนำจิตจัญไร ถมร่วม เรานา
พลอยอุบาทว์ติดแว้ง ยากเว้นวันหาย.

๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๖ เวลา ๑๘.๒๕ น.

นิสัยหราม

ใครใดใฝ่ฉลาดรู้ ร่ำเรียน
ตรวจสอบตำหรับเวียน วุ่นค้น
ละเอียดละออเนียน นำทราบ สุดนา
ดังตู้สมุดเดิน, ล้น เรื่องกว้างอ้างขยาย.
ดีฝ่ายปริยัติแย้ม ยินยล
แต่ขาดปฏิบัติตน ต่อรู้
เพียงศิลซื่อตรงกล กำหนด นัดนา
ยังอดโกงให้ผู้ เพื่อนต้องหมองคอย.

๒๙ ส.ค. ๒๕๑๖ ๑๒.๕๒ น.

หยามปาก

ปลาหมอจมบ่อก้น เก็บตน
หาเหยื่อว่ายเวียนวน หว่างน้ำ
ไม่ปรากฏให้คน เห็นคิด จับนา
แต่อดผุดโผล่ย้ำ ยกขึ้นเขาเห็น.
ก็เช่นคนปากกล้า กล่าวคำ ทนงเอย
อวดฉลาดขาดประมาณถลำ เล่หลิ้น
ผิดกาลเทศมิยำ — เกรง, ย่อม เสื่อมแล
เหมือนปากเป็นขวานชิ้น เชือดหน้าตนเอง.

๒๙ ส.ค. ๒๕๑๖ ๑๙.๔๐ น.

อัครบุญ

บุญส่งบ่งศักดิ์สร้าง สูงยศ ยิ่งเอย
สบแต่สิ่งปรากฏ เลิศแก้ว
หมู่ชนมุ่งประณต นอบชื่น ชมนา
อยากชิดพินิจแล้ว ยิ่งล้มชมโฉม.
ภมรโลมบุบผเคล้า คลึงเร ณูนา
มิอิ่มอารมณ์เห ห่างช้า
ฉันใดจิตชนคเณ แน่นนับ ถือพ่อ
บุญก็ฉันนั้นจ้า จิตจ้องปองขวัญ.

๓๐ ส.ค. ๒๕๑๖ ๑๙.๓๖ น.

ดุนดื้อ

ได้รูปนามก่อขึ้น คือกรรม ส่งเอย
พึงเพ่งไตรลักษณ์นำ แน่ไว้
อย่าเพลินยึดรักถลำ หรือเกลียด
คุมสติวางเฉยให้ ห่างห้วงยึดถือ.
ขืนดื้อกุมเกาะซึ้ง ส่วนชอบ รักเอย
รักจะเชิญถนอมกอบ เกาะกลุ้ม
ระแวดระวังรอบ เก็บรัก — ชาแฮ
ของรักเลยหักหุ้ม เห่อทะเล้นเป็นนาย.

๓๑ ส.ค. ๒๕๑๖ ๑๙.๔๕ น.

ถือเหมาะ

นับถือพุทธศาสน์เสี้ยม สอนใจ
จำศึกษาทราบข้อไข ข่าวห้าม
และส่วนสั่งสอนไฉน แนะเพื่อ
งดบาปทำบุญข้าม ชั่วขึ้นเขตสรวง.
ปวงสาวกชนิดนี้ แน่ศา — สนิกเอย
เพราะนิวิฏฐศรัทธา ท่วมตั้ง
ใช่นำพุทธรัตน์มา หมกมุ่น ใช้แล
บอกลอตเตอรี่, ทั้ง ถ่ายเผ้าเรือนโรง.

๓๑ สิงหาคม ๒๕๑๖ ๒๑.๓๖ น.

เกาะเกี่ยว

ลาภยสสรรเสริญสุขล้วน ร่ำหา ทั่วเฮย
คราสบสมปรารถนา เนื่องแย้ม
สมโภชรื่นเริงพา ใจเพิ่ม หลงแฮ
ยึดมั่นถือรั้นแต้ม ต่อเชื้อโลกธรรม.
จักนำเกิดโศกเศร้า ยามสลาย
ลาภยสสรรเสริญสุขคลาย คลาดพ้น
ตามสภาพเปลี่ยนแปรกลาย กลับจาก ยึดแล
แต่ปราชญ์รู้ทันล้น เล่ห์ทิ้งยึดถือ.

๓ กันยายน ๒๕๑๖ ๑๐.๑๕ น.

เหนี่ยวไตรลักษณ์

กลิ่นหอมทราบกลิ่นได้ ยามดม เข้าเอย
ห่อนทราบยามออกลม ถ่ายล้าง
ฉันใดสิ่งนิยม อยากประสพ
สมอยากแล้วก็ค้าง คิดเค้าใหม่เสมอ.
อย่าเผลอสติครั้ง คราวตรง คิดแฮ
เพราะจะไม่มั่นคง คาดไว้
จักโศกหากผิดประสงค์ สาหัส
ทราบหลักอนิจได้ ดับร้อนผ่อนผัน.

๔ กันยายน ๒๕๑๖ ๑๒.๕๕ น.

ผลักไมตรี

การกำหนดนัดไว้ เพื่อหวัง
มาร่วมกิจตรงดัง กะได้
เป็นสามัคคีผัง ใจฝาก มั่นนา
ธุระทุกสิ่งไซร้ เสร็จพร้อมสมประสงค์.
หากปลงเจตน์ล่าช้า ชอบเชือน แชเอย
ให้พวกรอคอยเบือน เบิ่งหน้า
ชื่อว่าก่อกรรมเหมือน หมกเดือด ร้อนนา
ตนสุขแต่เขาค้า คิดแค้นเคืองคอย.

๑๑ กันยายน ๒๕๑๖ ๑๖.๑๓ น.

ขี้รัก

ร่างกายเราเท่าก้อน ปฏิกูล เกลียดเอย
เปิดช่องถ่ายเทมูล มากล้น
ล้วนเรียกว่าขี้พูน พอกร่าง เต็มแล
ขี้เหงื่อไคลตลอดก้น เกิดล้อมรุมกาย.
ยังหมายน่ารักรั้ง กอดรัด
โลมลูบจูบจับถนัด ถี่เน้น
เพราะกามกระสันปัด ปิดชั่ว คราวนา
หาไม่ใครจะเคล้น คู่เคล้าเน่าเหม็น.

๑๑ กันย์ ๒๕๑๖ ๑๗ น.

มรรคผล

พุทธศาสน์มุ่งด้าว แดนนิพ พานเอย
ดับเหตุการเกิดลิบ ลับสิ้น
มีชาติผิเสวยทิพย์ เทวโลก ก็ดี
ยังว่ายเวียนวนดิ้น ดุจเข้าคอกขัง.
ให้ตั้งเพียรเพิ่มสร้าง สุทธิศีล
สงบนิวรณ์จนจินต์ แจ่มกล้า
เจริญวิปัสสนาชิน กระชับ เกลสนา
อวิชชาสวะล้า หลุดพ้นดลเกษม.

๒๒ กันยายน ๒๕๑๖ เวลา ๑๙.๕๗ น.

ชนพุทธ์

นิพนธ์โอวาทผู้ ภควันต์
ห้ามก่อทุจริตสรรพ์ ส่อร้าย
บำเพ็ญสุจริตอัน โอภาส
อีกจิตผ่องใสย้าย ยกก้อนอกุศล.
มีกมลมากตั้ง เต็มศรัท — ธาแฮ
และเลื่อมใสมั่นจัด เจตกล้า
งดบาปก่อบุญวิบีสน์ โปร่งเกลส
พุทธสาวกดิลกหล้า เหล่าล้วนบูชนีย์.

๒๔ กันยายน ๒๕๑๖ ๑๐.๕๕ น.

ขุดทรัพย์

ทำมาหาทรัพย์ใช้ ชอบเชิง
เลี้ยงอาตม์ญาติมิตรเริ่ง รื่นแล้ว
จ่ายก่อประโยชน์ถเกิง แก่พหุ ชนนา
ไม่ตระหนี่หวงแผ้ว ผ่องเกื้อกูลเสมอ.
เสนอนามบัณฑิตเจ้า นายจอม ทรัพย์แล
ใช้ทรัพย์นอกนำถนอม เนื่องให้
เกิดขุมทรัพย์ในออม อริยะ ยิ่งนา
เป็นชาตินายทรัพย์ได้ เด่นด้วยปรีชา.

๒๗ กันยายน ๒๕๑๖ เวลา ๑๙.๐๕ น.

นับคร้าน

เราหรืออุส่าห์ตั้ง ใจเตือน สอนเอย
เพื่อปลุกชีวิตเยือน หยิบรู้
พุทธศาสน์บ่งเบือน บ่มจิต ตนนา
นวกะกลับหลบคู้ ขาดหน้ามาเรียน.
เพียงเพียรไตรมาสยั้ง รีบหยุด เรียนเอย
ขาดอดทน, มิสุด ส่อแพ้
ชีวิตต่อไปดุจ รีบดับ
ชายชอบทำท้อแท้ เท่าสิ้นเชิงชาย.

๒๗ กันยายน ๒๕๑๖ เวลา ๒๑.๔๓ น.

ชาญฉลาด

พุทธภาษิตสร้าง แสงปรี — ชาเอย
ใครจดจำมากมี มนัสแม้น
ปัญญาและพาที ท่าฉลาด เฉลียวแฮ
ดุจพระเพิ่มเติมแข้น ช่วยคุ้มครองเกษม.
ย่อมเปรมชีพิตพริ้ง เพราะว่า ใครนอ
เพราะบวกสติปัญญา ท่านย้ำ
คนโง่มิศึกษา เสริมฉลาด
คงมืดมาแล้วจ้ำ มืดจึ้จนวาย.

๒ ตุลาคม ๒๕๑๖ ๑๘.๔๗ น.

คาดมงคล

ตาดูหูสดับเค้า คารม หลายแล
เรื่องชั่วตัวอย่างขม ขยาดไว้
ส่วนดีจดจำชม ชื่นประพฤติ ตามนา
ตากระทู้หูกระทะให้ ห่างสิ้นอย่าแสวง.
สำแดงเยี่ยงอย่างย้ำ อย่าคบ พาลเอย
พาลนอกพาลในสงบ รงับสิ้น
นักปราชญ์นอกในพบ พึงสนิท สนมเนอ
จักมากมงคลชิ้น เชิดหน้าสง่าศรี.

๒ ตุลาคม ๒๕๑๖ ๑๙.๑๘ น.

ล้นหลอก

ลูกหลานชาวบ้านบวช บำเพ็ญ พรตเอย
เรียกภิกษุสามเณร หน่อเนื้อ
นับทายาทสืบเกณฑ์ ก่อต่อ กันนา
ยึดหลักธรรมวินัยเชื้อ ฉ่ำซร้องศาสนา.
ถ้าเพียงบวชพึ่งพ้อง พันปัจ จัยแล
การศึกษากิจวัตร์ เลี่ยงเว้น
แสวงสุขส่วนตนจัด จนกิเลส ล้นเนอ
อย่าบวชหาบาปเน้น หลอกน้ำใจประชา.

๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ๑๘.๔๕ น.

พอกคุณ

ลูกดีอภิชาติคุ้ม ครองยศ
ทรัพย์มิตรไมตรีทด เทิดจ้า
เจริญกว่าสกุลหมด มากศักดิ์
ย่อมเชิดพ่อแม่หน้า ใหญ่น้ำใจโต.
ลูกโอฬารเกียรติก้อง ไกวัล
พ่อแม่พลอยรับขวัญ ไขว่ล้วน
ญาติมิตรยกย่องสรร เสริญกว่า เดิมแล
เคยเรียกตายายถ้วน กลับทั้งแถมคุณ.

๖ ตุลาคม ๒๕๑๖ ๑๘.๔๕ น.

ฝุ่นจลาจล

สิบสี่ตุลมาสแม้น เมืองไทย
สองห้าหนึ่งหกไข ข่าวร้อน
นิสิตนักศึกษาไคล เคลื่อนข — บวนเอย
เพื่อรับเพื่อนถูกต้อน ตกเข้าคุมขัง.
ประดังมากมืดหล้า ล้นเหลือ กันเอย
เกิดต่อตีตำรวจเจือ จับสู้
ถึงตายบาดเจ็บเบือ ระบาท
เผาตึกอาคารบู้ ยี่บู้ยำทลาย

๑๖ ต.ค. ๒๕๑๖ ๒๑.๒๕ น.

ผลสไตร๊ค์

คนงานชั้นลูกจ้าง จับกลุ่ม หยุดเอย
เพื่อเพิ่มค่าแรงรุม เริ่มอ้าง
ทุกหน่วยกิจกรรมกุม กำกับ
จนกว่านายจ้างล้าง รับข้อต่อสนอง.
เป็นช่องได้อย่างพร้อม พลันสไตร๊ค์
ตลอดนักเรียนขับไส ครูเศร้า
ราษฎร์เกลียดพ่อเมืองไช ชุมขับ ขู่เอย
หนักอกรัฐบาลเฝ้า ผีกแก้ไขตาม.

๒๘ พ.ย. ๒๕๑๖ ๑๙.๑๕ น.

ไข้ขยุ้ม

หายใจเข้าออกร้อน รุมนา สิกเอย
สะบัดหนาวเหน็บเสียวกา — ยะกลุ้ม
มิอยากนั่งซึมอา — รมณ์อึด อัดแฮ
วัดปรอทสูงคุ้ม แค่ร้อยหนึ่งขาน.
เกรงอาการก่อไข้ ขยาย มากเอย
เชิญแพทย์ตรวจ มิกลาย กลับซ้ำ
วางยาแนะห่อกาย ก่ออุ่น เสมอนา
ไข้หมดแต่แรงย้ำ ยากฟื้นคืนเดิม.

๗ ธันวาคม ๒๕๑๖ ๑๒.๔๕ น.

อุ้มภาระ

มีงานที่ต้องรับ ภาระ เด่นเอย
เหมือนหนึ่งบ่าแบกประ ทุกปล้ำ
หาทางคิดไฉนจะ บรรเจิด
หลบผิด, เผยผลล้ำ, เหล่านี้ทวีสุม.
เพราะอุ้มทั้งก้อนก้ำ จึงเกิน หนักเอย
หากค่อยคิดคัดเขิน ข่าวแก้
เสร็จที่ละอย่างเดิน ไกลดุจ ใกล้แล
บริบูรณ์งานแปร้ โปร่งสร้างสำราญ.

๗ ธันวาคม ๒๕๑๖ ๑๔.๒๗ น.

ไหว้ ๕ ครั้ง

ของ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(ญาณวรมหาเถระ)

วัดเทพศิรินทราวาส

ในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ไม่ว่าเวลาไร ตามแต่เหมาะต้องไหว้ให้ได้ ๕ ครั้ง เป็นอย่างน้อยในคราวเดียวนั้น ถ้ามีดอกไม้ธูปเทียนก็บูชา ถ้าไม่มีก็คือมือ ๑๐ นิ้วและปากกับใจ ควรไหว้จนตลอดชีวิต คือ :—

ครั้งที่ ๑ พึงนั่งกระโหย่งเท้าประณมมือว่า นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส ฯ ๓ หน แล้วว่าพระพุทธคุณคือ อิติปิโส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ ฯ หยุดระลึกถึงพระปัญญาคุณคือทรงรู้ดีรู้ชอบสิ้นเชิง พระบริสุทธิคุณ คือทรงละความเศร้าหมองได้หมด พระกรุณาคุณ คือทรงสงสารผู้อื่นและสั่งสอนให้ปฏิบัติตามของพระพุทธเจ้าจนเห็นชัดแล้ว กราบลงหน ๑ ฯ

ครั้งที่ ๒ ว่า พระธรรมคุณ คือ สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ

วิญญูหีติ ฯ หยุดระลึกถึงคุณพระธรรมที่รักษาผู้ปฏิบัติตาม ไม่ให้ตกไปในที่ชั่วจนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ฯ

ครั้งที่ ๓ ว่าพระสังฆคุณ คือ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลีกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ ฯ หยุดระลึกถึงคุณ คือความปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูก ปฏิบัติชอบ ของพระอริยสงฆ์ จนเห็นชัดแล้ว กราบลงหน ๑ ฯ นั่งพับเพียบประณมมือ ตั้งใจถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ไม่ถือสิ่งอื่นยิ่งกว่าจนตลอดชีวิต ว่าสรณคมน์ คือ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ

ครั้งที่ ๔ ระลึกถึงคุณบิดามารดาของตน จนเห็นชัดแล้ว กราบลงหน ๑ ฯ

ครั้งที่ ๕ ระลึกถึงคุณของบรรดาท่านผู้มีอุปการะแก่ตน เช่นพระมหากษัตริย์และครูบาอาจารย์เป็นต้นไป จนเห็นชัดแล้ว กราบลงหน ๑ ฯ

ต่อไปนี้ไม่ต้องประณมมือ ตั้งใจพิจารณาเรื่องและร่างกายของตน ว่าจะต้องแก่ หนีความแก่ไปไม่พ้น จะต้องเจ็บ หนีความเจ็บไปไม่พ้น จะต้องตาย **หนี**ความตายไปไม่พ้น จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น มีกรรมเป็นของตัว คือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง ไม่แน่นอน เป็นทุกข์ลำบากเดือดร้อน เป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของตน ฯ ครั้นพิจารณาแล้วพึงแผ่กุศลทั้งปวง มีการกราบไหว้เป็นต้นนี้ อุทิศให้แก่ท่านผู้มีคุณมีมารดาบิดาเป็นต้น ตลอดจนชั้นสูงสุด คือ พระมหากษัตริย์ ทั้งเทพยดามนุษย์และสัตว์ทั้งหลายว่า จงเป็นสุข ๆ อย่ามีเวรมีภัยเบียดเบียนกันและกัน รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด ฯ

การไหว้ ๕ ครั้งนี้ ถ้าวันไหนขาด ให้ไหว้ใช้หนี้ ๕ ครั้งในวันรุ่งขึ้น ถ้านั่งกระโหย่งเท้าไม่ได้ ก็นั่งพับเพียบ ถ้าไม่ได้ก็นอนไหว้ เมื่อยกมือไม่ขึ้น ก็ปากกับใจ ถ้าทำได้อย่างนี้เป็นเรื่องพยุงตนให้เป็นคนดี ไม่ให้เป็นคนชั่ว และให้ตั้งอยู่ในที่ดีไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ถ้าผู้ใดประพฤติได้เสมอจนตลอดชีวิต ผู้นั้นจะอุ่นใจในตัวของตัวเอง มีความเจริญงอกงามไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นเสมอทุกคืนทุกวัน คุ้มครองป้องกันภยันตราย ปราศจากความเสียหายที่ไม่เหลือวิสัย และตั้งตัวได้ในทางคดีโลกและทางคดีธรรมเต็มภูมิเต็มชั้นของตน ๆ ทุกประการ.

สันโดษทำให้ไทยล้าหลังหรือ ?

โดย

พระภิกษุปาสาทิโก วัดราชบพิธ ฯ

สันโดษทำให้ไทยล้าหลังหรือ ?[๑]

โดย

พระภิกษุปาสาทิโก วัดราชบพิธ

ความเจริญก้าวหน้าของชาติไทย เป็นภาวะที่ชาวไทยผู้ที่รักชาติไทยทั้งหลาย กระหยิ่มอยากให้เกิดมีขึ้น ๆ อยู่เสมอ เพราะความเจริญก้าวหน้าของชาติไทยย่อมส่งชาติไทยขึ้นไปเป็นชาติมหาอำนาจ ส่งขึ้นไปเป็นชาติที่พึ่งตัวเองได้อย่างพร้อมสรรพ ความเป็นมหาอำนาจที่เข้าปรุงแต่งชาติไทย ย่อมทำให้ชาติไทยเป็นชาติ ๑ ในโลก ซึ่งเป็นที่เกรงขามของอริราชศัตรู และเป็นชาติ ๑ ในโลก ซึ่งเป็นที่เกรงอกเกรงใจของบรรดามิตรประเทศทั้งหลาย ทั้งความพึ่งตนเองได้อย่างพร้อมสรรพและความเป็นมหาอำนาจนี้ ยังเป็นสื่อตัวนำให้มีมิตรประเทศมากขึ้น ๆ อีกด้วย เมื่อภาวะของชาติดำเนินขึ้นไปถึงขั้นนี้ชาวไทยทั้งมวลย่อมหมดปมด้อย ย่อมเข้าสังคมชาวชาติบรรดาที่มีอยู่ในโลกได้อย่างองอาจและอย่างมีความภาคภูมิใจ

แต่ทั้ง ๆ ที่ชาติไทยเราได้ตั้งเป็นชาติขึ้นในสังคมชาวโลกมาตั้งแต่บรรพกาลโพ้นเก่าก่อนเนิ่นนาน ซึ่งตามที่พอสอบเค้าได้จากประวัติศาสตร์ว่าเป็นระยะกาลถึงราว ๗,๐๐๐ ปี แม้กระนั้น เราก็ยังเป็นชาติที่ต้องล้มลุกคลุกคลาน เป็นอนุประเทศที่ต้องร้องขอความช่วยเหลือทั้งในด้าน

---

๑. เรื่องนี้ เขียนขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๑

การเศรษฐกิจ ทั้งในด้านการทหาร ทั้งในด้านวิชาการจากต่างชาติอยู่จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ และจะดำรงอยู่ในภาวะเช่นนี้ไปอีกสักเนิ่นนานเท่าไร ยังไม่มีใครอาจให้คำพยากรณ์ได้ ภาวะอันนี้ผิดอย่างตรงกันข้ามกับภาวะของชาติอเมริกันซึ่งเพิ่งตั้งเป็นชาติขึ้นในสังคมชาวโลกนานยังไม่ถึง ๔๐๐ ปี และเพิ่งได้อิสรภาพพ้นจากการอยู่ภายใต้ปกครองของอังกฤษได้ปกครองตนเองนานยังไม่ถึง ๒๐๐ ปี แม้กระนั้น ชาติอเมริกันก็มีความเจริญรุดหน้านำหน้าชาติทั้งผองในโลก พึ่งตนเองได้อย่างพร้อมสรรพ และอย่างเหลือเฟือจนถึงได้เอื้อเฟื้อให้ความช่วยเหลืออนุประเทศและแม้มหาประเทศอื่น ๆ คิดเป็นเงินปีละตั้งหลายพันล้านดอลล่าร์

ผลทุกสิ่งทุกอย่าง ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าล้วนต้องเกิดขึ้นมาจากเหตุทั้งนั้น ผู้ใดสร้างเหตุขึ้นมาผู้นั้นย่อมต้องได้เป็นเจ้าของผลของเหตุนั้น พระเป็นเจ้า เทวดา ดวงดาวนพเคราะห์ ดวงดาวฤกษ์ในท้องฟ้า อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางของขลัง เครื่องมงคล ของเสนียดจัญไร รวมทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ ตามลัทธิศาสนาไม่อาจดลบันดาลผลดีผลร้ายอะไร ๆ ให้เกิดขึ้นแก่ใคร ๆ ได้เลย เมื่อหลักความจริงมีอยู่เช่นนี้ ผู้ที่เคารพความจริงย่อมชี้บอกได้ว่า ความเจริญ ความเสื่อม เมื่อเกิดขึ้นแก่ชาติใด ย่อมเกิดขึ้นจากความประพฤติ จากการปฏิบัติของประชาส่วนมากแห่งชาตินั้นทั้งนั้น

ชาติอเมริกันซึ่งเพิ่งมีอายุเพียงไม่เกิน ๔๐๐ ปี แต่ได้เจริญรุดหน้านำหน้าชาติทั้งหลายในโลกก็เพราะประชาส่วนมากแห่งชาติอเมริกัน มีความประพฤติ มีการปฏิบัติที่เป็นมูลฐานแห่งความเจริญรุดหน้า ส่วน

ชาติไทยซึ่งมีอายุนานถึงราว ๗,๐๐๐ ปี แต่ยังไม่เจริญรุดหน้า ยังล้าอยู่ในเบื้องหลังชาติทั้งหลายเป็นจำนวนมากอยู่ ก็เพราะประชาส่วนมากแห่งชาติไทย ยังขาดความประพฤติ ขาดการปฏิบัติ อันเป็นมูลฐานแห่งความเจริญรุดหน้า การกล่าวเช่นนี้เป็นการกล่าวชนิดที่เรียกว่า ใช้กำปั้นทุบลงบนแผ่นดิน คือเป็นการกล่าวอย่างถูกต้อง แต่ก็เป็นการถูกต้องอย่างชนิดที่นำเอาไปปฏิบัติไม่ได้

ปัญหาในเรื่องที่ชาติไทยไม่เจริญก้าวหน้าในขนาดที่สมควร ได้มีท่านผู้ที่มีความปรารถนาดีต่อชาติกล่าวไว้มากมาย กล่าวไว้หลายแง่หลายมุม บางท่านก็โยนเอาไปให้เป็นความผิดของพระพุทธศาสนา โดยชี้จี้เข้าไปที่จุดว่าพระพุทธศาสนาสอนให้คนสันโดษ และชี้ว่า การที่คนไทยประพฤติตนเป็นคนสันโดษตามคำสอนในพระพุทธศาสนานี้แหละคือมูลฐานส่วนสาระสำคัญที่ทำให้ชาติไทยต้องเป็นชาติที่ล้าหลัง ด้อยในส่วนความเจริญรุดหน้าอยู่ในสังคมชาวโลกอยู่ในบัดนี้ บางท่านถึงกับนำทรรศนะนี้ไปแสดงในต่างประเทศและบางท่านยังแสดงทรรศนะเช่นนั้นในรูปให้คำแนะนำในวงการปกครองว่าถ้าต้องการให้ชาติไทยเจริญรุดหน้าขึ้นไปทันเทียมชาติที่เจริญแล้ว ต้องหาทางทำให้คนไทยส่วนมากเลิกประพฤติตนเป็นคนสันโดษกันเสียสัก ๕ ปี

การแสดงทรรศนะออกมาเช่นนี้ แม้เป็นการแสดงถ้อยคำที่กล่าวตู่พระพุทธศาสนาที่ตนนับถืออยู่อย่างโจ่งครึ่มออกมา แต่ก็เป็นเรื่องที่ชาวพุทธิกทั้งมวลควรต้องยอมให้อภัย เพราะผู้กล่าวย่อมกล่าวออกมาด้วยความปรารถนาดีต่อชาติไทย มีความประสงค์ให้ชาติไทยเจริญรุดหน้า

ขึ้นไปกดดันอยู่ในภายใน เมื่อเขาคิดปลงใจเห็นว่าความประพฤติการปฏิบัติของชาวไทยส่วนมาก กระเดียดไปในทางเป็นมูลฐานแห่งความไม่เจริญก้าวหน้า เป็นการทำที่กีดขวางกางกั้นความเจริญ ก็แสดงทรรศนะนั้นออกมา ที่เขาแสดงทรรศนะเช่นนั้นออกมา ก็แสดงออกมาตามพฤติกรรมของคนส่วนมากที่ประจักษ์แก่ตน

การกล่าวแสดงทรรศนะตามลักษณะพฤติกรรมของคนส่วนมากที่ประจักษ์แก่ตนออกมาเช่นนั้น เป็นการทำที่เข้าลักษณะที่สมเหตุสมผล **แต่ข้อที่เอาพฤติกรรมที่ประจักษ์แก่ตนนั้นมาตั้งชื่อให้ว่า "สันโดษ" นี่สิ ตามหลักวิชาแล้ว รับฟังไม่ได้เสียเลย** ผู้กล่าว กล่าวออกมาด้วยแสดงภูมิวิชาธรรมว่าตนไม่รู้จักเจตนารมณ์แห่งธรรมที่เรียกชื่อว่าสันโดษ ในพระพุทธศาสนานี้เลย

แม้คำกล่าวนั้น เป็นคำกล่าวที่ตู่พระธรรมคือสันโดษอย่างชัด ๆ แต่ก็เป็นการแสดงทรรศนะที่สมควรได้รับอภัยโดยแท้ เพราะผู้กล่าวกล่าวด้วยเจตนาดี ๑๐๐% แต่ว่าเจตนาดีอันนั้นยังถูกความไม่รู้เจตนารมณ์ของสันโดษหุ้มห่ออยู่เท่านั้น อันนี้จะว่าเป็นเพราะผู้กล่าวไม่สนใจพระธรรมในพระพุทธศาสนานี้ก็ว่าได้ไม่สู้จะสนิธใจ แต่ถ้าจะว่าเป็นเพราะผู้กล่าวยังหาตำราภาษาไทยที่กล่าวอธิบายสันโดษที่ได้เนื้อถ้อยกระทงความครบบริบูรณ์ตามหลักวิชาจริง ๆ ศึกษาไม่ได้ ย่อมว่าได้อย่างสนิธใจทีเดียว ทั้งนี้ เพราะว่า แม้พระพุทธศาสนาที่ชาวไทยส่วนมากชอบพูดอวดชาวต่างชาติว่า เป็นศาสนาที่คนไทยเกือบทั้งประเทศนับถืออยู่ ได้ตั้งรากฐานอย่างมั่นอยู่บนผืนแผ่นดิน ซึ่งเป็นของชาติไทยนี้มานมนาน ตั้งกว่า

๒,๐๐๐ ปีแล้วก็จริง แต่ก็ไม่ยักปรากฏว่า มีตำราภาษาไทยที่อธิบายธรรมคือสันโดษนี้ชนิดที่กว้างขวางได้เนื้อถ้อยกระทงความชัดเจนอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนในกระบวนความตามหลักวิชาจริง ๆ แพร่หลายไปในชุมชนเลย คำอธิบายสันโดษที่มีอยู่เป็นอันมาก ก็เป็นอันมากชนิดที่กระจุ๋มกระจิ๋มกระท่อนกระแท่น และส่วนมากชวนจะให้เกิดความเข้าใจว่า สันโดษคือความเกียจคร้าน คือความนอนทอดหุ่ย ความหมดกระตือรือร้นในการงาน ดังนั้นจึงยังมีคนส่วนมากเข้าใจเอาความเกียจคร้าน ความนอนทอดหุ่ย ความไม่กระตือรือร้นในการแสวงหาทรัพย์ในการแสวงหาวิชาความรู้ ในการสร้างคุณธรรมความดีให้แก่ตนว่าเป็นสันโดษ คนบางคนที่มีความเกียจคร้านเป็นเจ้าเรือน ไม่ประกอบการงานอะไร ๆ ทั้งที่เป็นประโยชน์ตน ทั้งที่เป็นประโยชน์ผู้อื่น ดำรงชีพอยู่ด้วยเพียงอาศัยดอกเบี้ย อาศัยค่าเช่า อาศัยพึ่งผลแห่งแรงงานของคนอื่น อาศัยทรัพย์สมบัติที่บรรพชนสะสมไว้ ปล่อยให้กาลเวลาบดกลืนชีวิตให้หมดเปลืองไป ๆ ด้วยหมกมุ่นก่นหาความสนุกเพลิดเพลินจากกามวัตถุ จากการเล่นต่าง ๆ บ่อนทำลายเศรษฐกิจของชาติให้ทรุดโทรมลง ๆ และมักเที่ยวพูดอวดอำพรางความเกียจคร้านของตนว่า “ตนมีสันโดษ ตนประพฤติธรรมคือสันโดษ” เพื่อให้ท่านพุทธิกผู้ใคร่ในการศึกษาพระธรรมในพระพุทธศาสนานี้ ได้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในสันโดษอันเป็นพระธรรมที่ออกจากพระโอษฐ์พระพุทธเจ้าโดยตรง และตรัสออกบ่อย ๆ ด้วย ตามเจตนารมณ์อันแท้จริงของสันโดษ จักได้อธิบายเนื้อความแห่งสันโดษ ขยายเนื้อความให้กว้างพอที่บุคคลโดยทั่วไปอ่านเข้าใจ

เนื้อความได้ด้วยการยึดใจความจากพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ในที่ต่าง ๆ เป็นโครงร่างแห่งการอธิบาย

คำบาลีแปลงชาติว่า **"สันโดษ"** นี้ ในภาษาบาลีแท้ ท่านนิยมใช้ ๒ รูป คือ "สนฺตุฏฺฐิ" และ "สนฺโตโส" คำบาลีทั้งสองนี้ ท่านตั้งบทนิยามแสดงความหมายแห่งถ้อยคำโดยสิ้นเชิง ตามหลักฐานทางตัวอักษรไว้เหมือนกันว่า **"ความพอใจ ด้วยสิ่งที่เป็นของตน"** หรือ **"ความพอใจด้วยสิ่งที่ตนมีอยู่"** หรือ **"ความพอใจในขนาดเท่าเทียมกันในสิ่งที่ตกเป็นสิทธิ์แก่ตนแล้ว ไม่ว่าสิ่งนั้น ๆ จะมากหรือน้อย ดีหรือเลว แตกต่างกันอย่างไร ๆ"** บทนิยามความหมายแห่งศัพท์ทั้งสามนี้แม้จะมีส่วนแตกต่างกันในส่วนใช้สำนวน ใช้ถ้อยคำ แต่โดยจุดใจความแล้วเหมือนกัน คือบทนิยามทั้งสามนี้มีจุดใจความว่า **"เมื่อมีสิ่งใดเกิดขึ้นแล้วแก่ตน ตกเป็นสิทธิ์แล้วแก่ตน ก็พอใจในสิ่งนั้นในฐานะเป็นสิ่งอำนวยประโยชน์ให้ ไม่พอใจคืบหน้าออกไปถึงในสิ่งที่ยังมิได้ตกเป็นสิทธิ์แก่ตน สิ่งใดที่ยังมิได้ตกเป็นสิทธิ์แก่ตน สิ่งนั้นเป็นเสมือนสิ่งที่อยู่ต่างโลกกับตน"** คำที่มีความหมายที่ต้องใช้ตัวอักษรหลายบรรทัดบรรยายนี้เรานิยมเรียกสั้น ด้วยวิธีเอาคำบาลีมาแปลงชาติเสียใหม่ว่า "สันโดษ" ดังที่ได้กล่าวแล้ว

สันโดษ เป็นเหตุฝ่ายดีในภายในตัวคน คือเป็นคุณธรรมที่ทำหน้าที่เข้าปรุงแต่งจิต ทำให้จิตดีขึ้น ชูจิตให้สูงขึ้น พระพุทธเจ้าตรัสแสดงความดีของสันโดษไว้มากหลาย ดังเช่นตรัสว่า **"สันโดษย่อมเป็น**

ไปโดยแน่นอนเพื่อประโยชน์อันใหญ่" บ้าง ว่า "สันโดษเป็นทรัพย์ที่สูงสุดเต็มขนาด" บ้าง ว่า "สันโดษ ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความยั่งยืน คือเพื่อความไม่เลอะเลือนแห่งพระสัทธรรม" บ้าง ว่า "กุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ที่สันโดษ อกุศลธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว คนผู้ที่สันโดษย่อมสลัดทิ้งได้" บ้าง เป็นต้น คือสันโดษเป็นคุณธรรมที่มีประโยชน์ยิ่งทั้งแก่ชาววัด ทั้งแก่ชาวบ้าน คือสันโดษมีประโยชน์ยิ่งแก่ชาวโลกทั้งผอง

โดยขยายใจความ สันโดษ คือความพอใจในสิ่งต่าง ๆ เท่าที่ตนได้ที่เป็นไปโดยมีขอบเขต ไม่มีอาการยินดียินร้ายเข้าปรุงแต่งจิต ซึ่งจิตเมื่อถูกความยินดียินร้ายเข้าปรุงแต่งแล้ว ย่อมแปรเป็นจิตที่เสียปรกติภาพกลายเป็นจิตที่เศร้าหมองไป สิ่งใดตกเป็นสิทธิ์แล้วแก่ตน ไม่ว่าสิ่งนั้น ๆ จะเป็นชนิดไร ๆ ก็เกิดความพอใจว่าสิ่งนั้นเป็นของตน มีความพอใจว่าตนมีสิทธิ์เป็นเจ้าของครอบครองสิ่งนั้นโดยชอบธรรม และใช้สิทธิ์ในความเป็นเจ้าของใช้สิ่งนั้นให้เกิดประโยชน์ตามขนาดที่สิ่งนั้นอาจอำนวยให้ได้โดยทั่วถึงเสมอกัน ไม่มีความยินร้าย คือไม่เกิดปฏิกิริยาทางจิตผลักสิ่งซึ่งไม่เป็นที่ถูกความประสงค์ ไม่ยินดี คือไม่กำหนัดเพลิดเพลินด้วยอำนาจความใคร่ในสิ่งซึ่งเป็นที่ถูกความประสงค์ คิดใช้สิ่งต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ตามขนาดที่ควรจะได้จากสิ่งนั้น ๆ ตามที่มี ตามที่ได้ ไม่ปล่อยความพอใจให้แล่นไปเกินขอบเขต เส้นแนวอันเป็นขอบเขตแห่งความพอใจ คือสิทธิในความครอบครองสิทธิในความเป็นเจ้าของโดยชอบธรรม ทุกสิ่งทุกอย่างที่ยังอยู่นอกเส้นขอบเขต ย่อมมีความรู้สึกในสิ่งนั้น ๆ เหมือนอยู่

ในที่ต่างโลกกับตน คือไม่ยินดี ไม่ยินร้าย ในสิ่งที่ยังไม่ได้ ยังไม่ถึง แร:ในสิ่งที่เคยได้แล้ว เคยถึงแล้ว แต่ว่าสิ่งนั้น ๆ ได้สูญสลายพ้นเส้นขอบเขตของตนไปแล้ว ประกอบการงานด้วยมุ่งจะได้สิ่งใด ในปริมาณเท่าใด เมื่อไม่ได้สิ่งนั้น หรือได้แต่ว่าไม่ถึงปริมาณเท่านั้น ก็ไม่เสียใจ เมื่อได้ตามที่ประสงค์ก็ไม่ลิงโลด ไม่กำหนัดยินดี มีสติบริโภคใช้สอยสิ่งที่ได้นั้น ด้วยมุ่งถือเอาประโยชน์ ไม่บริโภคใช้สอยด้วยอำนาจกิเลสตัณหา คือไม่บริโภคใช้สอยด้วยลดตนลงไปยอมเป็นทาสของสิ่งนั้น ๆ

ก็สิ่งซึ่งเป็นอารมณ์ของสันโดษนั้น โดยประเภทมี ๔ อย่าง คือ ทรัพย์สิ่งของ หน้าที่การงาน ปศุสัตว์ และ คน

สันโดษในสิ่งของ คือความพอใจในทรัพย์สิ่งของตามมีตามได้ ไม่พอใจในสิ่งที่ยังไม่มียังไม่ได้

สันโดษในหน้าที่การงาน หมายถึงความพอใจในตำแหน่งการงานทุก ๆ ชนิด ที่ตกมาเป็นหน้าที่ของตนแล้วไม่พอใจในตำแหน่งหน้าที่การงาน อันยังมิได้ตกมาเป็นหน้าที่ของตน

สันโดษในปศุสัตว์ คือความพอใจในปศุสัตว์ อันตกมาอยู่ในความครอบครองของตน คือตนได้เป็นเจ้าของปศุสัตว์นั้นแล้ว ไม่คืบหน้าออกไปพอใจในปศุสัตว์ อันตนยังมิได้เป็นเจ้าของ

สันโดษในคน คือความพอใจในคนที่เกี่ยวเนื่องกับตน ตรงตามภาวะ ตามภูมิ ตามชั้นของผู้ที่เกี่ยวเนื่องกับตนนั้น ๆ ว่าผู้นี้ ๆ ดำรงอยู่ในฐานะเช่นนี้ ๆ ของตน เช่น คนใดเป็นมารดา เป็นบิดา ก็พอใจว่าท่านผู้นี้เป็นมารดา ท่านผู้นี้เป็นบิดาของตน คนใด เป็นสามี เป็นภรรยา ก็พอใจว่าชายคนนี้เป็นสามี หญิงคนนี้เป็นภรรยาของตนเป็นต้น

สันโดษ เมื่อได้ทำให้เกิดมีขึ้นมาแล้ว ย่อมมีคุณธรรมอย่างอื่น ๆ เกิดติดตามขึ้นมาอีกมากมาย คือ สันโดษ เป็นเครื่องป้องกันความโลภ ความเกิดขึ้นแห่งความมักใหญ่ ความเกิดขึ้นแห่งความริษยา ความโลภ คือความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งซึ่งเป็นที่ประสงค์ของผู้อื่นมาเป็นของตนในทางไม่ชอบ ความมักใหญ่คือความมุ่งหาตำแหน่งใหญ่ ความเป็นใหญ่และอำนาจให้แก่ตนในทางไม่ชอบ ริษยา คือความมุ่งทำลายล้างผลาญคุณความดีของผู้อื่น สันโดษ เป็นคุณธรรมที่เข้าทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้เกิดมีความคิดแสวงหาสิ่งที่ต้องประสงค์ ในทางทุจริตผิดธรรมผิดวินัย ผู้ที่มีสันโดษ เมื่อประกอบการงานในทางที่ชอบ เพื่อจะได้สิ่งใด ในปริมาณเท่าใด เมื่อไม่ได้สิ่งนั้นหรือไม่ได้ในปริมาณเท่านั้นตามที่ประสงค์ก็ไม่รู้สึกเดือดร้อน เพราะไม่มีการคำนึงถึงส่วนที่ยังไม่ได้ แต่กลับปลุกความพอใจขึ้นในสิ่งที่ได้มาแล้ว แม้เมื่อได้สิ่งที่ต้องประสงค์แล้วก็ไม่หลงกำหนัดยินดีในสิ่งนั้นไม่ลิงโลด มีปรกติเห็นโทษของความชั่วเห็นความไม่แน่นอนไม่ยั่งยืน ความต้องแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นและเป็นอย่างอื่นของสิ่งต่าง ๆ อยู่เนืองนิตย์ สันโดษ เป็นคุณธรรมที่ทำลายความเกียจคร้าน เป็นคุณธรรมที่ทำให้เกิดความขยันขะมักเขม้น กระตือรือร้น ให้มีการปฏิบัติในกิจอันเป็นหน้าที่ ด้วยความเข้มแข็งห้าวหาญ สันโดษ ช่วยให้เป็นคนไม่ประมาท คือช่วยให้ไม่ลุ่มหลงเพลิดเพลินในในความชั่ว ไม่ให้ใช้ชีวิต ไม่ให้ประกอบการงานในทางที่ไร้สาระ ไม่ปล่อยให้กาลเวลากินชีวิตแต่ฝ่ายเดียว แต่กลับสร้างสรรประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่นขึ้นมาให้คุ้มค่าของชีวิตที่ถูกกาลเวลากินไป สันโดษ ช่วยให้

มีสติสัมปชัญญะควบคุมตนในขณะปฏิบัติกิจการงาน ในการดำรงตนอยู่ตามภูมิ ตามชั้นของตนเนืองนิตย์

ผู้ที่มีสันโดษในทรัพย์สิ่งของ คือมีความพอใจในทรัพย์สิ่งของใดว่าเป็นของของตน ย่อมต้องสงวนรักษาทรัพย์สิ่งของนั้นในทางที่เหมาะที่ควร ย่อมใช้ทรัพย์สิ่งของนั้นเฉพาะในทางที่เกิดประโยชน์ สิ่งใดมีอยู่แล้วย่อมไม่สุรุ่ยสุร่ายใช้ทรัพย์จ่ายสิ่งเช่นนั้นมาอีก เพียงเพื่อบำเรอความชอบใจ แต่ในทางตรงกันข้าม คือผู้ไม่มีสันโดษในทรัพย์สิ่งของ เมื่อไม่พอใจในทรัพย์สิ่งของใดที่มีอยู่แล้ว ทรัพย์สิ่งของนั้นก็ย่อมไม่ได้รับการสงวนรักษาในทางที่ชอบที่ควร ทรัพย์สิ่งของนั้นมักต้องถูกทอดทิ้ง หรือถูกใช้ในทางที่ไม่สู้เกิดประโยชน์ การจ่ายทรัพย์ซื้อสิ่งของเพียงเพื่อบำเรอความชอบใจ ก็ย่อมเกิดติดตามขึ้นมา ๆ เมื่อความพอใจเกิดขึ้นในทรัพย์สิ่งของของผู้อื่นอย่างรุนแรงและไม่มีทางได้ทรัพย์นั้นในทางสุจริต ก็มักลุอำนาจต่อความโลภประกอบกรรมชั่วทุจริต เพื่อให้ได้ทรัพย์สิ่งของนั้นมาบำเรอความโลภ บำเรอความต้องประสงค์ เหยียบย่ำทำลายตัวเองลงไปให้กลายเป็นคนกินสินบน เป็นคนรีดไถ เป็นคนเลวทราม เป็นคนเที่ยวเร่ขายผัสสะ เป็นคนยักยอก เป็นคนขี้ฉ้อ เป็นคนหลอกลวง เป็นโจรเป็นผู้ร้าย ฯลฯ

ผู้ที่มีสันโดษในหน้าที่การงาน ย่อมหมดความเกียจคร้าน เกิดความขยันขะมักเขม้น ย่อมประกอบการงานด้วยความพากเพียรพยายามด้วยความตั้งอกตั้งใจอย่างรอบคอบ คือมีสติสัมปชัญญะในขณะประกอบกิจการงานนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การงานนั้นย่อมต้องสำเร็จลุล่วงไปโดยเร็ว

และด้วยดี แต่ในทางตรงกันข้าม คือไม่มีสันโดษในการงานอันเป็นหน้าที่ของตน แต่กลับไปมีความพอใจในตำแหน่งหน้าที่การงานของผู้อื่น เช่น ปลัดอำเภอไปพอใจในการงานอันเป็นหน้าที่ของนายอำเภอ ปลัดกระทรวงไปพอใจในการงานอันเป็นหน้าที่ของรัฐมนตรี ผู้บังคับหมู่ไปพอใจในการงานอันเป็นหน้าที่ของผู้บังคับหมวด ทหารไปพอใจในการค้า ภิกษุไปพอใจในการงานของชาวบ้าน ของเดียรถีย์นิครนถ์ เป็นต้น การปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนย่อมต้องเป็นไปโดยเชื่องช้า งานในหน้าที่ของตนย่อมต้องถูกละเลยทอดทิ้ง และพร้อม ๆ กันนั้นก็มักมีริษยาเกิดขึ้น ใส่ร้ายป้ายสีให้แก่ผู้ที่ดำรงอยู่ในตำแหน่งการงานที่ตนพอใจ ขวนขวายหาประโยชน์ในการงานอันมิใช่เป็นธุระหน้าที่ในทางไม่ชอบไม่ควร ในทางทุจริต ปฏิบัติในทางที่ไม่สมควรแก่ภาวะของตน ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสื่อมเสียสูญประโยชน์ และทำให้เกิดความยุ่งยากขึ้นในการปฏิบัติงานในหน้าที่ของเขา งานในหน้าที่ของตนเองก็เสื่อม งานในหน้าที่ของผู้อื่นนั้น ๆ ก็เสีย และมักไปก่อความยุ่งอลเวงอย่างอื่น ๆ ให้เกิดขึ้นอีกมากอย่างมากประการ ความยุ่งยากอันเกิดขึ้นจากความไม่สันโดษในหน้าที่การงานนี้ เป็นเรื่องที่แลเห็นและได้ยินกันอยู่เป็นข่าวประจำวัน ประจำชั่วโมง งานก็เสีย เงินก็เสีย เวลาก็เสีย จิตใจก็เสีย มิตรภาพก็เสีย

ผู้ที่มีความสันโดษในปศุสัตว์ ย่อมต้องทำการทะนุบำรุงปศุสัตว์นั้นเป็นอย่างดี ทะนุบำรุงพันธุ์ปศุสัตว์นั้นให้เจริญ ดังที่ได้มีการปฏิบัติกันอยู่ในต่างประเทศมานมนานแล้ว แต่ในทางตรงกันข้ามคือ ไม่มีความสันโดษในปศุสัตว์ที่เลี้ยงดูนั้น ๆ ปศุสัตว์นั้น ๆ ย่อมไม่ได้รับการ

ทะนุบำรุงเท่าที่สมควร ย่อมต้องถูกทอดทิ้ง ถูกทำลาย ในที่สุดปศุสัตว์นั้นอาจต้องสูญพันธุ์ไปจากโลก ดังเช่นเนื้อสมันของไทย สูญชาติสูญพันธุ์ไปจากโลกเป็นเวลานานมาแล้วเป็นต้น อันนี้เป็นการบ่อนทำลายเศรษฐกิจของชาติก่อความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนส่วนรวม ในอีกทางหนึ่ง โค กระบือ ที่มีผลแห่งแรงงานช่วยเหลือการเศรษฐกิจทั่วประเทศให้ดีขึ้น แต่มีราคาเพียงราว ๑ ใน ๒ ของสุนัขต่างประเทศตัวเล็ก ๆ ราว ๑ ใน ๑๒ ของสุนัขต่างประเทศชนิดตัวใหญ่ ๆ ซึ่งสุนัขทั้งเล็กทั้งใหญ่เหล่านี้มิได้มีส่วนได้ช่วยเหลือการเศรษฐกิจไร ๆ ของประเทศเลย คนใช้ผู้ช่วยเหลือกิจการในบ้านจึปาถะได้รับการทะนุบำรุงไม่ถึงครึ่งของการทะนุบำรุงที่ให้แก่สุนัขพันธุ์ต่างประเทศชนิดใหญ่ ซึ่งที่จริงสุนัขพันธุ์ต่างประเทศเหล่านี้ ไม่ว่าเล็กหรือใหญ่เกือบจะมิได้ทำประโยชน์อะไรแก่เจ้าของผู้ให้การทะนุบำรุงเลี้ยงดูอย่างดีเลย นอกจากเพียงเป็นเครื่องบำเรอกิเลสเท่านั้น ข้อที่ชวนให้เกิดความสังเวชมาก ก็คือ ปศุสัตว์ที่ตนมีอยู่แล้วไม่ให้การทะนุบำรุงเลี้ยงดูรักษา แต่กลับบ่อนทำลาย ๆ ส่วนปศุสัตว์ที่ตนยังไม่มี กลับขวนขวายซื้อหามาให้การทะนุบำรุงรักษา อันนี้ก็เพราะโทษ คือการไม่มีสันโดษในปศุสัตว์

ผู้ที่มีความสันโดษในคนว่า ผู้นี้ ๆ ดำรงอยู่ในฐานะเช่นนี้ ๆ ของตนย่อมเทิดทูนเคารพบูชา รักนับถือ และทะนุบำรุงผู้นั้น ๆ เป็นอย่างดีตามควรแก่ภาวะของผู้นั้น ๆ คือเมื่อบุตรธิดาพอใจว่า หญิงนี้ ชายนี้ เป็นมารดาเป็นบิดาของตน หญิงนั้น ชายนั้น ย่อมได้รับการเคารพนับถือการยกย่องบูชา ความรัก และการทะนุบำรุง การปรนนิบัติ

จากบุตรนั้น จากธิดานั้นเป็นอย่างดี เมื่อมารดาบิดามีความพอใจว่า เด็กชายนี้เด็กหญิงนี้เป็นบุตรเป็นธิดาของตน เด็กชายนั้นเด็กหญิงนั้นย่อมได้รับความรักความเอ็นดูสงสาร และการคุ้มครอง การรักษาทะนุบำรุงเลี้ยงดูจากมารดาจากบิดานั้นเป็นอย่างดี เมื่อสามีมีความพอใจว่า หญิงนี้เป็นภรรยาของตน หญิงนั้นย่อมได้รับความรักใคร่ การยกย่องนับถือ การมอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ การทะนุบำรุง การคุ้มครองป้องกัน ความเห็นอกเห็นใจ การไม่ประพฤตินอกใจจากชายนั้นเป็นอย่างดี เมื่อภรรยามีความพอใจว่า ชายนี้เป็นสามีของตน ชายนั้นย่อมได้รับความรัก ความยำเกรงนับถือ การทำหน้าที่แม่บ้าน การบำรุงบำเรอ ความสัตย์ซื่อสุจริต การไม่ประพฤตินอกใจจากหญิงนั้นเป็นอย่างดี เมื่อญาติมิตร สหายคนใด ๆ มีความพอใจว่า คนนี้เป็นญาติ คนนี้เป็นมิตร เป็นสหายของตน ญาติและมิตร สหายนั้น ๆ ย่อมได้รับความรัก ความนับถือตามฐานะ ความสัตย์ซื่อ การสงเคราะห์อนุเคราะห์จากญาติจากมิตร สหายนั้น ๆ เป็นอย่างดี เมื่อครูอาจารย์มีความพอใจว่าคนพวกนี้เป็นศิษย์ของตน ศิษย์พวกนั้นย่อมได้รับความรัก ความเอ็นดู ความปรารถนาดีต่อ การอบรม การแนะนำพร่ำสอน การถ่ายเทวิชาความรู้ให้โดยสิ้นเชิง การยกย่องให้เกียรติปรากฏในชุมชน จากครูอาจารย์นั้นเป็นอย่างดี เมื่อศิษย์มีความพอใจว่า ท่านผู้นี้เป็นครูอาจารย์ของตน ครูอาจารย์นั้นย่อมได้รับการเคารพบูชา ความรัก ความนับถือ ความปรารถนาดีต่อ การเชื่อถ้อยฟังคำ การตั้งใจศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้จากตน จากศิษย์นั้น ๆ เป็นอย่างดี เมื่อผู้ปกครองมีความพอใจว่า ประชาชนกลุ่มนี้อยู่ในความ

ปกครองของตน ประชาชนกลุ่มนั้นย่อมได้รับการไม่เบียดเบียนข่มเหง การไม่ถูกขูดรีด ความเมตตากรุณา ความยุตติธรรม การบำบัดทุกข์ การบำรุงสุข การป้องกันอันตรายจากคนอันธพาล การคุ้มครองให้ประกอบการงานได้โดยสะดวก การป้องกัน การปราบโรคระบาด การป้องกันมิให้ประชาชนหลงหมกมุ่นเพลิดเพลินอยู่ในอบายมุข การให้การศึกษาที่ดีพอควรแก่สถานการณ์ในปัจจุบันของโลก การทะนุบำรุงโดยทั่วถึงกันจากผู้ปกครองนั้นเป็นอย่างดี เมื่อประชาชนมีความพอใจว่า ผู้นี้เป็นผู้มีหน้าที่ปกครองท้องถิ่นของตน ผู้ปกครองนั้นย่อมได้รับการร่วมมือในกิจการสาธารณะ ความสัตย์ซื่อต่อรัฐ การไม่หลีกเลี่ยงภาษีอากร (ตามความหมายเดิม : **ภาษี** คือรายได้ส่วนที่รัฐเก็บเอาจากทรัพย์ของประชาชน **อากร**คือรายได้ส่วนที่รัฐเก็บเอาจากรายได้ และการผูกขาดกิจการบางอย่างจากรัฐ ของประชาชน. ป.) การประพฤติตนเป็นพลเมืองดี การขยันศึกษาเล่าเรียน ขยันในการประกอบการงานอาชีพ ความรัก ความนับถือ การยกย่องให้เกียรติจากประชาชนเป็นอย่างดี แต่ในทางตรงกันข้าม คือต่างฝ่ายต่างก็ไม่มีสันโดษในกันและกัน ความรู้สึกในกันและกัน ความประพฤติต่อกันและกัน ย่อมเป็นไปอย่างตรงกันข้ามกับที่ได้กล่าวแล้ว เมื่อสถานการณ์ของแต่ละฝ่ายเป็นเช่นนี้ การเกลียดชัง การดูถูกดูหมิ่น การไม่ยำเกรง การทอดทิ้ง การประพฤตินอกใจ การคบชู้ การมุ่งร้ายล้างผลาญ การเบียดเบียนประทุษร้าย การทะเลาะวิวาท การขูดรีด การเอารัดเอาเปรียบ การปล้นสดมภ์ การฉ้อโกงปลิ้นปล้อนหลอกลวง ย่อมต้องเกิดขึ้นในระหว่างคนต่อคนหมู่ต่อหมู่ ความสามัคคีในระหว่างกันและ

กันเป็นอันต้องสูญสลาย การงานทั้งที่เป็นกิจการส่วนตัว ทั้งที่เป็นกิจการของหมู่คณะประเทศชาติ ย่อมต้องดำเนินไปได้โดยยากยิ่ง ต้องเพิ่มแรงงาน ต้องเพิ่มคน ต้องเพิ่มรายจ่าย แรงงานซึ่งควรจะใช้เพียงในทางสร้างความสุขความเจริญ ก็ต้องแบ่งเฉลี่ยเอาไปใช้สร้างความทุกข์ความล่มจม ความพินาศวอดวาย ทั้งรัฐ ทั้งประชาชนในประเทศหนึ่ง ๆ ในปีหนึ่ง ๆ ต้องตั้งงบประมาณ เมื่อรวมกันเข้าก็เป็นจำนวนมากมายมหาศาลไว้ เพื่อป้องกันการลุอำนาจต่อความไม่สันโดษ ของเอกชน ของคณะชนของชาติที่ไม่สันโดษ ๆ เพื่อปราบปรามเอกชน คณะชน ชาติผู้ไม่สันโดษ ๆ ที่ลุอำนาจต่อความไม่สันโดษ บทบัญญัติ กฎบัตร กฎหมาย วินัย ระเบียบข้อบังคับ ศาล ทหาร ตำรวจ การปกครอง ฯลฯ ตามเจตนารมณ์ส่วนสาระสำคัญ ล้วนตั้งขึ้นเพื่อป้องกันมิให้ผู้ที่ไม่สันโดษลุอำนาจแก่ความไม่สัน-โดษ ปราบปรามผู้ที่ไม่สันโดษที่ลุอำนาจแก่ความไม่สันโดษทั้งนั้น ความปวดเศียรเวียนเกล้าที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย ทั้งในอดีต ทั้งในปัจจุบัน และทั้งที่จะเกิดอีกในอนาคต แก่นักปกครองผู้ที่มีความปรารถนาดีต่อประชาชนเกิดขึ้นเพราะความไม่สันโดษของผู้ที่ไม่สันโดษเป็นเหตุมากเปอร์เซ็นต์กว่าเหตุอย่างอื่น ๆ ทั้งหมดรวมกัน และเมื่อความไม่สันโดษเกิดเป็นความไม่สันโดษในระหว่างชาติ และความไม่สันโดษนั้นเป็นไปรุนแรงถึงมีการลุอำนาจแก่ความไม่สันโดษแล้ว สัมพันธไมตรีในระหว่างชาติคู่กรณีนั้นย่อมต้องเศร้าหมอง หรือขาดสะบั้นถึงเกิดสงครามในระหว่างชาติขึ้นสงครามในระหว่างชาติต่อชาติ หรือในระหว่างหลายชาติต่อหลายชาติตั้งแต่ในดึกดำบรรพ์มาจนถึงในบัดนี้และแม้ที่จะบังเกิดขึ้นอีกในอนาคต

ล้วนต้องเกิดขึ้นมาจากมูลเหตุคือการลุอำนาจแก่ความไม่สันโดษของผู้ปกครองประเทศผู้ที่ไม่สันโดษฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่าย ที่ได้รับการสนับสนุนจากประชาแห่งชาตินั้น ๆ ทั้งนั้น ศาลโลก สันนิบาตชาติ สหประชาชาติ หรือองค์การอื่นใดที่ทำหน้าที่แบบเดียวกับองค์การทั้งสามนี้ ย่อมเกิดขึ้นด้วยเจตนารมณ์ในทางป้องกันการลุอำนาจแก่ความไม่สันโดษ หรือประเทาวิกฤติการณ์ที่บังเกิดขึ้นจากการลุอำนาจแก่ความไม่สันโดษของนานาชาติที่ไม่สันโดษเหมือนกันทั้งนั้น

สันโดษตามที่กล่าวมานี้ ท่านปันชนิดตามความรู้สึกไว้ ๓ ชนิด คือ ยถาลาภสันโดษ ยถาพลสันโดษ ยถาสารุปสันโดษ

ยถาลาภสันโดษ คือความพอใจในสิ่งต่าง ๆ ตามที่ได้มา คือได้มาเช่นใด ไม่ว่าเลว หรือประณีต แต่ให้สำเร็จประโยชน์ในทางอุปกรณ์ชีวิตได้ ก็พอใจในสิ่งเช่นนั้น ไม่แสวงสิ่งเช่นนั้น ที่ประณีตกว่าอีก เพียงเพื่อบำเรอความต้องการ สันโดษชนิดนี้ เล็งถึงสันโดษในปัจจัยเครื่องค้ำจุนชีวิต ๔ อย่างซึ่งเป็นที่รู้กันเป็นอย่างดีแล้ว ในสังคมชาวพุทธิก

ยถาพลสันโดษ คือความพอใจรับตามกำลังความสามารถของตน เช่น เมื่อได้รับมอบตำแหน่งหน้าที่การงานที่ยากเกินความสามารถของตน เมื่อตรวจสอบพิจารณาเห็นว่า ตนไม่สามารถจะปฏิบัติงานในหน้าที่นั้นให้เจริญได้เต็มที่ ซึ่งถ้ารับ ตนย่อมต้องกลายเป็นลูกตุ้มถ่วงความเจริญก็ไม่ยอมรับ ยอมรับแต่ตำแหน่งการงานที่ตนสามารถปฏิบัติให้เกิดความเจริญได้เต็มที่เท่านั้น แม้ในทรัพย์สิ่งของ เมื่อพิจารณาเห็นว่า ทรัพย์สิ่งของใดตนไม่สามารถจะรักษาไว้ได้ หรือเมื่อรับไว้จะเกิดมีภัย ก็ไม่ยอมรับ ยอม

รับแต่ทรัพย์สิ่งของที่อาจรักษาไว้ได้และไม่เกิดมีภัยเพราะทรัพย์สิ่งของนั้นเท่านั้น

ยถาสารุปสันโดษ คือความพอใจรับแต่สิ่งที่สมควรแก่ตน เมื่อเห็นว่าสิ่งนั้นเกินกว่าฐานะ หรือไม่สมควรแก่ภาวะแก่ฐานะของตนก็ไม่ยอมรับ เช่น เมื่อมีการปูนบำเหน็จความชอบ หากพิจารณาเห็นว่าบำเหน็จความชอบนั้นเป็นเครื่องหมายแห่งคุณธรรมความดี ที่ดีเกินคุณธรรมความดีของตน ก็ไม่ยอมรับ เพราะเมื่อรับไว้ย่อมต้องรู้สึกตะขิดตะขวงใจว่า ตนไม่ดีถึงขั้นนั้น แต่อาศัยบำเหน็จความชอบนั้นหลอกลวงให้ชาวโลกเกิดความเข้าใจผิดว่าตนดีถึงขั้นนั้น และสันโดษนี้ยังหมายถึงการไม่ยอมรับสิ่งที่ไม่สมควรแก่เพศ แก่ภูมิแก่ฐานะของตน เช่นการไม่ยอมรับเงิน ทอง เรือกสวน ไร่ นา ทาส สตรี ของสมณะในพุทธศาสนานี้ การไม่รับสินบนของกำนัลของข้าราชการที่มีตำแหน่งใหญ่ เป็นต้น ด้วย

ธรรมคือสันโดษ เป็นคุณธรรมที่เป็นบ่อเกิดแห่งประโยชน์ใหญ่ไพศาลเช่นนี้ พระพุทธเจ้าจึงได้อบรมพุทธบริษัทให้มีสันโดษ ให้ประพฤติตนเป็นคนสันโดษ ตามเพศ ตามภูมิของตน ๆ และแม้ท่านผู้ปกครองประเทศชาวพุทธิก ที่มุ่งความรุ่งเรืองแก่ประเทศชาติ มุ่งสันติสุขและความเจริญแก่ประชาแห่งชาติ ย่อมอบรมตนเอง อบรมข้าราชการและประชาชนให้มีสันโดษ

สันโดษแม้เป็นฐานเป็นที่เกิดแห่งประโยชน์ใหญ่ แต่สันโดษก็เป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากเหตุ ในคัมภีร์ปรมัตถมัญชุสา ท่านกล่าวว่า **ตัณหาเป็นศัตรูโดยตรงของสันโดษ** คือ เมื่อตัณหาฟูมากขึ้น สันโดษก็ย่อม

ต้องฟุบลง ตัณหาฟุบลง สันโดษจึงเกิดและเจริญขึ้น ดังนั้นเมื่อต้องการให้ชุมชนมีสันโดษท่านผู้ปกครองผู้ที่หนักในเหตุผลจึงกำจัดที่เหตุ คือทำการลดปริมาณสิ่งอันเป็นอาหารของตัณหาที่มีอยู่มากเกินพอดีในชุมชนให้น้อยลงดำเนินอุบายให้ชุมชนมีโอกาสได้ชำระจิตใจให้สะอาด ในบางคาบบางครั้ง เสมอ ๆ

ในตัณหาวรรคแห่งธรรมบทขุททกนิกาย พระพุทธเจ้าตรัสแยกตัณหาไว้ ๒ ชนิด คือ ตัณหานุสัย และตัณหาโสตะ **ตัณหานุสัย** ตามตัวอักษร แปลว่าตัณหาที่นอนแนบอยู่ในสันดานเนื่องนิตย์ ตัณหานี้ ทำให้เกิดความยึดถือว่าเป็นเรา เป็นของเรา อยู่โดยไม่ขาดสาย ตัณหานุสัยนี้เป็นเหตุโดยเฉพาะแห่งการต้องท่องเที่ยวไปในวงกลม (วัฏสงสาร) คือทำให้มีการเวียนตายเวียนเกิดอยู่เรื่อยไป เพราะผู้ที่ยังมีตัณหานุสัยนี้ การทำ การพูด การคิด ด้วยความจงใจ ทุก ๆ ชนิด ย่อมเกิดเป็นกรรม กรรมคือเหตุแห่งการเกิด **ตัณหาโสตะ** คือ ความใคร่ที่ไหลเป็นคลื่นออกไปรับกามวัตถุทางวิถีประสาทและทางใจ คือความใคร่ที่ไหลเป็นคลื่นออกไปรับรูปทางตา ไหลเป็นคลื่นออกไปรับเสียงทางหู ไหลเป็นคลื่นออกไปรับกลิ่นทางจมูก ไหลเป็นคลื่นออกไปรับรสทางลิ้น ไหลเป็นคลื่นออกไปรับความร้อน ความเย็น ความอ่อน ความแข็งทางกาย และไหลเป็นคลื่นออกไปรับเรื่องราวต่าง ๆ ทางใจ โดยชื่อมี ๓ อย่าง คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

กามตัณหา คือความใคร่ในตัวกามวัตถุโดยตรง **ภวตัณหา** คือความใคร่ในภพ ในตำแหน่ง อันเป็นฐาน เป็นที่เกิด เป็นที่ได้รับกาม-

วัตถุ **วิภวตัณหา*** คือความใคร่ที่มุ่งทำตนให้เป็นกามวัตถุของผู้อื่น วิภว-ตัณหานี้ มีพฤติกรรมปรากฏออกมาด้วยการประดับประดาร่างกายตกแต่งแปลงสภาพที่ทรุดโทรมที่ไม่งดงามของร่างกายให้สะสวยงดงามขึ้นกว่าปรกติภาพ เช่นผัดหน้า ทาปาก ดัดผม ย้อมผม เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้ความสะสวยที่ปรุงแต่งขึ้นมานั้นเป็นเครื่องล่อ เป็นสื่อเครื่องชักพาให้ตนเป็นที่นิยมชมชอบของสังคมซึ่งจะช่วยให้ได้กามวัตถุที่ตนต้องการสมประสงค์ และมีพฤติกรรมปรากฏออกมา ในทางทะเยอทะยานอยากมียศศักดิ์ อยากเป็นใหญ่เป็นโตเหนือชุมชน อยากมีอำนาจปกครองข่มขี่ประชาชน **อาหารที่หล่อเลี้ยงตัณหาทั้งสามนี้ให้ฟูขึ้นให้เจริญขึ้นคือกามวัตถุ** อธิบายนี้ กล่าวตามนัยที่ได้จากคัมภีร์ปปัญจสูทนี ตอนที่กล่าวอธิบายอาสวะ และจากเค้าอธิบายที่ได้จากคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี และแม้จากอภิธรรมปิฎก

ตัณหาที่เป็นศัตรูโดยตรงของสันโดษ คือกามตัณหา ภว-ตัณหา และวิภวตัณหา เมื่อประเทาตัณหาทั้งสามนี้ลงได้ สันโดษก็ย่อมเกิดขึ้น ย่อมเจริญขึ้นในขนาดน้อยมากตามปริมาณ น้อยมากแห่งตัณหาทั้งสามที่ประเทาลงได้

การที่จะประเทาตัณหาทั้งสามนี้ในชุมชนให้ลดขนาดลงถึงในขั้นที่จะไม่เกิดเป็นภัยแก่ตัวผู้ที่เป็นเจ้าของตัณหานั้นเองและแก่สังคม เป็นความจำเป็นยิ่ง ที่วงการปกครองจำต้องทำการลดปริมาณกิจการประเภทที่เป็น

---

* วิภว ที่เป็นชื่อของสมบัติ แปลว่า สมบัติอันบุคคลพึงเสวย และแปลว่า อำนาจก็ได้ ป.

อาหารของตัณหาให้น้อยลง กิจการประเภทอนาจารประเภทที่เสนอขายผัสสะอย่างเปิดเผย ต้องห้ามกันอย่างเด็ดขาดจริง ๆ และต้องสอดส่องป้องกันอย่าให้มีอาชีพประเภทแอบซ่อนเร้นขายผัสสะในรูปนันทิยบริการิณีตามนันทิยสถาน มัชชาคาร โรงแรม ที่พักตากอากาศ ฯลฯ

ข้อที่ปล่อยปละละเลยให้หญิงชาวต่างประเทศมาเปลือยร่างเต้นระบำอวดโฉมอยู่ตามนันทิยสถาน เป็นเรื่องที่น่าอับอายขายหน้าและน่าสังเวชสลดจิตสำหรับสาธุชนชาวพุทธิกเป็นอันมาก เพราะการนี้ ย่อมก่อให้เกิดความหมดหิริและโอตตัปปะ ก่อให้เกิดเสนียดจัญไรขึ้นในจิตใจของผู้ที่ดูที่ชมด้วยความสยบเพลิดเพลินในทุก ๆ ครั้ง และเป็นขุมบ่อนทำลายเศรษฐกิจของชาติอย่างกว้างใหญ่ไพศาล ปรากฏตามข่าวในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ว่า หญิงพวกนี้มีรายได้ราวเดือนละ ๒ แสนบาทต่อคน หญิงประเภทนี้เพียงคนเดียว ก็สามารถทำการถ่ายเทเงินออกจากกระเป๋าชาวไทยซึ่งมักอ้างว่าเข้าไปดูเพียงเพื่อชมศิลปะของเขาออกไปสู่ประเทศของเขาได้เหยียบปีละร่วม ๒ ล้านบาท โดยเกือบจะมิต้องลงทุนอะไรเลย

แม้นันทิยกรรม ตามโรงมหรสพ ตามสถานีวิทยุ ฯ สถานีโทรทรรศน์ ก็ควรจะได้สอดส่องตรวจตราระมัดระวัง อย่าให้มีการบรรเลงการแสดงศิลปะประเภทปลุกกามกิเลสมากเกินไป และควรจะมีการจำกัดเวลาบ้าง ไม่ควรจะให้มีพร่ำเพรื่อตลอดกาล เพราะเด็ก ๆ ที่กำลังอยู่ในวัยเล่าเรียนมักไปหลงเพลิดเพลินอยู่กับนันทิยกรรมเหล่านี้ ทำให้ต้องเสียการเล่าเรียน และมีระดับจิตใจต่ำลง ๆ ยิ่งนันทิยกรรมประเภทที่บรรเลงที่แสดงเพื่อโฆษณาสินค้า โดยเฉพาะเพื่อโฆษณาสรรพคุณยารักษาโรค

และเผยแผ่ลัทธิบางอย่างด้วยแล้ว ควรต้องสอดส่องตรวจตราให้มากเป็นพิเศษ เพราะมักมีอิทธิพลเข้าไปก่อให้เกิดความเชื่อที่ไร้เหตุผลลงในจิตใจ ซึ่งความเชื่อชนิดนี้ย่อมเป็นทั้งพิษ เป็นทั้งภัย ทั้งแก่ตัวผู้เชื่อเอง ทั้งแก่สังคม ทั้งแก่ประเทศชาติ

พึงทราบว่า ไม่ว่าจะเป็นกิเลสตัณหา คุณธรรม หรือวิชาความรู้ เมื่อได้ทำให้เกิดขึ้นมาแล้ว แม้ปรากฏอาการนั้นจะได้เลือนละลายผ่านไปแล้ว เพราะได้ล่วงเลยกาลนั้นไปแล้ว ก็มิได้สูญสลายไปข้างไหน แต่ได้ไปสะสมตัวเองทบทวีเป็นกำลังแรงกดดันอยู่ในภวังคะ (จิตใต้สำนึก) กำลังแรงชนิดไหนสะสมทบทวีอยู่มาก ย่อมทำหน้าที่แปรอัธยาศัยของผู้นั้นให้เป็นชนิดนั้น เช่นนี้ คนเราจึงมีดีเลว โง่ฉลาดแตกต่างกัน เมื่อถึงคราวจะให้พลังงาน ส่วนใดมีสะสมอยู่มาก ส่วนนั้นย่อมออกมาให้พลังงานที่รุนแรงในลักษณะรูปแปลก ๆ พลังงานของคุณธรรม ของวิชาความรู้มีแต่ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ ยิ่งรุนแรงมาก ยิ่งมากชนิดย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ใหญ่อย่างไพศาล และมากชนิด แต่พลังงานที่รุนแรงของกิเลสตัณหา ย่อมมีแต่ที่เป็นโทษ ที่ทำลายประโยชน์ ก่อให้เกิดภัยพิบัตินานัปการ พลังงานนี้ย่อมปรากฏออกมาในรูปเสียสันโดษในรูปแต่งตัวที่ก่อให้เกิดความลำบาก เป็นสื่อชักพาอันตรายต่าง ๆ เข้ามาสู่ตน หน้าด้านหมดยางอายเศร้าโศก เสียใจ เกียจคร้าน ประมาท เห็นแก่ตัว เสียสัตย์ โลภ โกรธ มักใหญ่ ริษยา พยาบาท เบียดเบียน ประทุษร้าย ฉ้อโกง ยักยอก หลอกลวง ลักขโมย ปล้นสดมภ์ ก่อสงคราม ฯ ล ฯ

แต่เมื่อได้ประเทาตัณหาทั้งสามนั้น ให้ลดต่ำอยู่ในสถานพอประมาณ ด้วยวิธีให้ชุมชนได้รับการชำระจิตใจให้สะอาดในบางคาบบาง

ครั้ง ด้วยปฏิบัติพระธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น แผ่เมตตาจิตไปในเพื่อนมนุษย์และสัตว์ รักษาศีลและสดับธรรมในวันอุโบสถ สวดมนต์ไหว้พระชำระจิตใจในเวลาก่อนล้มตัวลงนอน และศึกษาให้รู้จักเจตนารมณ์อันแท้จริงของพระพุทธศาสนา และการประพฤติปฏิบัติในทำนองนี้ต้องเริ่มให้เกิดมีขึ้นตั้งแต่ในเวลายังเป็นเด็กเล็ก ๆ อยู่ทีเดียว สันโดษก็ย่อมจะค่อย ๆ เกิดทบทวีขึ้น และสะสมตัวเองทวีเป็นกำลังกดดันอยู่ในภวังคะ (จิตใต้สำนึก) เมื่อถึงคราวจะให้พลังงาน สันโดษส่วนมากนี้ ย่อมให้พลังงานแต่ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ พลังงานของสันโดษนี้ ย่อมออกมาในในรูปความมีสติสัมปชัญญะ รู้จักถือเอาประโยชน์จากเครื่องกินเครื่องใช้ไม่สุรุ่ยสุร่าย สัตย์ซื่อ ไม่ประมาท ขยันขะมักเขม้นในการปฏิบัติกิจการงานในหน้าที่ของตน มีความรัก เคารพ นับถือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา และความยุติธรรม ให้การทำนุบำรุง ปรนนิบัติปกปักรักษาอนุเคราะห์คนและสัตว์ที่เกี่ยวข้อง ตามควรแก่เพศ แก่ภูมิ แก่ฐานะของผู้นั้น ๆ

สันโดษ ตามเจตนารมณ์ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ เมื่อเกิดมีขึ้นแก่คนใด แก่หมู่ใด แก่ชาติใด คนนั้น หมู่นั้น ชาตินั้น ย่อมเจริญนำหน้าคนอื่น หมู่อื่น ชาติอื่น ด้วยการงาน ด้วยวิชาความรู้และด้วยคุณธรรมความดี ซึ่งอันนี้ย่อมเป็นเหตุให้คนนั้น ให้หมู่นั้น ให้ชาตินั้นมีเครื่องอุปกรณ์ชีวิตสมบูรณ์ มีเศรษฐกิจดี มีแสนยานุภาพเกรียงไกรและมีสันติสุข ซึ่งผลทั้งนี้ย่อมกลายเป็นเหตุที่เป็นแรงส่งภาวะของชาตินั้นให้กลายเป็นชาติมหาอำนาจตัวอย่าง

แม้ในวงการพระพุทธศาสนา หากบรรพชิตส่วนมากมีสันโดษประพฤติตนเป็นคนสันโดษ ตามควรแก่เพศของบรรพชิต การพระพุทธ-

ศาสนาย่อมเจริญรุ่งเรือง ข้อที่ว่าการพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองนี้ มิใช่หมายความว่า มีโรงอุโบสถ มีวิหาร มีการเปรียญ มีกุฏิ มีศาสนสถานสวย ๆ และมาก มีบรรพชิตมีจำนวนมาก บรรพชิตที่ได้รับแต่งตั้งให้มียศสูง ๆ ก็มีมาก แต่หมายความว่า พุทธิกส่วนมาก มีความรู้ธรรมวินัยมากพอที่จะปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของพุทธธรรม และมีการปฏิบัติพระธรรมพระวินัยสมกับภูมิเพศภาวะของตน ๆ ในสังคมบรรพชิต บรรพชิตส่วนมากต้องไม่ประพฤติตนเป็นกาฝากสังคม เป็นวัณโรคสังคม แต่ต้องประพฤติตนให้เป็นศาสนทายาทที่ดี คือต้องศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้อย่างเชี่ยวชาญในพระธรรม ในพระวินัย ต้องเป็นลัชชี มีหิริและโอตตัปปะ มีความประพฤติดี มีการปฏิบัติชอบ มีความสำรวมระวังและชำระล้างกิเลสอยู่เนืองนิตย์ ซึ่งผลแห่งการปฏิบัติทั้งนี้ย่อมทำให้เกิดมีฌายี (ผู้เข้าฌานได้อย่างช่ำชอง) พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระ-อรหันต์อย่างเกลื่อนกล่น

ตามข้อความที่ได้บรรยายมาแล้วนี้ ปัญหาที่ว่า "สันโดษทำให้ไทยล้าหลังหรือ ?" ย่อมเป็นปัญหาที่ได้คำตอบโดยพฤตินัยโดยครบถ้วนแล้ว แม้จะเป็นปัญหาที่ยังไม่ได้รับคำตอบโดยนิตินัย ท่านผู้รู้จักเจตนา-รมณ์ของสันโดษ หรือท่านผู้ที่ได้อ่านเรื่องนี้มาตั้งแต่ต้นจนจบ ย่อมคิดหาคำตอบที่ถูกต้องโดยครบถ้วนได้ด้วยตนเอง เพราะฉะนั้น จึงขอจบเรื่องนี้ลงด้วยการทิ้งปัญหาที่ว่า "สันโดษทำให้ไทยล้าหลังหรือ ?" ไว้ให้คงเป็นปัญหาอยู่ตามเดิม อันเป็นการทำที่เหมาะสมกับชื่อเรื่องนี้ แต่ว่าก่อน

จบเรื่องนี้ในขั้นสุดสิ้น ขอฝากปัญหาเพิ่มไว้อีกสักเล็กน้อย ปัญหานี้คือ "คนไทยส่วนมาก รวมทั้งบรรพชิตกว่า ๒ แสนนี้ มีสันโดษตามควรแก่เพศ แก่ภูมิ แก่ภาวะของตน ๆ แล้วหรือ ข้อที่ประเทศไทยล้าหลังเป็นเพราะคนไทยส่วนมากยังไม่มีสันโดษเท่าที่ควรในฐานะที่ตน ๆ เป็นพุทธิกใช่หรือไม่ และตามประพฤติเหตุที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ การที่ไทยต้องเสียอิสรภาพเสียอธิปไตยเนื่องด้วยความอ่อนแอ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ มีมูลมาจากการเสียสันโดษอย่างแรงและเรื้อรังมานาน ในวงคนชั้นปกครองส่วนมากใช่หรือไม่ ?"

"สีฆํ ทิปฺปตุ สนฺโตโส ปชํ รฏฺฐญฺจ วฑฺฒโน."

"ขอสันโดษซึ่งเป็นธรรมที่ยังประชาชนและรัฐให้เจริญจงรุ่งเรืองขึ้นโดยเร็ว เทอญ."

พุทธพจน์ที่แสดงเจตนารมณ์ของสันโดษ

๑. สนฺตุฏฺฐิตา ภิกฺขเว มหโต อตฺถาย สํวตฺตติ.

ภิกษุทั้งหลาย ความมีสันโดษ ย่อมเป็นไปอย่างพร้อมสรรพ เพื่อประโยชน์ที่ใหญ่

คำแปลคาถาในอริยวังสิกสูตร

๒. ความไม่สันโดษ (อรติ ตามตัวอักษร = ความไม่พอใจที่เป็นข้าศึกต่อความพอใจ) ย่อมครอบงำคนที่มีความเพียรไม่ได้ เพราะความไม่สันโดษ ย่อมปราบคนที่มีความเพียรไม่ลง แต่คนที่มีความเพียร ย่อมปราบความไม่สันโดษลงได้ เพราะคนที่มีความเพียร ก็คือคนที่ปราบความไม่สันโดษลงได้นั่นเอง

๓. ผู้ที่บรรเทาความไม่สันโดษ ความริษยา หรือกิเลสเช่นนี้อื่นใดลงได้แล้วเพลิดเพลินอยู่กับการงานทั้งปวง โดยไม่คำนึงถึงอะไร ๆ (หรือมอบตนเพื่อการงานทั้งปวง) กิเลสอะไรเล่า จะเหนี่ยวรั้งกางกั้นมิให้ก้าวหน้าออกไปได้ ?

๔. ใครคนไหนจะควรติเตียนเขา ผู้ที่รุ่งเรืองอยู่เหมือนแท่งทองชมพูนุทได้เล่า ? แม้เทพทั้งหลายก็ต้องนิยม แม้พรหมก็ต้องสรรเสริญเขา

รักลูกให้ถูกทาง

โดย

พระราชนันทมุนี

วัดชลประทานรังสฤษฎ์

ปากเกร็ด นนทบุรี

๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

บทที่ ๑

ครูคนแรกของลูก

ท่านพ่อแม่ที่นับถือ ทั้งหลาย !

โปรดเอียงหูของท่านมาฟังทางนี้หน่อย ฟังเสียงที่เกิดจากความรัก ความปรารถนาดีต่อท่าน ฟังเสียงที่ท่านควรทำตามโดยส่วนเดียว ซึ่งจักกล่าวให้ท่านทั้งหลายได้ฟังต่อไป

ข้าพเจ้าเรียกท่านว่า พ่อ แม่ เพราะท่านมีฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดแก่เด็กหญิงเด็กชาย ซึ่งท่านรักและภูมิใจว่าท่านมีลูกแล้ว พ่อแม่ทุกคนมีความรักลูก มีความปรารถนาที่จะให้ลูกทุกคนได้ดีมีหน้ามีตา ไม่มีใครคนไหนปรารถนาร้ายต่อบุตรธิดาของตน ข้อนี้เป็นหลักธรรมดาทั่วไป แต่ความรักของพ่อแม่นี้ เป็นดาบสองคม เป็นคุณก็ได้ เป็นโทษก็ได้ ถ้ารักถูกก็เป็นคุณแก่ลูก ๆ ถ้ารักผิดก็เป็นโทษโดยไม่ต้องสงสัย พ่อแม่เป็นจำนวนไม่น้อย ได้ทำลายลูกของตนโดยอาศัยความรักเป็นมูลฐาน การทำลายแบบนี้เป็นแบบที่ เป็นไปโดยเจ้าตัวไม่รู้ เช่น พ่อแม่รักลูก และถนอมใจลูกของตนมากเกินไป ให้เสรีภาพแก่ลูก ๆ มากเกินไป จนลูก ๆ กลายเป็นคนที่ไม่รู้จักรักษาตัวเอง อะไร ๆ ก็เป็นเรื่องของพ่อแม่ไปเสียทั้งหมด ลูกต้องการอะไร อยากทำอะไร ก็ตามใจทั้งนั้น ไม่เคยขัดใจ

ลูก กลัวลูกจะได้รับความช้ำใจ เด็ก ๆ ที่ได้รับการตามใจแบบนี้ กลายเป็นนายของพ่อแม่ เป็นเด็กที่พ่อแม่กลัวกว่าสิ่งใด ๆ ไม่กล้าขัดคอลูกแม้แต่น้อย ลูกก็รู้ว่าพ่อแม่เอาใจตน

อันธรรมดาของเด็ก ๆ เป็นคนมักชอบตามใจตนเอง ขาดความยั้งคิดในเหตุผล ถ้าต้องการอะไรขึ้นมาแล้ว เขาคิดว่าต้องเอาให้ได้ ต้องทำให้ได้เขาจึงกลายเป็นคนใจร้อน ขี้โมโห พอขัดใจขึ้นมาก็ตีอกชกหัวบ้าง ทุบข้าวของให้เสียหายไปบ้าง ทำให้พ่อแม่เกิดความเกรงใจเลยให้เขาทุก ๆ อย่าง ตามที่เขาต้องการ เมื่อเขาได้ชนะโดยวิธีใดสักครั้งแล้ว ก็ต้องทำวิธีนั้นอีก และได้ผลเรื่อยมา ข้อนี้เป็นความผิดของใครในแง่ไหน ในแง่ตามใจเด็กมากเกินไป ความตามใจเกินไป เกิดจากเป็นความผิดของพ่อแม่นั่นเอง พ่อแม่เป็นผู้ผิด ความรักเป็นเหตุ มิใช่จะห้ามท่านมิให้รักลูก แต่โปรดรักลูกให้ถูกทางสักหน่อย

คนโบราณเขาสอนไว้ว่า รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี เป็นคำสอนที่ควรฟังอยู่มากทีเดียว คนมีวัว ถ้ารักแล้วปล่อยตามใจ มันคงไปกินผักกินของในสวนเขา เจ้าของต้องเสียเงิน จึงจำเป็นต้องผูกไว้กับหลักอย่าให้ไปข้างไหน ลูกของเราก็เหมือนกัน ถ้าเรารัก ก็ต้องตีเขาบ้างเพื่อสั่งสอน มิใช่จะตีจนเจ็บจนตาย ตีพอให้เข็ดหลาบเท่านั้น คนทำหม้อขาย เขาต้องเอาไม้แบน ๆ มาตีหม้อให้ได้รูปทรงดี ตีพองาม หาตีให้แตกหักไปไม่ ฉันใด คนมีลูก ต้องตีลูกแบบนั้น

การตีลูกนั้น มีสองวิธี คือหนึ่ง ตีด้วยคำพูด สอง ตีด้วยไม้เรียว การตีด้วยคำพูดนั้น ใช้ให้มาก ๆ สักหน่อย คือ พยายามพร่ำสอนตามสอนอยู่เสมอ ธรรมดาของเด็กเป็นผู้ซุกซนชอบทำอะไร ๆ เสมอ เขายังไม่รู้ว่าการกระทำของเขาจะถูกจะผิดเขารู้แต่จะทำเท่านั้น บางครั้งก็ถูก แต่บางครั้งอาจผิดก็ได้ ถ้าเขาทำอะไรลงไปแล้ว สมมติว่าเป็นเรื่องผิดพลาด ถ้าพ่อแม่ไม่ห้ามไม่เตือน เขาก็คงนึกว่า ไม่เป็นไร ไม่เห็นพ่อแม่ดุ เขาก็ทำแถมอีกหลายครั้ง จนกระทั่งติดเป็นนิสัย พอติดเสียแล้วก็แก้ยากเต็มที พ่อแม่ส่วนมากมักทำผิดในข้อนี้ เพราะคิดเสียว่าเรื่องเล็กน้อยไม่เป็นไรดอก เรื่องเล็กน้อยนั่นแหละ สร้างเรื่องใหญ่ ๆ ขึ้นมา คนฉลาดมีความรอบคอบ จึงระวังในเรื่องเล็กน้อยเสมอ ถ้าระวังในเรื่องเล็กน้อยได้ เรื่องใหญ่ ๆ ก็พลอยถูกระวังไปด้วย หลักความจริงมีอยู่อย่างนี้ หน้าที่ของพ่อแม่จึงควรคอยดูแลเอาใจใส่ ถึงการกระทำของลูก ๆ ไว้เสมอ ๆ ถ้าเห็นว่าลูกทำอะไรจะเป็นการผิดพลาดเสียหาย ก็รีบบอกเสียทันที พูดกันดี ๆ พูดกันอย่างใจเย็น อย่าพูดด้วยความโกรธ เพราะการสอนเด็กในเวลาโกรธ ไม่ได้ผลอะไรเลย กลับเป็นการฝึกให้เด็กเป็นคนมักโกรธไปเสียด้วย การพูดด้วยความรักความเอ็นดูได้ผลกว่า ในชั้นต้น ๆ ก็พูดให้เขาเข้าใจว่า ชั่วเป็นอย่างไร ดีเป็นอย่างไร พ่อ แม่ชอบคนดี ไม่ชอบคนชั่ว ถ้าอยากให้พ่อแม่รักต้องเป็นคนดี คอยบอกคอยเตือนไว้เสมอ อย่าเป็นคนเกียจคร้านเป็นอันขาด

การพูดการเตือนนั้น ต้องพยายามพูดจนเขาเข้าใจ ให้เขาเห็นเหตุผลว่า อะไรเป็นอย่างไรจึงจะถูกต้อง เมื่อได้พูดได้สอนอะไรลงไปแล้ว ต้องคอยควบคุมติดตาม อย่าปล่อยให้เด็กทำผิดซ้ำอีกเป็นอันขาด ถ้าเห็นเด็กทำผิดในเรื่องที่บอกแล้ว ต้องบอกอีกให้เขาได้ระวังต่อไป เด็กมีนิสัยอ่อนดัดง่าย เว้นไว้แต่ผู้ใหญ่จะทำให้เขาเป็นคนแข็งเสียเท่านั้น การทำให้แข็ง ก็คือไม่บอกไม่เตือนนั่นเอง เมื่อได้บอกได้สอนเรื่องใดแล้ว ถ้าเขายังกระทำผิดอีก ต้องลงโทษกันบ้างด้วยไม้เรียว แต่พึงจำไว้ว่า การเฆี่ยนตี ถ้าไม่จำเป็นแล้วขออย่าได้ใช้เป็นอันขาด เพราะการตีบ่อย ๆ ทำให้เด็กเคยชิน ด้านไม้ และไม่รู้สึกกลัวต่อพิษสงของมัน พ่อแม่ต้องใช้ด้วยปัญญาสักหน่อย ในเวลาจะตีลูก โปรดอย่าตีด้วยการบันดาลโทสะเป็นอันขาด บางคนพอโกรธขึ้นมา ก็ตีเลยทีเดียว ตีไม่เลือกที่ตีโดยไม่ให้เหตุผล เป็นการทารุณต่อเด็กไปสักหน่อย

เมื่อจะตี ต้องเรียกลูกมาพูด มาทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่าการกระทำเช่นนี้ เป็นความผิดความเสียหาย พ่อแม่ได้ห้ามหลายครั้งแล้วลูกก็ยังทำอยู่ พูดให้เด็กเข้าใจว่าตนผิดเห็นว่าการกระทำของตนไม่ถูกต้อง ทำให้เขาได้เกิดความรู้สึกผิดขึ้นในใจของเขาให้ได้ *การทำให้เด็กรู้ว่าตนได้ทำผิดไปนั้นมีค่ามาก* เมื่อเขารู้จักผิดแล้ว จึงลงโทษแต่พอสมควรเพื่อให้เขาจดจำไว้ต่อไป และคงไม่กระทำผิดในรูปนั้นอีก เมื่อเขาไม่กระทำผิดเขาก็คงหันเข้าหาการกระทำความดีความงาม เพื่อให้เขาได้เห็นความจริงที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เวลาทำผิดถูกลงโทษ เขาเห็นว่า

ทำชั่วได้ชั่วแล้ว พอเขาหันเข้ากระทำความดี พ่อแม่ก็ควรสอนให้เขาเห็นผลของความดีเสียบ้าง โดยการชมเชย ให้รางวัลในความดีของเขา อย่าเป็นคนเฉยเมยต่อการกระทำของลูกเป็นอันขาด *ดีต้องชม ชั่วต้องติ* นี่เป็นหลักการสำคัญ การตามสอนพร่ำสอนเป็นทางหนึ่งที่ช่วยให้ลูกเป็นคนดีกับเขาได้ ขอให้พ่อแม่โปรดสนใจกระทำกันหน่อย

ในการสั่งสอนอบรมลูก ๆ นั้น เพียงแต่การพูดไม่มีคุณค่าเพียงพอต้องมีการกระทำ ให้ดูควบคู่กันไปด้วย พ่อแม่ทุกคน ควรจะสำนึกตนไว้เสมอ ๆ ว่า ตนเป็นแบบอย่างของลูก ๆ ลูกทุกคนในครอบครัวคอยถ่ายแบบอย่างจากพ่อแม่ไว้เสมอ ถ้าลูกรักพ่อติดพ่อ ก็ถ่ายทอดกิริยา อาการทุกอย่างของพ่อไว้ ถ้าลูกรักแม่ติดแม่ ก็ถ่ายทอดกิริยาอาการทุกอย่างของแม่ไว้เสมอ การถ่ายทอดบ่อย ๆ คือการสร้างนิสัยขึ้นในใจของเขาและเป็นอย่างที่พ่อแม่เป็นอยู่ ฉะนั้น พ่อแม่จึงต้องระมัดระวังให้มากเป็นพิเศษ ในเมื่อตนอยู่หน้ากล้องถ่าย คือลูก ๆ ของท่าน อย่าได้พูดกระทำสิ่งใดในทางเสียให้ลูกเห็นเป็นอันขาด ให้ลูกได้เห็นได้ยินเฉพาะสิ่งที่ดี ๆ งาม ๆ ถ่ายเดียว การที่จะเป็นเช่นนี้ได้ พ่อบ้านแม่เรือนจะต้องฝึกฝนตนอบรมตนเองให้มีระเบียบวินัยอยู่เสมอ อย่าได้เป็นคนตามใจตนเองในเรื่องใด ๆ เป็นอันขาด ถ้าหากผู้นำในครอบครัวได้เป็นอยู่อย่างดีแล้ว ลูกก็คงจำแบบที่ดีไว้ได้ โปรดจำไว้ว่า **แบบอย่างการกระทำของพ่อแม่มีอิทธิพลสูงเหนือจิตใจของลูก ๆ เสมอ**

แบบอย่างจากคนข้างเคียง จากสิ่งแวดล้อม ก็มีอิทธิพลเหนือใจของเด็กอยู่ไม่น้อย พ่อแม่จึงควรระวังให้มากสักหน่อย สถานที่ใด บุคคลใด สิ่งใด เป็นสิ่งไม่ดีไม่งามแล้ว อย่าได้ปล่อยเด็กของท่านให้เข้าไปคลุกคลีกับสิ่งนั้นเป็นอันขาด เพราะการเข้าไปใกล้สิ่งไม่ดี ย่อมทำให้ผู้เข้าไปใกล้ได้รับสิ่งไม่ดีไปด้วย ถ้าหากเด็กได้เห็นได้พบสิ่งใดที่เป็นความชั่ว เรื่องของเด็กเขายังไม่รู้ว่ามันชั่วขนาดไหน เป็นหน้าที่ของพ่อแม่จะต้องอธิบาย โดยการบอกให้เขาดูแล้วบอกว่า คนนั้นสิ่งนั้น ไม่ดีอย่างไร การกระทำในรูปนั้น อาจมีโทษแก่ผู้กระทำอย่างไรบ้าง อย่าให้เด็กพบอะไรโดยไม่รู้ว่ามันเป็นอะไร เป็นอันขาด แม้ในเรื่องที่ดี ๆ ก็ต้องบอกให้เขาเข้าใจเช่นเดียวกัน พ่อแม่นอกจากทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูแล้ว ต้องทำหน้าที่ครูสั่งสอนลูกด้วย พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสไว้ว่า **พ่อแม่เป็นครูคนแรกของลูก ๆ** ท่านจึงควรทำหน้าที่ของตนในแง่นี้ไว้เสมอ

เด็ก ๆ มักรบเร้า ขอโน่นขอนี่จากท่านเสมอ เช่น ไปตลาด เห็นลูกโป่ง เขาอยากได้ลูกโป่ง ท่านควรให้เขาหรือไม่ ไม่ควรให้เขา เพราะไม่มีประโยชน์อะไร ควรพูดให้เขาเข้าใจว่า ไม่มีประโยชน์ เป็นการหมดเปลืองสตางค์เปล่า ๆ อย่าตามใจเขาในสิ่งอันไม่ควรเป็นอันขาด การที่พ่อแม่ถูกรบกวนบ่อย ๆ ในเรื่องจุกจิกนั้น ก็เนื่องจากการตามใจเป็นมูลฐาน เดินไปตลาด เด็กอยากกินถั่วดิน เม็ดแตงโม อ้อยขวั้นที่เขาวางขายไว้ตามข้างถนน เป็นสิ่งสกปรกไม่น่ากิน เราก็ควรบอกกับเด็กให้เข้าใจเหตุผลว่าของนั้นไม่สะอาด มีเชื้อโรค กินแล้วจะปวดท้อง ฟันจะผุ

ไม่สบาย เดี๋ยวถูกฉีดยาเจ็บเนื้อเปล่า ๆ จงหาวิธีพูดให้เขาเข้าใจเรื่อง เด็กก็คงไม่รบกวนต่อไป แม้ในกรณีอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน จงพยายามทำความเข้าใจกับเด็ก ๆ ไว้เสมอ ๆ เถิด ท่านคงหายความลำบากใจขึ้นเป็นลำดับ นี่เป็นวิธีรักษาลูกหลานของท่าน ประการหนึ่ง

คนผู้ใหญ่ในครอบครัว จักเป็น ย่า ยาย หรือปู่ตาของเด็ก ๆ ก็ตาม มักทำให้เด็ก ๆ เสียมากกว่าพ่อแม่ ถ้าหากว่าคนแก่ ๆ เหล่านั้นมีความเข้าใจผิดอยู่ในใจ เพราะคนแก่ ๆ มีความรักเด็ก ๆ มากเป็นพิเศษ เคยได้ยินคนแก่หลายคนพูดว่า ลูก ๆ ฉันก็รัก แต่ฉันรักหลาน ๆ มากกว่าลูก ๆ ไปอีก หลานยังเล็ก ๆ จึงเป็นขวัญใจของคนแก่ ๆ เมื่อรักมาก ความรักมักปิดปัญญามองไม่เห็นความผิดถูก เลยเอาอกเอาใจหลานมากเกินไป หลานทำอะไรก็เป็นเรื่องน่ารักน่าเอ็นดูไปเสียทั้งนั้น ให้อภัยแก่หลานหมดไปทุกอย่าง หลานก็เกิดภูมิใจว่าคุณย่ารัก คุณยายรัก กลายเป็นคนไม่กลัวใคร ถ้าคราวใดคุณพ่อคุณแม่ดุ เขาก็หลบเข้าสู่อ้อมแขนของคุณยายคุณย่าก็พ้นภัย ได้รับความปรานีให้อุ่นใจ หลานจึงกลายเป็นคนที่ใครว่าไม่ได้ แม้คราวทำผิดถูกดุจากพ่อแม่ คุณยายก็เข้าขวางโดยพูดว่า มันยังเป็นเด็ก จะรู้อะไร ช่างมันเถอะ โตขึ้นก็ดีเองแหละ นี่คือผู้ช่วยทำให้เด็ก ๆ เสียคน จึงใคร่ขออภัยบอกกับคุณย่า คุณยาย คุณปู่ คุณตาว่า รักหลานน่ะรักได้ ไม่มีใครว่าดอก แต่ต้องรักให้ถูกทาง คือ ต้องช่วยกันทำหลานให้เป็นคนดี

อย่าทำหลานให้เป็นคนเสียเป็นอันขาด เวลาเด็กโตขึ้น เด็กจะว่าได้ว่า ผมเสียคนเพราะคุณปู่ คุณตา คุณย่า คุณยาย เป็นบาปที่หนักอยู่เหมือนกัน เป็นบาปที่เราทำกันโดยไม่รู้ตัว และก่อให้เกิดผลมาจนกระทั่งทุกวันนี้

จงจำไว้ว่า คนดี คนชั่วที่ปรากฏตัวอยู่ในโลก ในสมัยนี้นั้น เป็นผลที่มาจากพ่อแม่เป็นส่วนใหญ่ พ่อแม่เป็นผู้ให้เกิด เลี้ยงรักษา และทำให้เขาเป็นคนดี คนชั่วได้ทั้งนั้น ถ้าเราพบคนชั่วสักคนหนึ่งก็ลองสืบดูเถอะ ต้นสกุลของเขาเคยชั่วมาแล้ว ถ้าเราพบคนดีสักคนหนึ่งก็แสดงอยู่ในตัวว่า เขามาจากพ่อแม่ที่ดี ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น ฉันใด ลูกของใครก็เป็นเช่นคนนั้น ลูกคนขี้เมา ก็อยู่ใกล้ความเมา ลูกนักการพนัน ก็อยู่ใกล้บ่อนการพนัน ลูกมนุษย์บ้ากาม เขาก็มักมากแบบพ่อเขา ทุกคนเก็บเกี่ยวผลจากสกุล รับมรดกจากสกุล จึงขอให้พ่อแม่ทุกคนจงช่วยกันสร้างลูกของท่านให้เป็นคนดีกันเถิด.

บทที่ ๒

อิทธิพลของกรรมพันธุ์

ท่านพ่อแม่ที่นับถือ ทั้งหลาย!

เมื่อวันเสาร์ก่อน ได้พูดเตือนท่านทั้งหลายที่มีหน้าที่เป็นพ่อแม่ของเด็ก ๆ ให้เอาใจใส่สนใจในความเป็นอยู่ของลูกของท่านให้มากสักหน่อย เพราะการเลี้ยงลูกเราจะเลี้ยงแต่เพียงกาย หาได้ไม่ ต้องเลี้ยงใจของเด็กให้ดีด้วย

การเลี้ยงกายของลูกทำง่าย เพียงแต่ให้อาหารให้ถูกส่วน ป้องกันมิให้อันตรายทางกายเกิดขึ้น ก็เป็นการเพียงพอแล้ว แต่การเลี้ยงใจของลูกนั้นเราต้องให้อาหารทางใจแก่เขาบ้าง จงให้อาหารที่ไม่เป็นพิษแก่จิตใจของเด็ก ป้องกันมิให้โรคทางใจเกิดขึ้นแก่เด็กของท่าน ถ้าหากท่านเผลอไป โรคทางใจได้เกิดแก่เด็กของท่านแล้ว กิจรีบด่วนที่จะต้องทำก็คือ การรักษาอย่าให้โรคนั้น ๆ ได้ลุกลามต่อไปอีก ก็จะเป็นทางช่วยลูกของท่าน ให้พ้นจากความชั่วได้บ้าง.

อันการบำรุงรักษาใจของเด็กให้ดีนั้น ควรจะเริ่มทำกันแต่เมื่อไร ?

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ขอพูดถึงเรื่อง อิทธิพลของกรรมพันธุ์ ก่อนสักเล็กน้อย กรรมพันธุ์ เป็นหลักหนึ่งในเรื่องกรรมทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าได้สอนให้เรามีความเชื่อในเรื่องของกรรม เราทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เราจะหนีจากผลกรรมไปไม่ได้เป็นอันขาด นี่เป็นส่วนที่ได้รับเฉพาะตนผู้กระทำ นอกจากนี้ ยังมีการถ่ายทอดผลของกรรมไปทางสายเลือดอีก เพราะคนเรา เมื่อมีการกระทำอะไรบ่อย ๆ การกระทำนั้นก็ก่อให้เกิดเป็นนิสัยติดสันดานของตน คนมีนิสัยอย่างใด ใจก็ครุ่นคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ เลือดเนื้อของเขาได้รับอิทธิพลจากความคิดให้มีสภาพหมุนไปตามอำนาจของความคิด และส่งสะท้อนไปถึงสิ่งที่ผู้นั้นถ่ายทอดให้ไปด้วย เหมือนต้นไม้ที่มีรสเป็นอย่างไร เปรี้ยวหรือหวาน ต้นเดิมมีรสอย่างใด ก็ถ่ายรสนั้นไปสู่พันธุ์ที่เรานำไปปลูกด้วย ส่วนมากมักจะเป็นจริงอย่างนี้ ในเรื่องของคนก็เหมือนกัน ขอให้ท่านสังเกตดูให้ดีเถิด แล้วลองกำหนดเรื่องไว้ ความจริงจะปรากฏแก่ท่านทีเดียว.

วันหนึ่ง ขณะที่ข้าพเจ้านั่งสนทนาอยู่กับพระผู้ใหญ่รูปหนึ่ง ทางจังหวัดภาคใต้ ญาติของท่านพระรูปนั้นได้มาหาและบอกว่า ลูกชายคนที่สองในครอบครัว อันเป็นแกะดำ มีความเกเรมากที่สุด ได้ก่อกรรมทำเข็ญให้แก่ครอบครัวอีกแล้ว ลูกชายเขาต้องการเงิน ต้องการนาอันเป็นส่วนแบ่งที่เขาพึงได้ พ่อแม่ไม่ยอมให้ เขาก็ทำอาการในทางดุร้าย เขาจะทุบตีพ่อแม่ขึ้นมาทีเดียว พ่อต้องเอาน้ำเย็นเข้าลูบเพื่อให้เขาหายโกรธ และทำให้เขามีความหวังขึ้นบ้าง เรื่องก็สงบไป ปรากฏเด็กคนนี้ ชอบทำความยุ่งยากให้แก่ครอบครัวเสมอ ๆ ข้าพเจ้าถามในภายหลัง เมื่อมารดาของเด็กได้กลับไปแล้วว่า เด็กคนนี้ เมื่อเด็ก ๆ ไม่ได้เข้าโรงเรียนดอกหรือ ?

พระท่านก็บอกว่า ได้เข้า แต่มันเก หนีโรงเรียนบ่อย ๆ ชอบชกต่อยกับเพื่อนฝูงเสมอ ๆ จนกระทั่งเรียนไม่สำเร็จ ก็ต้องเลิกจากการเรียน โตเป็นหนุ่มกลายเป็นนักเลงการพนัน ดื่มของเมา ทั้งสองประการนี้รับมาทีหลัง เพราะอาศัยสิ่งแวดล้อมแต่ฐานะเดิมของเขา คือความดื้อด้าน ไม่เชื่อฟังคำของใคร ๆ แม้พ่อแม่ สิ่งนี้เนื่องมาจากอะไรเล่า ? ข้าพเจ้าจึงสืบถามพระท่านรูปนั้นว่า เมื่อขณะที่ได้เด็กคนนี้มานั้นเรื่องในครอบครัวเป็นอย่างไรบ้าง ก็ได้รับทราบว่า พ่อกับแม่ทะเลาะกันบ่อย ๆ มีเรื่องยุ่งมาก ความยุ่งในใจของพ่อของแม่ มีอิทธิพลไปสร้างความยุ่งขึ้นในใจของเด็ก เด็กจึงกลายเป็นคนที่ชอบไปในทางยุ่ง ๆ นี่เป็นตัวอย่างรายหนึ่ง.

บางครอบครัวมีลูกหลายคน ลูกทุกคนเป็นคนดี แต่มีอยู่คนหนึ่งเป็นคนชั่วในฝูงคนดี ก็สืบทราบได้ว่า ในขณะที่มีลูกคนนั้น พ่อเป็นคนไม่เรียบร้อยบ้าง หรือแม่เป็นคนไม่เรียบร้อยบ้าง ลูกที่เกิดมาจากดวงใจที่ไม่เรียบร้อย จึงกลายเป็นคนที่ไม่เรียบร้อยไป.

ในครอบครัวหนึ่ง มีบุตรมากถึง ๑๐ คน และเป็นบุตรที่ดีทั้งนั้นมีความประพฤติดีเรียนหนังสือดี ได้ทำงานดี ๆ เป็นปึกแผ่น เป็นลูกที่นำแต่ความอุ่นใจมาให้พ่อแม่ ไม่เคยมีใครนำความร้อนใจมาให้เลย ข้าพเจ้าคุ้นเคยกับครอบครัวนี้ดี จึงได้ถาม ได้ความว่า พ่อแม่เป็นคนเคร่งครัดในศาสนา ถือศีลห้าเป็นประจำ ไปวัดทุกวันพระ วันอุโบสถตั้งแต่หนุ่ม ๆ สามีภรรยามีความรักใคร่กันดีมาก ไม่เคยมีเรื่องยุ่งยากต่อกัน

เลย เพราะพ่อแม่มีใจสูงอยู่ในศีลในธรรม ลูกที่เกิดมาจึงเป็นคนดีว่านอนสอนง่ายทั้งนั้น นี่คืออิทธิพลที่เกิดจากความดีของพ่อแม่.

ในครอบครัวหนึ่ง สองสามีภรรยาเป็นคนเรียบร้อยเมื่อตอนแก่ แต่ในสมัยหนุ่ม ๆ นั้น พ่อบ้านไม่เรียบร้อย ชอบดื่มเหล้า ชอบเที่ยวผู้หญิง มีเมียลับหลายคนเพราะความคะนองในทางกามตามประสาของคนหนุ่มคะนอง แม้แต่งงานเป็นหลักฐานแล้ว ก็ยังไม่มีความพอใจในบ้านของตนมักเที่ยวไปดื่มของเมา เมื่อเมาแล้วก็ไปหาผู้หญิงมาบำเรอตนให้เพลิดเพลิน ติดพันในความสุขทางเนื้อหนังมากเกินไป ลูกที่เกิดมาในยุคที่พ่อกำลังประพฤติในทางอย่างนั้น เป็นลูกที่ถ่ายแบบจากพ่อ คือ เจ้าชู้มีเมียมาก จนไม่เป็นหลักแหล่ง ไม่มีความพอใจในทางกาม นี่ก็เนื่องมาจากพ่อที่ประพฤติไม่ดี ต่อมาพ่อเกิดความรู้สึกตัวได้ จึงหันเข้าหาชีวิตศาสนา ประพฤติตนเรียบร้อย ลูกที่เกิดมาในตอนนี้ เป็นลูกที่ดี มีความรู้สึกทางใจสูงกว่าคนที่กล่าวมาแล้ว

เรื่องอย่างนี้ เป็นเรื่องมีอยู่จริง ๆ และพอจะมองหามาเป็นพยานหลักฐานกันได้ เว้นไว้แต่เขาผู้เป็นพ่อแม่จะไม่ยอมรับว่า ตนเป็นเช่นนั้นเท่านั้น ถึงกระนั้นเราก็พอสืบเอาจากคนข้างเคียงได้ว่า เขาเป็นคนเช่นใดจึงมีลูกแบบนั้น ๆ ทั้งส่วนดีและส่วนเสีย.

เมื่อท่านทราบว่า ตัวของท่านผู้จะเป็นพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดแก่ลูกของท่าน มีอำนาจสูงพอที่จะทำให้ลูกของท่าน เป็นอย่างที่ท่านเป็นอยู่ได้ ท่านมีความคิด มีความประพฤติหนักไปในทางใด ชั่วหรือดีก็ตามเถิด

สิ่งนั้นจะช่วยสร้างสรรชีวิตจิตใจให้แก่ลูกของท่านเสมอ อนาคตของลูก ๆ เกิดจากการกระทำในปัจจุบันของท่าน ท่านจึงควรจะได้ระมัดระวังปัจจุบันเพื่อให้มีอนาคตที่ดีขึ้น ข้อนี้เป็นเรื่องสำคัญสำหรับท่านที่กำลังเตรียมตัวเพื่อเป็นพ่อแม่ของลูก ๆ *อย่านึกแต่เพียงว่าท่านจะแต่งงาน อยู่กันแบบผัว ๆ เมีย ๆ แล้วลูกก็คงเกิดออกมา เลี้ยงมันให้โตใช้งานได้เท่านั้น* แต่จงนึก*ว่าลูกคือผู้สืบสกุลของเราต่อไป สกุลจะเป็นหลักหรือไม่นั้น เกี่ยวกับอนาคตของลูกของท่านด้วย ลูกจะดีหรือเสีย อยู่ที่ท่านผู้เป็นพ่อพิมพ์แม่พิมพ์ของลูก* ถ้าพิมพ์ไม่ดี สิ่งที่ออกมาจากพิมพ์นั้น จะดีงามได้อย่างไร จึงควรจัดการกับพิมพ์เสียก่อน แล้วจึงพิมพ์อะไรออกมา.

ชายหนุ่มหญิงสาว ผู้ตกลงใจจะแต่งงานกันแล้ว ควรมีความสำนึกไว้ว่า เธอทั้งสองกำลังจะเป็นเทพเจ้าผู้สร้างมนุษย์ให้มีจำนวนมากขึ้น ใครจะสร้างสิ่งใด ก็ต้องคิดถึงประโยชน์ของสิ่งที่ตนจะสร้างขึ้นมาด้วย ผัวเมียทุกคู่มีความปรารถนาจะได้ลูกทั้งนั้น ถ้าใครไม่มีลูกก็รู้สึกว่าตนเป็นคนอาภัพ คิดถึงความลำบากในตอนแก่ชรา คิดถึงทรัพย์สมบัติที่ตนหาไว้ว่า จะไม่เป็นประโยชน์ ในศาสนาพราหมณ์ เขาถือว่าคนไม่มีลูก ตกนรก นรกในที่นี้ หมายถึงความวิตกกังวลถึงอนาคตของตนนั่นเอง ถ้ามีลูกก็จะได้พึ่งลูกต่อไป เป็นความเบาใจประการหนึ่งในเรื่องนี้ **แต่ถ้าพ่อแม่คนใดมีลูกชั่ว ตัวก็ต้องตกนรกหนักลงไปอีก** การที่ตนมีลูกชั่ว ก็เพราะตัวได้กระทำความผิดไว้นั่นเอง เรื่องนี้มีทางแก้ไขได้คือตั้งต้นปรับปรุงตนเองเสียก่อน เมื่อตนเองมีความเรียบร้อยแล้ว ลูกที่จะออกมาก็คงเรียบร้อยไปเอง.

ในประการแรก เมื่อชายหญิงได้แต่งงานกันแล้ว พึงปรับปรุงจิตใจของทั้งสองฝ่าย ให้มีความสุขในชีวิตของครอบครัว การที่จะเข้ากันได้ดีนั้น ในหลักธรรม ท่านสอนให้ทั้งสองฝ่ายมีข้อปฏิบัติเหมือนกัน ๔ ประการ ดังนี้:—

๑. ความเชื่อในทางศาสนา และศีลธรรม ต้องแบบเดียวกัน อย่าขัดกันในเรื่องความเชื่อ ผัวเมียที่ความเชื่อไม่เหมือนกัน อยู่กันได้ไม่ยืด มักถกเถียงกันบ่อย ๆ เมื่อเถียงกันบ่อย ๆ ก็เกิดความระหองระแหงในครอบครัว จึงควรจะปรับปรุงความเชื่อให้เข้ากัน ให้กลมเกลียวกัน จึงจะดี

๒. มีความประพฤติเป็นแบบเดียวกัน เช่นมีศีลเสมอกัน มีระเบียบในการเป็นอยู่แบบเดียวกัน มีขนบธรรมเนียมเป็นแบบเดียวกัน ได้ทราบว่าสตรีชาวฝรั่งผิวขาวมาแต่งงานกับชาวผิวเหลือง เช่น แต่งงานกับคนไทย เป็นต้น เธอได้เปลี่ยนความคิดเห็น และขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อให้เข้ากับสามีและญาติ ๆ ของสามีเสมอ นั้นเป็นการกระทำที่ถูกต้อง ทำให้สามีมีความรัก และสงสารมากขึ้น

๓. มีความรู้พอทัดเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีความรู้ไม่ถึงขนาดได้ปริญญาเหมือนกัน ก็พอให้สนทนากันได้ ผัวพูดอะไร เมียก็เข้าใจ เมียพูดอะไร ผัวก็เข้าใจ ก็พอเดินร่วมทางกันได้เรียบร้อย

๔. มีการบริจาคเท่าเทียมกัน ข้อนี้ หมายถึงความพอใจเห็นด้วยในเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะทำทานการกุศล ไม่มีการขัดคอกันจนเป็นเหตุถกเถียงกัน อันจะนำไปสู่ความแตกร้าวในครอบครัว.

เมื่อทั้งสองฝ่าย เป็นคนมีความคิดความเห็นแบบเดียวกัน ก็เรียกว่าพิมพ์เท่ากัน ฝากับตัวพอสมกัน ก็เข้ากันได้โดยเรียบร้อย ความเป็นอยู่ในครอบครัว ก็มีแต่ความสงบ ไม่มีความระหองระแหงเกิดขึ้นประการต่อไป สามีภรรยาพึงงดเว้นจากอบายมุข อันเป็นบ่อเกิดของความฉิบหายหลายประการ เช่น :—

๑. งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา หรือสิ่งเสพย์ติดให้โทษทุกชนิด

๒. งดเว้นเด็ดขาดจากการท่องเที่ยวไปในเวลากลางคืน อันจะนำความทุกข์มาให้แก่ตนและครอบครัว

๓. งดเว้นจากการมัวเมาในการละเล่น อันสนุกสนานมากเกินไปจนเป็นเหตุให้ลืมตัวลืมตน

๔. งดเว้นเด็ดขาดจากการเล่นการพนันทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นการพนันถูกกฎหมาย หรือผิดกฎหมายก็ตาม ควรถือว่าเป็นบาปทั้งนั้น

๕. งดเว้นจากการคบหาสมาคมกับคนชั่วเป็นมิตรสหาย

๖. งดเว้นจากการประพฤติตน เป็นคนเกียจคร้านในการงานอันมิใช่ทางเจริญงอกงามของทรัพย์สมบัติ

สามีภรรยาที่ประพฤติตน งดเว้นจากปากทางฉิบหายดังกล่าวมา ก็ย่อมเป็นเหตุ ให้ตนทั้งสองได้ตั้งมั่นในคุณธรรม เป็นการปรับปรุงตนเองให้เรียบร้อยตามหลักของผู้ครองเรือน ประการหนึ่งแล้ว.

คนที่ยังมีกิเลสกวนใจ ย่อมมีอะไร ๆ เกิดขึ้น ทำให้ยุ่งยากได้บ้างเป็นบางคราว ยิ่งคนที่อยู่ครองเรือนด้วยแล้ว ย่อมมีเรื่องกระทบกระทั่งได้ง่าย จึงต้องเพิ่มความระมัดระวังให้ดีเป็นพิเศษ จึงควรจะมีคุณธรรม ๔ ประการเป็นหลักประกันชีวิตไว้ ธรรม ๔ ประการนั้น คือ :—

๑. **สัจจะ** ผู้ครองเรือนจะต้องมีความซื่อตรงต่อกัน อย่าคิดเอาใจออกห่างจากกัน อยู่กันอย่างเปิดเผย ให้ทั้งสองฝ่ายมองเห็นกันจัดเจน ไม่มีอะไรที่เป็นความลับ อันตนจะพึงปิดบังแก่กัน ข้อนี้สำคัญมาก

๒. ทมะ ต้องรู้จักข่มใจ อย่าเป็นคนวู่วาม คิดแล้วจึงทำ จึงพูดเสมอ ได้รับข่าวอะไรมาจากใคร ก็ต้องคิดทบทวนเสียก่อน อย่าปล่อยใจไปตามความอยากความปรารถนาให้มากเกินไป จะเกิดความยุ่งยากแก่ครอบครัว

๓. ขันติ ต้องมีความอดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เกิดขึ้นในครอบครัวด้วย อย่าทำใจอ่อนต่ออะไร ๆ เป็นอันขาด ทนไว้ก่อนได้เป็นดี และต้องทนกันนาน ๆ สักหน่อย ความสุขย่อมมีแก่ผู้อดทนเสมอ

๔. **จาคะ** หมายถึงการสละให้ปันสิ่งของของตนแก่บุคคลที่ควรให้ปัน อย่าทำตนเป็นคนคับแคบ จงสร้างรั้วบ้านด้วยความรัก จากคนข้างเคียง ด้วยการแบ่งปันกันกินเสมอ

ครอบครัวใดประพฤติตนอย่างนี้ ครอบครัวนั้นมีพื้นฐานดีสำหรับการมีผู้สืบสกุลต่อไป.

เมื่อวิญญาณของทั้งสองฝ่ายดีพร้อมแล้ว ย่อมมีแรงดึงดูดเอาวิญญาณดีให้มาสู่ท้องของแม่บ้าน ได้สมความปรารถนา ท่านจะได้ลูกที่ดี เพราะท่านเป็นคนดี จึงขอให้ท่านเริ่มเป็นคนดีในวันแต่งงานเถิด แล้วรักษาความดีไว้ให้ถาวรตลอดไป.

บทที่ ๓

ความรักที่บริสุทธิ์

ท่านพ่อแม่ที่นับถือ ทั้งหลาย !

ถ้ามีใครมาถามท่านว่า ท่านมีความรักลูกไหม ? ท่านคงนึกในใจว่า ผู้มาถามปัญหาเช่นนี้ คงเป็นคนไม่เคยมีลูกกะเขา เพราะใคร ๆ ที่มีลูกแล้ว ย่อมรู้ดีว่า ความรักของพ่อแม่ที่มีต่อบุตรนั้น เป็นอย่างไร ความรักของพ่อแม่ เป็นความรักที่บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลส คือราคะเข้าไปเจือปนแม้แต่น้อย คนที่ยังไม่เคยมีลูกคงไม่ทราบในเรื่องนี้ บางทีอาจเข้าใจผิด ในเมื่อถูกพ่อแม่ดุด่าเอา ก็นึกไปว่าพ่อแม่ไม่รักตน ตนจึงถูกด่าว่าอย่างนี้ ความจริงปากกับใจของพ่อแม่เป็นไปคนละรูป ปากว่าลูกไม่ดี แต่ใจอยากให้ลูกดี ไม่มีพ่อแม่คนใดจะทำใจร้ายกะลูกของตนเลย ถ้ามีขึ้นบ้างก็เรียกว่าผิดปกติ นาน ๆ จึงจะพบสักครั้งหนึ่ง.

อชาตศัตรูกุมาร เป็นลูกของพระเจ้าพิมพิสาร ได้ไปคบหาสมาคมกับพระเทวทัต ภิกษุใจพาล ได้รับคำสั่งสอนในทางผิด จึงเกิดความคิดชั่วต่อบิดา ได้จับพระเจ้าพิมพิสารไปขังไว้ในคุก และได้รับความทรมานจนถึงแก่ความตาย ขณะที่อชาตศัตรูจับพ่อขังคุกนั้น เขายังไม่มีลูก จึงยังไม่รู้ว่าพ่อของตนรักตนขนาดไหน ในวันที่พระเจ้าพิมพิสารสวรรคต มเหสีของอชาตศัตรูก็คลอดลูกเป็นชาย อำมาตย์สองคน

กำลังนำข่าวทั้งดีและร้ายไปกราบทูลเจ้าชาย เขาทั้งสองได้ปรึกษากันว่า ควรจะทูลข่าวไหนก่อน เพราะเรามีข่าวเกิดและข่าวตายพร้อมกัน ทั้งสองก็ตกลงกันว่า ควรจะกราบทูลข่าวการเกิดก่อน เพราะการเกิด โลกถือว่าเป็นมงคล ข่าวตายเป็นอัปมงคล เมื่อตกลงกันแล้ว เขาก็เข้าไปกราบทูลข่าวการเกิดของพระกุมารให้ทรงทราบก่อน พออชาตศัตรูได้รับข่าวเช่นนั้น สัญชาตญาณของการปกปั่กรักษาบุตร ความรักในบุตรก็เกิดขึ้นในใจ ทราบว่าความรักนี้มีปริมาณวัดไม่ได้ และรู้สึกขึ้นว่า เมื่อตนเป็นเด็กน้อย พระบิดาคงมีความรักต่อตนเช่นที่ตนรักลูกน้อยนี้เหมือนกัน ความรู้สึกกตัญญูต่อพ่อบังเกิดเกล้าก็เกิดขึ้น และนึกได้ว่าตนเป็นคนเขลาคนผิด เอาพ่อบังเกิดเกล้าไปขังไว้ในคุก บ่านนี้จะเป็นอย่างไรบ้างก็ไม่รู้ ใคร่จะให้ใครไปปล่อยบิดาออกจากที่ขัง แต่ขณะนั้นอำมาตย์ก็ได้เข้ามากราบทูลให้ทรงทราบว่า พระบิดาได้ถึงแก่สวรรคตเสียแล้ว พอข่าวนี้กระทบใจ อชาตศัตรูก็มีความเศร้าโศกเป็นอย่างยิ่ง ในการที่ตนเป็นคนเนรคุณและทำกรรมหนักเห็นปานนี้ มันสายเกินไปจนหมดทางแก้ไขเสียแล้ว นี่เป็นเรื่องแสดงให้เห็นว่า ความรักของพ่อแม่สูงส่งปานใด ใครที่มีลูกแล้วคงทราบได้เป็นอย่างดี อย่าว่าแต่คนเลย แม้แต่สัตว์เดรัจฉานในขณะที่มันมีลูก มันก็มีความรักลูกมาก.

(เรื่อง ความรักลูกของแมว)

ข้าพเจ้าเคยเลี้ยงแมวไว้ตัวหนึ่ง ความจริงก็มิได้ตั้งใจจะเลี้ยงอะไรดอก แต่เห็นแล้วก็สงสาร ได้เอาอาหารเหลือเดนให้มันกิน มันก็มีความรักไม่ไปไหน เป็นแมวตัวเมีย ต่อมามีแมวตัวผู้มาติดพันในตอน

กลางคืน นางแมวก็มีท้อง พอถึงเวลาจะเกิดลูก ข้าพเจ้าคอยสังเกตดูว่ามันจะเกิดที่ไหน วันหนึ่ง กำลังกินข้าวเพลินอยู่ มันก็วิ่งเข้าไปในครัวและลงไปนอนในลังไม้ที่วางไว้ นอนนิ่งเฉยเป็นเวลานาน มันหาได้เกิดไม่ แต่เป็นเพราะลูกน้อย ๆ ในท้องของมันดิ้นบอกอาการว่า **"แม่จ๋า ฉันจะออกมาดูโลกแล้ว"** แม่จึงรีบไปหาที่เกิด ต่อจากนั้นมาอีกตั้งสามวันจึงเกิดจริง ๆ ตอนเช้าขนาดเก้าโมงกว่า ๆ มันเที่ยววิ่งหาที่เหมาะ ๆ เพื่อทำการเกิด ข้าพเจ้าได้เอาหีบไม้ฉำฉามาวางให้มัน เอาผ้าเก่า ๆ ปูรองเล็กน้อย นางแมวลงไปนอนข้างในและดิ้นรนด้วยความเจ็บปวด มันได้ทำการเบ่งโดยวิธีหายใจเข้าแรง ๆ แล้วก็เบ่งให้ลูกออก ในครั้งแรกไม่ออก ดูอาการมันเหนื่อยและปวดมาก ทำการเบ่งอีกเป็นครั้งที่สอง ลูกน้อยออกมาเพียงครึ่งท่อน นางแมวหมุนตัวรอบ ๆ และร้องด้วยความเจ็บปวด ข้าพเจ้าดูแล้วก็สงสารมันมากจึงช่วยดึงเบา ๆ ให้ลูกออกมา เมื่อออกมาแล้ว มันได้ทำการเลียให้ลูก เลียเลือดที่ติดตามผ้าจนเกลี้ยง เป็นการทำความสะอาดไปในตัว ส่วนลูกน้อย พอออกมาได้ยังมิทันลืมตาเห็นโลกเลย ร้องแหง๋ว ๆ คลำหานมของแม่ทันที พอพบเข้าก็ทำการดูดด้วยความหิว ทำให้นึกถึงพุทธภาษิตที่ว่า **" สัตว์ทั้งปวงเป็นอยู่ได้ด้วยอาหาร "** ขาดอาหารก็ต้องถึงแก่ความตายเท่านั้น.

หลังจากมันเกิดลูกแล้ว มันไม่ได้ออกไปไหนเลยถึงยี่สิบสี่ชั่วโมง อาหารก็ไม่กิน น้ำก็ไม่ดื่ม มันคอยกกกอดลูกน้อยของมันด้วยความรัก พอเห็นกระดุกกระดิก มันก็ปลอบโยนด้วยการเลียให้ เหมือนกับจะพูดว่า โอ้ ! อ้ายหนูของแม่ เป็นอะไรไปหรือลูก อย่าดิ้นไป แม่ยังอยู่ แม่

จะเลี้ยให้ นอนเสียเถิดลูกรัก มันรักลูกของมันเหลือเกิน วันต่อมามันจึงออกไปหากินบ้าง แต่ไปไม่นาน รีบกลับมาด้วยความเป็นห่วง พอเข้าห้องก็ส่งเสียงให้ลูกทราบ เป็นการบอกว่า "แม่มาแล้วลูกของแม่อยู่ไหน" ลูกน้อยพอได้ยินเสียงร้องของแม่ ก็ผงกหัวขึ้นมองหา ตามันยังมองไม่เห็น ต้องใช้กายประสาทสัมผัสไปก่อน พอเจอะแม่ก็ตั้งหน้าตั้งตากินนมทันที บางทีค่ำคืนดึกดื่น มันไปหากินแล้วกลับมา ประตูปิดเข้าไม่ได้ มันส่งเสียงบอกให้รู้ ต้องไปเปิดประตูให้มัน มันดีใจ พอเข้ามาได้ก็เอาหัวเคล้าแข้งเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวที ที่ข้าพเจ้าได้กรุณาต่อมัน.

สัตว์เดรัจฉานทุกชนิด มีปกติตรงไปตรงมา ใจคิดอย่างใดก็ทำไปอย่างนั้น ไม่มีมายาซ่อนเร้น ผิดกับคนซึ่งมีมายามาก ไว้ใจยากเต็มที่.

เรื่องที่นำมาเล่านี้ ท่านผู้ฟังทั้งหลายอย่าคิดว่าเป็นเรื่องแมว ๆ หาสาระมิได้ ขอให้คิดว่า แมวยังมีอะไรดี ๆ ที่พอจะสอนคนให้ทำดีได้เหมือนกัน โดยเฉพาะในด้านความรักของแม่ที่มีต่อลูก แต่เสียอยู่หน่อยตรงที่ไม่มีพ่อ ถึงมีมันก็มิได้เอาใจใส่ต่อเมีย และลูกของมัน มันต้องการแต่จะเปลื้องความใคร่เท่านั้น พอสำเร็จกิจของมันแล้ว ก็เลิกจากกันไม่ต้องสนใจอะไรอีก ความหนักใจจึงตกอยู่กับแม่แต่ผู้เดียว น่าสงสารคนผู้ชายที่มีลักษณะเหมือนแมว ก็มีมากเหมือนกัน เขาเป็นชายใจแมวมีความใคร่เกิดขึ้นในใจของเขา แล้วไปเที่ยวเกี้ยวผู้หญิง จนสมประสงค์แล้วก็เลยไป ผู้หญิงมีท้อง มีลูก ชายใจแมวก็มิได้สนใจเหลียวแล เขา

เป็นคนที่ไม่สมกับรูปร่างของเขา ไม่ได้ทำหน้าที่ของพ่อแม้แต่น้อย เขาไม่มีมนุษยธรรมอยู่ในใจของเขาเลย กายของเขาเป็นคน แต่ใจของเขาเป็นแมวตัวผู้เท่านั้นเอง ขออย่าให้พูดถึงเขามากนักเลย เสียเวลาเปล่า ๆ

พูดเรื่องแมวต่อไปอีกดีกว่า แม่แมวมีอาหารให้ลูกกินแต่เพียงประการเดียว คือนมของมันเท่านั้น ลูกแมวมีอนามัยดี ไม่เจ็บออดแอดโตวันโตคืนทีเดียว ไม่เท่าไหร่ก็วิ่งได้ ฟันงอกเต็มปากแล้ว ฟันของลูกแมวขึ้นเรียบร้อยดีมาก เพราะได้อาหารถูกส่วน แต่เมื่อลูกมีฟันขึ้นเต็มปากแล้ว มันก็พาลูกลงไปในสนามหญ้า แม่เดินหน้า ปากร้องเหมียว ๆ ตลอดเวลา เป็นการให้สัญญาณแก่ลูกของมัน มันสอนลูกให้รู้จักการทำมาหากินตามวิสัยของแมว ลูกก็วิ่งตามแม่ตลอดไป วันหนึ่ง แม่แมวไปจับกระรอกได้ตัวหนึ่ง มันรักลูก คิดถึงลูก ได้นำกระรอกทั้งตัวมาทิ้งลงข้าง ๆ ลูก ลูกตกใจ วิ่งหนีไปซุกอยู่ในซอกข้างฝา แม่ก็เรียกให้ออกมา แต่มันไม่กล้าออกมา เพราะกลัว แม่จึงคาบกระรอกตัวนั้นไปหาลูก และทำท่าตบให้ดู กัดให้ดู เหมือนจะบอกว่า เจ้าโตแล้ว เจ้าต้องเรียนการจับหนู จับกระรอก เจ้าต้องพึ่งตัวเอง จะพึ่งแม่เสมอไปไม่ได้ ในชั้นแรกมันก็ยังไม่กล้าอยู่ดี แต่พอได้กลิ่นคาวเลือด มันก็เข้ามาเลียและคาบไปเลย แม่นั่งดูให้ลูกกินจนอิ่มแล้วส่วนที่เหลือจากลูก แม่จึงกินทีหลัง แม่แมวช่างมีความรักและเสียสละเพื่อลูกถึงขนาดนี้เชียวหนอ แม่ของเราทั้งหลาย ท่านก็รักเรา และเสียสละเพื่อเรามากเช่นกัน บางทีมากกว่าไปเสียอีก "โอ้ ! พระคุณของแม่ ลูกไม่สามารถจะพรรณนาให้หมดได้แล้ว."

เมื่อท่านได้ฟังเรื่องของแม่แมวแล้ว ขออย่าได้คิดว่าเป็นเรื่องแมว ๆ เลย แต่จงคิดว่าท่านได้อะไรอันเป็นตัวอย่างจากเรื่องของแมวบ้าง และจะได้เป็นบทเรียนสำหรับการดูแลลูกน้อยของท่านต่อไป ธรรมชาติของผู้หญิงผู้จะเป็นมารดาของทารก ได้มีอวัยวะต่างกับผู้ชายหลายอย่าง ที่สำคัญก็คือ หญิงมีเต้านมสองข้างที่อก นมนี่แหละเป็นที่เกิดอาหารของทารกผู้เกิดมาใหม่ ๆ ถ้าเราดูสัตว์เดรัจฉาน จะเห็นว่าสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า หมา และแมว เมื่อลูกยังเล็กอยู่ มันให้กินแต่น้ำนมเท่านั้น และเป็นนมของแม่โดยแท้ คนเราทั่วไปก็มีนมสำหรับให้ลูกกินแล้ว แต่เราเป็นคนที่ชอบทำอะไรผืนธรรมชาติเสมอ เด็กน้อยยังไม่มีฟันที่จะบดอาหาร แม่กลัวลูกจะมีอาหารไม่พอ ก็บดข้าวกับน้ำตาลบ้าง กับกล้วยบ้าง ให้ลูกกิน วิธีให้กินก็ทำท่าพิลึก คือเอาลูกนอนหงายระหว่างขาของมารดา แล้วเอาข้าวบดยัดใส่ปากลูก ทำท่าเหมือนข่มเหงเด็กอย่างนั้น เด็กยังไม่มีฟันบดอาหารแข็ง ๆ กินเข้าไปมากก็เกิดท้องเสียบ่อย ๆ บางคนให้กินเสียจนท้องป่องเป็นปลาแขยงไปเลย อยากจะกล่าวว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นการไม่ถูกต้อง มารดาไม่ควรวิตกว่าอาหารจะไม่พอ เด็กตัวน้อย ๆ ไม่ต้องการกินอาหารมากนักดอก เพียงแต่นมของแม่ ก็พอสำหรับความต้องการของร่างกายแล้ว ลูกวัวลูกควายยังไม่กินหญ้า ขณะที่ฟันไม่ขึ้น ลูกคนเราก็ควรจะเป็นเช่นนั้น โปรดจำไว้ว่า น้ำนมของมารดาเป็นอาหารมีค่าที่สุดสำหรับเด็กแล้ว ตราบใดที่ลูกของท่านยังไม่มีฟัน ขออย่าได้ให้อะไรแก่เขา นอกจากน้ำนมของแม่เป็นอันขาด เว้นไว้แต่ว่า มารดามีร่างกายไม่สมบูรณ์

มีน้ำนมน้อยเกินไปไม่พอสำหรับเลี้ยง ก็ควรให้ลูกกินนมกระป๋องหรือนมสดที่ได้มาจากวัว หรือแพะ เป็นต้น แต่การให้นมอย่างนี้ต้องระวังให้สะอาดและปลอดภัย นมสดต้องต้มหรือนึ่งเสียก่อน เพื่อฆ่าเชื้อโรค ขวดนม ภาชนะใส่นม หัวนมต้องอยู่ในสภาพที่สะอาดเรียบร้อยเสมอ จงจำไว้ว่า ลูกของท่านจะเจ็บป่วยได้ ก็โดยที่เชื้อโรคบางชนิดเข้าสู่ร่างกายของเขา นมและหัวนมอาจเป็นพาหะของเชื้อโรคได้ จึงควรลวกน้ำร้อนก่อนใช้เสมอ นอกจากนม ท่านอาจคั้นน้ำผลไม้บ้างก็ได้ แต่อย่าให้มากเกินไป

ในเรื่องการเลี้ยงทารกนี้ มารดาควรไต่ถามนางพยาบาลตามสถานีอนามัยได้เสมอ ท่านอย่าทำอะไรไปโดยไม่รู้เท่าถึงการณ์เป็นอันขาด ชีวิตของลูกมีราคามาก จงถนอมเขาในทางที่ถูกหลักวิชาและปลอดภัยเสมอ การทำอะไรตาม ๆ กันมาในทางที่ผิดนั้นไม่เป็นสิ่งที่ดีเลย เช่น บางคนกล่าวว่า ตัวของดิฉันก็ได้รับการเลี้ยงมาแบบนี้ แม้ตัวของท่านก็เช่นเดียวกันนี้เป็นคำกล่าวที่พ้นสมัยแล้ว โลกเราได้เจริญก้าวหน้าไปมากแล้ว การเกิด การบริบาลทารก จึงควรเปลี่ยนให้เหมาะแก่กาลเทศะด้วยจึงจะดี

การให้นมอันเป็นอาหารแก่เด็ก ควรมีเวลา อย่าให้เด็กกินอาหารอย่างพร่ำเพรื่อเป็นอันขาด มารดามักขาดความเอาใจใส่ในข้อนี้ เช่น พอลูกร้องไห้ ก็เอาหัวนมยัดปากลูกทันที เท่ากับให้ลูกหยุดร้องด้วยการกินนม ทำกันจนเป็นนิสัย พอเด็กร้องก็มักพูดกับเด็กว่า หยุดร้องเสียเถิดลูก แม่จะให้กินขนม เอาของกินเข้าล่อเสียเรื่อย จนกระทั่งเด็ก

เสียคน นี่เป็นการกระทำไม่สู้ดีนัก เวลาเด็กร้องไห้เราควรหาเหตุผลให้ได้ก่อนว่า เขาร้องไห้ทำไม ไม่ใช่ร้องเพราะหิวเสมอไปดอก บางทีมดกัดเขาก็ร้อง ผ้าปูที่นอนเปียกด้วยปัสสาวะเขาก็ร้อง เขาถ่ายแล้วไม่ได้ล้างก็ร้อง ที่นอนแข็งไปเขาก็ร้อง รวมความว่าเด็กร้องต้องมีเหตุ ไม่มีเหตุเขาไม่ร้อง ไม่กวน ไม่จู้จี้ ผู้ที่ทำให้เด็กร้อง คือความสะเพร่าของแม่นั่นเอง ฉะนั้น พอได้ยินเสียงลูกร้อง จงค้นคว้าหาเหตุผลก่อนเสมอ จงแก้ที่เหตุ อย่าให้เด็กกินนมเสมอไป จะทำให้เด็กเสียนิสัยในภายหลัง การให้กินนมควรให้เป็นเวลา เช่น สองชั่วโมงครั้งหนึ่ง เป็นต้น และให้พอควร อย่าให้กินจนกระทั่งล้นออกมา เมื่อให้นมแล้ว ให้เขานอนให้สบายในอู่ของเขาเถิด บางทีเสียงของเด็กที่ร้องไห้ทำให้แม่ทนฟังไม่ค่อยได้ ต้องคอยเอาใจใส่เขาเสมอ เด็กเสียตรงนี้มากเหมือนกัน คือพอต้องการอะไรก็ร้องไห้จ้า แม่ก็วิ่งมาช่วย เลยทำให้เด็กเป็นคนขี้แยไป ถ้าหากท่านเชื่อแน่ว่าเบาะที่เขานอนเรียบร้อยแล้ว ให้กินอิ่มแล้ว ยุงก็ไม่รบกวนเขาแล้ว เขาร้องก็ร้องไปเถิด การร้องไห้ของเด็ก ๆ เป็นการขยายปอดและออกกำลังอยู่ในตัว อย่าไปยุ่งกับเขาเมื่อยังไม่ถึงเวลา นาน ๆ เข้า ก็ทำให้เด็กรู้สึกตัวว่า การร้องไห้ ไม่ได้ประโยชน์อะไร เป็นการทำตนให้เหนื่อยเปล่า ๆ เขาก็จะกลายเป็นคนหนักแน่น ไม่เป็นคนมักร้องไห้ต่อไป.

เวลาเป็นเรื่องสำคัญ การทำอะไรเป็นระเบียบ เป็นการเพาะนิสัยมีระเบียบแก่ลูก ๆ ของท่าน จึงขอฝากไว้สำหรับเป็นแนวคิด ในการเลี้ยงลูกของท่านด้วย.

บทที่ ๔

แม่พิมพ์ของลูก

ท่านพ่อแม่ ที่นับถือทั้งหลาย!

โปรดฟังเรื่องรักลูกให้ถูกทางตอนต่อไป ในตอนก่อนได้พูดถึงเรื่องความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ว่ามีอย่างไร และจบลงด้วยเรื่องการให้อาหารแก่เด็ก ว่าควรให้อะไร และให้อย่างไร ได้พูดเพียงนิดหน่อย เพราะเรื่องนั้น มีทางศึกษาได้จากเอกสารขององค์การสงเคราะห์แม่และเด็กอยู่แล้ว ในวันนี้ จะพูดถึงเรื่องที่มารดาควรรู้ต่อไป ซึ่งเป็นเรื่องที่จะทำให้มารดาได้เข้าใจธรรมชาติของเด็กดีขึ้น.

การที่เราจะเลี้ยงเด็กให้ได้ดีนั้น ผู้เลี้ยงต้องรู้ถึงความเป็นอยู่ความต้องการของสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง เช่น คนจะทำการเพาะปลูก ก็ต้องเรียนให้เข้าใจถึงเรื่องของที่ดิน เรื่องของฝนฟ้าอากาศ เรื่องของพืชที่ตนจะเอามาปลูก คนเลี้ยงสัตว์ เช่น หมา เป็นต้น ก็ต้องรู้ธรรมชาติจิตใจของมัน จึงจะฝึกหัดมันได้ถูกต้องเรียบร้อย ในสมัยนี้ มีคนเป็นจำนวนมาก ที่นิยมเลี้ยงหมาฝรั่งตัวโตบ้าง เล็กบ้าง ซื้อขายกันด้วยราคาแพง ๆ บางบ้านมีหลายตัว จนต้องมีหนังสือเกี่ยวกับการฝึกหัดหมาพันธุ์นั้นโดยเฉพาะ และฝึกกันจนได้ดี คนบางคนฝึกลูกของตนให้เป็นคนดีไม่ได้

แต่สามารถฝึกหมาให้เป็นหมาดีได้ ที่เป็นเช่นนี้ เห็นจะเป็นเพราะเขาได้ทำการศึกษาจนเข้าใจถึงเรื่องนั้นนั่นเอง สิ่งใดที่เรามีความชำนาญแล้ว เราก็สามารถทำได้อย่างเรียบร้อย ในการเขียนหนังสืออันเป็นบทความเกี่ยวกับเด็กนี้ ข้าพเจ้าได้ไปที่ห้องสมุดพุทธสถาน เพื่อค้นหาหนังสือเกี่ยวกับการอบรมเด็ก หาเป็นนาน ก็หาไม่ได้ มีแต่หนังสือประเภทอื่น ๆ มากมาย ทำให้นึกขึ้นว่า คนไทยเรายังสนใจในปัญหานี้น้อยไป เพราะการสนใจในปัญหาประเภทนี้น้อยไปนี่เอง ปัญหาเกี่ยวกับเยาวชน จึงเป็นปัญหาหนักในบัดนี้

พ่อแม่ส่วนมากที่เลี้ยงลูกมาได้ ก็ทำไปอย่างเห็น ๆ เขาทำกันมาเท่านั้น หาได้อาศัยหลักการหรือวิธีการอย่างใดไม่ คนใดที่เลี้ยงลูกได้ดีมีประโยชน์ ถ้าหากถูกใคร ๆ ถามว่า เลี้ยงอย่างไรจึงมีลูกดี ๆ อย่างนั้น เขาก็ไม่สามารถจะตอบได้ เพราะไม่ได้ทำสถิติอะไรไว้เลย บางคนร้ายไปกว่านั้น ไม่มีความสนใจอะไรเลย ปล่อยกันไปตามบุญตามกรรมเสียเป็นส่วนมาก โดยคิดเสียว่า สุดแต่บุญกรรมของมันเถิด ความคิดเช่นนี้เป็นความคิดที่ผิด ที่ว่าเกิดแต่บุญกรรมนั้น ก็หมายถึงเกิดจากการกระทำนั่นเอง เรื่องของเด็กเป็นผลจากการกระทำของพ่อแม่ เมื่อพ่อแม่เป็นตัวการให้เขาเกิดมาแล้ว ก็ต้องถือเป็นหน้าที่อันสำคัญที่สุด ในอันที่จะฝึกเขาให้เป็นคนดีต่อไป ในกาลข้างหน้า

ทารกน้อย ๆ ที่นอนอยู่ในเบาะ เป็นผู้เยาว์ต่อโลก เป็นผู้มาเพิ่มจำนวนขึ้นในครอบครัว เป็นสัตว์เล็ก ๆ ที่น่าเอ็นดู น่าทะนุถนอม ยังเป็นผู้บริสุทธิ์ต่อโลกอันเต็มไปด้วยมายานี้ และเขาคือผู้นำความสบายใจมาสู่พ่อแม่ ญาติพี่น้องทุกถ้วนหน้า ดวงตาของเขาใสแจ๋ว ไม่มีแววของความชั่วร้ายแม้แต่น้อย ถ้าหากท่านสนใจดูกิริยาท่าทางของเขา ท่านจะรู้สึกสนุก รู้สึกทึ่ง รู้สึกสนใจ และรู้สึกร่าเริงบันเทิง จนกระทั่งท่านลืมความเป็นอยู่ของตนเอง ลืมว่าเจ้าหนูกำลังเติบโตขึ้น แต่ตัวเรากลับแก่ชราลงไปมากแล้ว ลืมกระทั่งความลำบากตรากตรำอันเนื่องมาแต่การเลี้ยงเด็ก พ่อแม่ไม่เคยนึกเลยว่ามันเป็นภาวะหนักน่าเบื่อหน่าย หรือเป็นกรรม ในการมีลูกออกมาอย่างนี้ คนที่ไม่มีหนูน้อยไว้ชมเล่นเสียอีกกลับเหงา และนึกว่าตนมีกรรมแท้ ๆ ที่ไม่มีลูกกะเขา มันเป็นเรื่องบุญทำกรรมแต่ง เป็นงานของธรรมดาที่ใคร ๆ จะไปทำให้เป็นดังใจไม่ได้ดอก อย่าเป็นทุกข์เพราะเรื่องมี หรือไม่มีเลย ใครมีแล้วก็ทำหน้าที่เลี้ยงให้ดี ใครไม่มีก็นึกว่าตนไม่มีก็แล้วกัน

อนาคตของเด็กน้อยในเบาะจะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับการสร้างของบิดามารดา เพราะมีคำกล่าวไว้ว่า "ธรรมชาติเป็นผู้ปั้นรูปให้เป็นรูปมนุษย์ มารดาบิดาเป็นผู้ปั้นนิสัยใจคอของเด็ก" ร่างกายของเด็กเกิดจากสรรพวัตถุที่มารดาบิดาให้มา ส่วนจิตใจหรือนิสัยนั้น ก็เกิดจากการอบรมของมารดาบิดาอีกเช่นกัน ถ้าหากว่าพ่อแม่ทำลูกให้เกิดออกมาแล้ว เขามิได้เอาใจใส่อบรมเลี้ยงดู เด็กนั้นจะเป็นเด็กที่สมบูรณ์

ไปไม่ได้ ในหนังฝรั่ง เรื่องที่หมาป่าเอาเด็กไปแต่เล็ก ๆ แล้วเลี้ยงไว้จนเด็กโต พูดภาษาคนก็ไม่ได้ กิริยาท่าทางก็ไม่เหมือนคน อาหารการกินก็กินสิ่งที่คนเขาไม่กินกัน นั่นก็เพราะเขาได้รับการแนะบอกในทางนั้น ลูกของคนไทยบริสุทธิ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ พอเกิดออกมาก็เอาไปให้ชาวจีนเลี้ยง เด็กโตขึ้นในสิ่งที่เป็นจีน ก็กลายเป็นจีนไปเท่านั้นเอง สิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเด็ก อาจทำเด็กให้เป็นอะไรไปก็ได้ พ่อแม่จึงต้องให้ร่างกายและจิตใจแก่เด็ก ในทางที่ถูกต้องไว้เสมอ

ชีวิตของเด็กน้อยต่างจากชีวิตของผู้ใหญ่มากมาย ชีวิตของเด็กเป็นชีวิตง่าย ๆ ที่สุด ไม่มีมายาสลับซับซ้อนแต่อย่างใด และไม่เป็นอิสระแก่ตน คือต้องขึ้นอยู่กับมารดาบิดาพี่เลี้ยงนางนมตลอดเวลา เป็นเด็กที่ยังพึ่งตนเองไม่ได้ ส่วนชีวิตของผู้ใหญ่นั้น เป็นชีวิตที่มีความลึกลับซับซ้อนมากขึ้น เป็นอิสระมากขึ้นโดยลำดับ ไม่ต้องอาศัยผู้อื่นเสมอไปก็ได้แล้ว และมีลูกไม้แปลก ๆ มากขึ้น แต่หนูน้อยที่นอนแบอยู่บนเบาะนั้น เป็นชีวิตที่เข้าใจง่ายที่สุด เขาไม่มีอะไรมากไปกว่า ความตรงไปตรงมาชนิดไม่เดียงสา เขายังมิได้รับเอาความเป็นมายาของโลกไปมอบใจของเขา เขาจึงแสดงอะไรออกมาอย่างตรงไปตรงมาเสมอ เขานอนเป็นสุขร่าเริง ในเมื่อไม่มีอะไรมารบกวนร่างกายและจิตใจของเขา เขานอนยิ้มรับกับทุกคนที่เข้าใกล้ ยกมือยกขาตามวิสัยของเขา แต่ถ้ามีอะไรผิดปกติเกิดขึ้นแก่เขา เขาก็ต้องแสดงอาการไม่พอใจทันที คือร้องไห้จ้าออกมาให้คนอื่น ๆ ทราบ ถ้าสังเกตให้ดีก็จะเห็นได้ว่า ถ้าเรา

ยิ้มกับเขา เขาก็ทำอาการยิ้มด้วยเรา แต่ถ้าเราทำหน้าบึ้งเขาก็ทำบ้าง ถ้าเราทำแลบลิ้นหลอกเขาบ่อย ๆ เขาก็ทำเช่นนั้นได้ เขาทำทุกอย่างที่เขาได้รู้เห็น แต่เขาหาได้รู้ความหมายว่าทำไปทำไมกันไม่ ความไม่เดียงสาของเขานี่แหละ ทำให้เขารับทั้งความดีและความชั่วเอาไว้ในใจของเขา สิ่งที่เราเรียกกันว่า ความรัก ความเกลียด ความร่าเริง ความเหงาหงอยอะไรต่าง ๆ นานานั้น เด็ก ๆ เขายังดีความหมายไม่ได้เลย เขาแสดงออกเพราะเขาได้เห็น ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นเพียงการสะท้อนกลับเท่านั้น หาได้เกิดจากความรู้สึกในใจไม่ ชีวิตของเด็กจึงยังเปิดเผย และมองเห็นอย่างง่าย ๆ

ถ้าเราไปเที่ยวตามสวนผัก ที่เขาปลูกผักประเภทเป็นเถา และต้องมีไม้เป็นร้านให้เกาะ จะเห็นว่าพวกไม้เถาเหล่านั้นต้องโน้มเอียงไปหาไม้ที่จะเกาะจับเสมอ ไม่เท่าใดก็เกาะไม้นั้นได้สมหมาย คนโบราณจึงกล่าวเปรียบว่า พันธุ์ไม้เลื้อยย่อมจับสิ่งที่อยู่ใกล้ไว้เสมอ เราควรเรียกอาการชนิดนี้ว่า อำนาจความโน้มเอียงไปหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ ที่สวนพุทธธรรมมีพันธุ์ไม้เลื้อยมาก มันพยายามทอดยอดไปหาสิ่งที่มันจะเกาะได้เสมอ พอเกาะได้แล้วก็จับไว้แน่น แผ่กิ่งก้านสาขาปกคลุมต้นไม้นั้นจนเต็มไปหมด เอาต้นไม้นั้นเป็นลำต้นของมันเสียเลย เรื่องของเด็กทารกก็เหมือนกัน สภาพของเด็กเป็นผู้ที่ต้องอาศัยผู้อื่นอยู่เสมอ จะอยู่โดยลำพังไม่ได้ จึงต้องหันเข้าหาใคร ๆ ที่อยู่ใกล้เขาตลอดเวลา และเป็นธรรมดาเมื่ออยู่ใกล้ผู้ใด ก็ย่อมถ่ายทอดอะไร ๆ ที่คนนั้นมีอยู่ ไปไว้ในตัวเขาด้วย ลูกไม้หล่นไม่ไกลจากต้นเดิมที่ตรงนี้เอง

ความสามารถที่ไม่เดียงสาของเด็ก เป็นมูลฐานของความก้าวหน้าไปสู่ความสามารถอันมีเดียงสาต่อไป ถ้าหากความสามารถอันไม่เดียงสา ง่อนแง่นคลอนแคลน ก็จะสร้างความสามารถอันมีเดียงสาให้พลอยเสียไปด้วย และถ้าไม่รู้เท่าถึงการณ์ ไม่จัดการแก้ไขเสียโดยเร็วแล้ว ก็จะเพาะความเสียใจให้เกิดขึ้นในใจของเด็กได้ เพื่อมิให้เป็นการสายเกินไป มารดาบิดาผู้มีหน้าที่ดูแลบุตร จึงควรระมัดระวังเด็กของตนอย่าให้ได้เห็นได้รับรู้ในสิ่งอันไม่สมควรเป็นอันขาด ช่างทาสี เมื่อเขาได้ทาสีวัตถุใดแล้ว ถ้าสียังไม่แห้ง เขาต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เพื่อมิให้อะไรเข้าจับสิ่งนั้น เพราะถ้าจับติดแล้ว ก็จะติดอยู่นั่นเอง เอาออกไม่ได้ ข้อนี้ฉันใด ในเรื่องของเด็กผู้มีความสามารถอันไม่เดียงสา ก็ดูดดื่มเอาอะไรได้ง่าย ๆ ฉันนั้น และเมื่อดูดเอาแล้วก็ติดนาน อันอาจให้โทษแก่เด็กในภายหน้า ถ้าหากท่านไม่เชื่อในหลักการนี้ จะลองดูก็ได้ โดยทำท่าอะไร ๆ ให้เด็กดูบ่อย ๆ ไม่เท่าใดเด็กก็จะทำอย่างท่านทำ จงจำไว้ว่า เด็กมีความสังเกต ความจำอย่างว่องไวที่สุด และมีปกติอยากรู้อยากเห็นในทุกสิ่งที่ผ่านประสาททั้งห้าของเขา ถ้าหากเขาสามารถพูดออกมาเป็นถ้อยคำได้ ท่านคงตอบคำถามเขาไม่หวาดไหวทีเดียว และเมื่อเขาได้รู้ ได้จำสิ่งใดไว้แล้ว เขาจะจำได้จนตลอดชีวิต ข้อนี้เราทุกคนรู้ได้ ความรู้อันใดที่รับมาแต่เด็ก ๆ มันจำติดอยู่ในใจไม่ลืมเลือนเลย แต่ความรู้ที่ได้มาเมื่ออายุสี่สิบปี จำไว้ยากเต็มที สมองของเด็กยังไม่มีอะไรเข้าไปทำให้ยุ่ง จึงรับและเก็บอะไรได้ดีเสมอ เมื่อท่านทราบความจริงข้อนี้แล้วโปรดระลึกไว้เสมอว่า "ลูกน้อยของฉัน ไม่มีความเป็นอิสระในตัวเอง

ไม่เดียงสาในอะไร ๆ ฉันจึงต้องระวังลูกของฉันให้มาก ฉันต้องให้ความดีทั้งทางกายทางใจแก่เขา ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ อนาคตของลูกของฉัน อยู่ที่ฉันเอง"

ถ้าพูดกันถึงสิ่งแวดล้อมของเด็ก มารดาบิดาเป็นสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้เด็กที่สุด เป็นผู้มีอิทธิพลสูงในทางชักจูงจิตใจของเด็ก ให้เป็นอะไรไปก็ได้ ในทางพุทธศาสนา จึงมีคำกล่าวไว้ว่า มารดาบิดาเป็นครูคนแรกของบุตรธิดา เป็นผู้ถ่ายทอดอะไร ๆ ให้แก่บุตรธิดามากเหลือเกิน คนโบราณจึงกล่าวว่า "ดูช้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่" อันเป็นคำพังเพยที่ไม่มีใครคัดค้านได้แม้แต่น้อย

ปกติของเด็ก ๆ ยังไม่มีอะไรที่กล่าวได้ว่า เป็นมายาเป็นความเท็จ เป็นการหลอกลวง เป็นความขลาดความกลัว เป็นความริษยาอาฆาต ตามแบบที่ผู้ใหญ่มีกันเป็นส่วนมาก เขามีแต่อาการตรงไปตรงมาเท่านั้นเอง เรื่องของเขาจึงไม่สลับซับซ้อน เป็นเรื่องที่อ่านได้อย่างง่าย ๆ แต่ถ้ามีอะไรที่ผิดปกติขึ้นในใจของเด็ก เช่น ความโกรธ ความริษยาความขลาดกลัวต่าง ๆ เกิดขึ้น ก็เกิดมาจากการรับมรดกจากมารดาบิดาหรือจากพี่เลี้ยง ผู้เป็นสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัวเด็กนั่นแหละ เป็นการรบการถ่ายโดยมิได้ตั้งใจ แต่ได้รับเอาและฝังไว้จนตลอดอายุของเด็ก ถ้าไม่แก้ไขเสียโดยเร็ว เหตุฉะนี้แหละ มารดาบิดาจึงเป็นตัวการสำคัญในความดีและความเสียของเด็ก

การอบรมบ่มนิสัยของเด็กมิใช่เป็นงานเบา การทำให้เด็กเกิดมานั้นไม่ยาก ดังสำนวนของนักเทศผู้หนึ่งกล่าวว่า การทำคนไม่ยากอะไรดอก ประเดี๋ยวเดียวก็ได้แล้ว แต่การทำเขาให้เป็นมนุษย์ นี่สิยากมาก ต้องใช้เวลานานจึงจะได้ผล มนุษย์คือผู้มีใจสูง พ้นจากระดับของความชั่วร้าย การอบรมเด็กก็เพื่อสร้างนิสัยให้เด็กเป็นคนดีตามแบบที่เราต้องการ เป็นงานหนักมิใช่น้อย แต่เป็นหน้าที่ที่มารดาบิดาจะพึงกระทำ จึงไม่ควรเบื่อหน่ายต่องานนี้ จงมีความพอใจ เบิกบานใจ และทำเรื่อยไปด้วยความคิดชอบ ประกอบด้วยเหตุผลเสมอเถิด.

วิธีการอบรมเด็กให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้เลี้ยง หรือมารดาบิดานั้น เป็นการยากที่จะวางหลักตายตัวลงไปว่า ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ บอกได้แต่หลักสำคัญอันเกี่ยวแก่อำนาจทางจิตใจของเด็ก เป็นการบอกไว้อย่างกว้าง ๆ ที่เหลือไว้ก็เป็นหน้าที่ของความฉลาดไหวพริบของมารดาบิดา และความเอาใจใส่ดูแล จงศึกษาธรรมดาของเด็กของท่านให้เข้าใจ แล้วคิดหาทางแก้ไขว่า ควรทำอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับการเป็นอยู่ของเด็กนั้น ๆ ก็พอจะพบช่องทาง ในการที่จะอบรมเด็กของท่านให้เป็นคนดีได้.

เรื่องที่ควรพูดยากับท่านอีกหน่อย ก็คือว่า ท่านมารดาบิดาเป็นกระจกเงาของเด็ก เด็กของใครก็ถือเอาคนนั้นเป็นกระจกเงา เขารับเอาอะไรจากท่านทุกวินาที การกระทำอันใดของท่านต่อหน้าเด็ก อย่านึกว่ามันจะไม่เป็นภาพประทับลงในใจของเด็กและสร้างอะไรขึ้นในใจของเด็กเป็นอันขาด แต่จงนึกว่า การกระทำของพ่อแม่ คือการพิมพ์ภาพในใจ

ของเด็กจึงต้องระมัดระวังเป็นพิเศษเสมอ ลูกของท่านควรอยู่ในความรับผิดชอบของท่านเท่านั้น พี่เลี้ยงนางนมเป็นแต่ผู้ช่วยเหลือ แต่ความรับผิดชอบอยู่ที่ท่านทั้งสองคน อย่าได้ละเลยต่อหน้าที่โดยตรงของท่าน เพราะผลที่เกิดขึ้นในอนาคต ตกเป็นของลูกท่าน และตัวท่านเองทั้งหมด ถ้าลูกดี เขาก็ว่าพ่อแม่ให้การอบรมดี ถ้าเด็กชั่ว เขาก็ว่าพ่อแม่มันไม่ดี ลูกมันจึงเป็นอย่างนั้น ขออย่าให้ท่านต้องร้อนใจในภายหลัง เพราะเขาด่าว่าพ่อแม่มันไม่ดี ในเรื่องการอบรมลูกเลย.

บทที่ ๕

อย่าใช้อารมณ์กับเด็ก

ท่านพ่อแม่ที่นับถือ ทั้งหลาย!

วันหนึ่งข้าพเจ้าเดินผ่านไปทางถนนสายหนึ่ง บังเอิญได้เห็นสิ่งที่ไม่นึกว่าจะได้เห็น มันเป็นสภาพที่ติดตาข้าพเจ้าอยู่เป็นเวลานาน มันทำให้ข้าพเจ้าคิดมากถึงเหตุการณ์ในวันนั้น และคิดเลยไปถึงอะไรต่ออะไรอีกหลายอย่าง ท่านลองทายดูทีหรือว่า มันเป็นภาพอะไรกัน คงทายไม่ถูกดอกเพราะท่านไม่เห็น ความจริงภาพเช่นนี้เป็นภาพที่ปรากฏอยู่ในที่ทั่ว ๆ ไป หากแต่ว่าท่านทั้งหลายขาดความเอาใจใส่เท่านั้นเอง ขอนำเหตุการณ์มาเล่าให้ท่านฟังไว้บ้าง มันเป็นละครตอนหนึ่งที่แสดงกันอยู่ทั่ว ๆ ไป.

ฉากละครเปิดขึ้นที่บ้านน้อย ๆ หลังหนึ่ง เป็นบ้านเล็ก ๆ ที่บอกถึงฐานะของเจ้าบ้านว่า เป็นคนหาเช้ากินค่ำ ดูเข้าไปภายในบ้านก็ไม่เห็นมีอะไรมากนัก อันเรียกได้ว่าเป็นเครื่องประดับบ้าน พ่อบ้านคงออกไปทำธุระข้างนอก อยู่แต่แม่บ้านซึ่งกำลังมีท้องขนาดเจ็ดเดือนเห็นจะได้ มีเด็กน้อยคนหนึ่งเป็นชาย อายุยังไม่ถึงสองขวบ กำลังได้รับการขู่เข็ญจากมารดา เด็กน้อยร้องดิ้นรนด้วยความเจ็บปวด เพราะไม้เรียวที่มารดาหวดลงไปโดยไม่ได้เลือกที่ หวดเอา ๆ ตามความพอใจ เด็กน้อยได้แต่ดิ้นรน

ร้องไห้ก้องบ้าน ดูเหมือนว่ามารดาจะเป็นคนหูตึงหรือหนวกไปเพราะกำลังโทษะ จึงหาได้ยินเสียงเด็กร้องไม่ คงทำการตีต่อไป ตีจนกระทั่งตนเหนื่อย และหนูน้อยนอนนิ่งไปด้วยความปวดร้าว เขาร้องไม่ออกนอกจากทำเสียงครางเบา ๆ เท่านั้น เสียงแม่ยังบ่นต่อไปว่า เออ กูห้ามแล้วมึงไม่หยุด ลูกอะไรก็ไม่รู้ พูดกันไม่รู้เรื่องน่าจะตีเสียให้ตาย ขณะพูดก็ทำหน้าชนิดที่วาดให้เป็นมนุษย์ยากเต็มที่ หนูน้อยคนนั้นทำความผิดอะไรหรือ จึงถูกลงโทษขนาดนั้น ได้ความว่าเขาซุกซนทำจานข้าวแตกไปใบหนึ่ง ของไม่มีอยู่แล้วมาแตกเสียอีก แม่เลยพาลโกรธใหญ่ จึงทุบตีเอาจนบอบช้ำนึกแล้วก็น่าสงสารเหลือเกินมันเป็นความผิดของเด็กน้อยหรือ.

ในการที่จานต้องแตกลงไป ท่านทั้งหลายลองคิดดูสักหน่อยเถิด หนูน้อยไม่มีความรักในจานใบนั้นหรือจึงทำแตก หรือว่าเธอแกล้งโยนเล่นเป็นร่อนรูปมันจึงแตก เปล่าทั้งนั้น หนูน้อยทานข้าวในจานหมดแล้วก็ถือจานไปล้างน้ำ ต้องการทำอย่างที่ผู้ใหญ่ทำ เพราะเธอเคยเห็นผู้ใหญ่ทานข้าวแล้วก็ไปล้างจานกัน เธออยากทำบ้าง แต่มือของเธอยังไม่แข็งแรงพอจานจึงตกแตก เธอมิได้แกล้งทำสักนิดเดียว มารดาของเธอขาดการเรียนรู้ในนิสัยของเด็ก ขาดความยั้งคิด มารดาเป็นคนเจ้าอารมณ์เกิดโทษะและทุบตีร่างน้อย ๆ อย่างลืมตัว.

ถ้าวิเคราะห์ดูการกระทำของมารดาแล้ว มีมูลฐานหลายอย่าง เช่น ความลำบากยากจนในครอบครัว สามีไม่ค่อยอยู่บ้าน ไม่ทำงานหาเงินมาเลี้ยงลูกเมีย ทำได้บ้างนิดหน่อยก็เอาไปกินเหล้าเสียบ้าง เอาไปซื้อสลาก

กินแบ่งซึ่งตนไม่ได้รับส่วนแบ่งเสียบ้าง ปัญหาการครองชีพในครอบครัวมีมากขึ้น ทำให้แม่บ้านใจคอไม่ดี คนเราถ้าพื้นฐานในใจไม่ดีอยู่แล้ว เกิดอะไรกระทบนิดหน่อย ก็เป็นฟืนเป็นไฟเผาตนเองทันที ผลร้ายไปตกอยู่กับหนูน้อยผู้ไม่รู้อีโหน่อีเหน่ เขาคงบาปในชาติก่อนจึงได้มาเกิดในท้องของมารดาอย่างนั้น เขาคงเป็นคนมีกรรม จึงมีพ่อแม่ที่ไม่เอาถ่านในความเป็นอยู่ของครอบครัวอย่างนั้น ทุกคนต้องรับผลกรรมของตนด้วยกันทั้งนั้น นึกถึงธรรมะค่อยปลงตกไปหน่อย แต่ก็เป็นประโยชน์ทางใจของผู้ปลงคนเดียว หนูน้อยที่ต้องทนทุกข์ยังมีอยู่อีกมาก จึงใคร่พูดกับท่านผู้ฟังเสียบ้าง ในเรื่องเกี่ยวกับการลงโทษเด็ก ๆ ของท่าน.

จะเล่าความจริงให้ท่านฟังเกี่ยวกับตัวของข้าพเจ้าเอง ในสมัยข้าพเจ้าเป็นเด็ก ข้าพเจ้าไม่ชอบการดุด่าและเฆี่ยนตี ชอบความสุภาพอ่อนโยน ถ้าถูกดุวันไหนก็ทานอาหารไม่ได้เอาทีเดียว คุณแม่ท่านรู้ดีท่านจึงมิได้ดุด่าอย่างรุนแรง ถ้าโกรธนักก็เพียงใช้ฝ่ามือตบตะโพกสองสามแปะเท่านั้น คุณพ่อไม่เคยเฆี่ยนตีเลยจนข้าพเจ้าโต ถ้าทำอะไรผิดท่านมักสอนในเวลากลางคืน หรือบางทีก็บนให้รู้สึกว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการผิด ข้าพเจ้าจึงเป็นเด็กที่มีความสุขในอ้อมแขนของคุณพ่อคุณแม่แต่พี่สาวของข้าพเจ้าคนหนึ่งมักดุเสมอ ดุข้าพเจ้าทีไรก็ถูกคุณแม่ห้ามทุกทีว่า อย่าดุน้อง พูดกันดี ๆ ต่อมาก็ต้องไปอยู่วัดกับหลวงลุง หลวงลุงท่านเป็นคนเจ้าระเบียบ และพูดน้อย ดูอาการท่านเคร่งขรึมตลอดเวลา ไม่ค่อยพูดอะไรกับใคร ท่านเดินตามแนวเก่า คือต้องบังคับกันเสมอ ข้าพเจ้า

เกิดความลำบากใจ ความจริงท่านทำด้วยความรัก แต่เด็ก ๆ ไม่รู้ เลยทำให้เกิดความกลัวและหนีจากวัดบ่อย ๆ หนีไปก็ไม่พ้นถูกนำกลับมาอีกและถูกเฆี่ยนเป็นการใหญ่ พอเผลอก็หนีอีก เป็นอย่างนี้บ่อย ๆ จนอยู่กันไม่ได้ แม้คุณพ่อคุณแม่จะนำกลับไปอีกก็ไม่ยอมไป เกิดโรคกลัวต่อไม้เรียวเต็มที่ ต้องย้ายที่ใหม่คือเข้าโรงเรียน ได้เรียนมาดีในชั้น ป. ๑ — ๒ พอถึง ป. ๓ คุณครูที่สอนท่านเคร่งครัดและตีเก่งอีก โรคเก่าเข้ามาอีกหนีโรงเรียนต่อไป เขาจับมาส่ง ถูกครูถามว่าทำไมหนีโรงเรียน บอกคุณครูว่ากลัวไม้เรียวที่ครูตีบ่อย ๆ คุณครูหัวเราะ และบอกว่าต่อนี้ไปไม่ตีแล้ว ขอให้มาโรงเรียนทุกวันเถิด ข้าพเจ้าก็มาโรงเรียนทุกวัน ครูก็ไม่ตีดังแต่ก่อน การเรียนก็ดำเนินไปจนสอบไล่ได้ผ่านชั้นประถมไป.

ท่านผู้ฟังคงนึกว่าเรื่องส่วนตัวเอามาเล่าทำไม ที่เล่ามาเพื่อให้เห็นโทษของการลงโทษในทางที่ตึงเกินไป ตามปกติคนเรามีสัญชาตญาณแห่งความกลัวด้วยกันทั้งนั้น ถ้าเราเอาวิธีทำให้กลัวมาใช้เป็นการกระทำที่บังคับจิตใจของเด็กมากเกินไป จิตใจของเด็กก็หดหู่ ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากอยู่บ้าน มองเห็นพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นศัตรูไป ทำให้ตีตนออกห่างและห่างออกไปจนเสียคนไปก็มาก เด็ก ๆ ตามแถวหน้าโรงหนัง มาจากครอบครัวที่พ่อแม่ใช้วิธีขู่เข็ญไม่น้อย คนที่มีนิสัยมักโกรธ เหี้ยมโหดดุร้าย ถ้าสืบดูประวัติให้ดีก็จะพบว่ามาจากพ่อแม่ที่ดุร้าย ฉะนั้นการลงโทษเด็กจึงเป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวังให้มากสักหน่อย พ่อแม่บางคนพอเห็นลูกกระทำอะไรผิดก็ไม่มีการยับยั้งเลย ฟาดเปรี้ยงเข้าให้ ไม่เลือกที่

สุดแต่จะถูกตรงไหน บางทีเด็กต้องเสียหู เสียตา เพราะการลงโทษแบบนั้น ขอให้คิดไว้ในใจก่อนว่า เด็กไม่มีเดียงสา เขายังไม่รู้ชัดว่าอะไรถูกหรือผิด เขาทำอะไรก็มักตามผู้ใหญ่เสมอ ผู้ใหญ่นี่แหละเป็นผู้ควรถูกเฆี่ยนก่อน เพราะแสดงละครไม่ดีให้เด็กเห็น แล้วตนไม่สำนึกว่าตนผิด ไปลงโทษเด็กด้วยอำนาจโทษะ เป็นการกระทำที่ใช้ไม่ได้ จงจำไว้ในใจว่า ถ้าเกิดความโกรธอย่าลงโทษเด็กเป็นอันขาด เพราะการลงโทษเด็กขณะนั้นขาดความรู้สึกผิดชอบ มักลงโทษเกินกว่าเหตุไปเสมอ.

วันก่อนอ่านหนังสือพิมพ์พบข่าว เรื่องผู้หญิงทรมาณเด็กด้วยวิธีการต่าง ๆ อันเป็นเรื่องทารุณทั้งนั้น คนแบบนี้เขาเรียกว่ายักขิณีไม่ใช่หญิงธรรมดา บางคนโกรธจัดถึงกับพูดว่า เดี๋ยวแม่กินเนื้อเสียนี่ อย่างนี้มิใช่ถ้อยคำของคน แต่เป็นถ้อยคำของมารร้ายที่เข้ามาแทรกแซงอยู่ในใจแล้ว อย่าปล่อยให้มารร้ายมาลงโทษลูกของท่านเลย จงขับเจ้ามารร้ายออกไปจากใจของท่านเสียก่อนเถิด เราทำโทษเด็กเพื่ออะไร เป็นปัญหาที่ควรถามก่อน คำตอบก็มีว่า เพื่อให้เข็ดหลาบจักไม่กระทำผิดแบบนั้นต่อไป จุดหมายอยู่ที่ให้เขารู้ตัวว่าเขาผิด และจะไม่ทำความผิดต่อไปอีก เอาละเป็นอันได้ความแล้ว ลองคิดต่อไปอีกว่า ไม่มีทางอื่นบ้างเชียวหรือ ที่จะทำให้ลูกน้อยรู้ว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการผิด มีอยู่ถมไปที่จะทำได้โดยไม่ต้องเฆี่ยนตีกัน ในประการแรกเราควรจะค้นหาสมุฏฐานเสียก่อนว่า ทำไมเด็กจึงชอบทำอย่างนั้น ทำไมเด็กจึงประพฤติแบบที่ผู้ใหญ่เรียกว่าซุกซน ความซุกซนของเขาเป็นความเสียหายหรือ ลองหัดค้น

เหตุผลดูบ้าง ในข้อที่เด็กทำอะไรผิดไปนั้น เราควรนึกไว้ก่อนว่าทำไมเขาจึงทำอย่างนั้น เขาคงได้เห็นตัวอย่างแบบนั้นจากใครสักคนหนึ่ง ถ้าพบว่าตัวอย่างอยู่ที่ใครจงตัดต้นตอ ทำลายตัวอย่างเสีย สมมุติว่าพี่เลี้ยงเป็นตัวอย่าง ก็อย่าให้เขาทำให้เด็กเห็นต่อไป นี่วิธีหนึ่ง เรียกว่าเอาแบบชั่ว ๆ ไปเสียให้ห่างต่อไป ควรพูดกับเด็กดี ๆ อ่อนหวาน พูดให้เขารู้การกระทำเช่นนั้นเป็นความชั่ว คนชั่ว พ่อแม่ไม่รัก การกระทำเช่นนั้นลูกอยากให้พ่อแม่รักไหม ถ้าอยากให้พ่อแม่รัก ขอลูกอย่าทำอย่างนี้ต่อไปหนา นี่คือการเตือนมิให้เขาทำผิด คนทำผิดมักอาศัยเครื่องยั่วให้ทำผิดอยู่เฉย ๆ จะทำความผิดหาได้ไม่ จงมองหาเครื่องยั่วให้เด็กทำผิดให้พบและนำออกไปให้ห่าง เด็กก็คงไม่ทำความผิดในรูปนั้นอีกต่อไป ผู้ใหญ่ก็ไม่ต้องลงโทษเด็กให้เสียกำลังใจ เด็กก็ไม่ต้องเจ็บเนื้อหนัง เพราะความผิดนั้น ๆ

เรื่องความซุกซนของเด็ก เป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่รำคาญอยู่มากและมักบ่นว่า แหม ! อ้ายหนูนี่มันซนจริง ยายหัวหมุนทุกวัน เรามักได้ยินคุณยายบ่นเสมอ เด็กอีกคนหนึ่งหงิมเหมือนตุ๊กตา คุณยายก็ชอบใจความจริงเรื่องของเด็กต้องไม่อยู่นิ่ง ถ้าอยู่นิ่งก็ไม่ใช่เด็ก ธรรมดาเด็กกำลังก้าวหน้าเจริญทั้งกายทั้งใจ ถ้าเขาไม่เคลื่อนไหว อวัยวะก็ไม่เจริญงอกงาม ความซนซึ่งเป็นสมบัติของเด็กประการหนึ่ง แต่พี่เลี้ยงหรือมารดาบิดาไปเอาใจใส่เขามากเกินไป คอยช่วยเหลือเขามากเกินไป จนเด็กไม่ต้องทำอะไร อย่างนี้ก็ไม่ถูก คนเลี้ยงมีหน้าที่เพียงแต่ดูเด็กไว้เท่านั้น

ดูอย่าให้เขามีอันตราย ให้เขามีเสรีบ้าง เราก็ไม่บ่นว่าเด็กซุกซน แต่ต้องมีระเบียบ มีทางชดเชยให้เขาบ้าง เด็กที่เดินได้แล้ว ก็ชอบเดินเป็นธรรมดา ให้สังเกตคนที่หัดถีบรถจักรยานได้ใหม่ ๆ เขาต้องถีบตลอดเวลาที่เขามีรถพอจะถีบได้ เขาถีบเพื่อให้เกิดความชำนาญนั่นเอง เด็กที่เดินได้ก็ใคร่ที่จะเดินมาก ๆ เป็นธรรมดา จงมีที่ให้เขาได้เดินอย่างสบาย ไม่มีอะไรที่จะเกิดความเสียหายแก่เขา เขาก็คงไม่ซุกซนออกนอกทางไปไหน ความลำบากตรงที่เราไม่มีห้องสำหรับเด็ก ผู้ใหญ่นั่งนอนตรงไหน เอาเด็กมาไว้ตรงนั้นด้วยก็ในห้องนั้นมีของหลายอย่าง หนูน้อยเขาอยากจะดูว่ามันเป็นอะไร เขาเห็นนาฬิกาเดินติ๊ก ๆ เขาก็สงสัย อยากเปิดดูว่ามันมีอะไรอยู่ข้างในจึงได้มีเสียงดังอย่างนั้นเราจะไปว่าเขาซุกซนอย่างไร เขาทำถูกตามวิสัยของเขาแล้ว เราผู้ใหญ่ทำผิดเองที่ปล่อยเขาไว้ในห้องที่เต็มไปด้วยสิ่งที่เด็กไม่รู้ ไม่เข้าใจ

เคยเห็นลูกฝรั่ง พ่อแม่ไปทำงาน ปล่อยเด็กไว้ในห้องคนเดียวกับของเล่นเล็ก ๆ น้อย ๆ หนูน้อยก็ยุ่งอยู่ในห้องนั้นไม่ไปไหน ถึงเวลาอาบน้ำ กินอาหารก็มีผู้ใหญ่มา พาไปให้กินให้อาบ จบแล้วก็เข้าห้องต่อไป เด็กก็อยู่ได้เรียบร้อย ไม่ยุ่งไม่กวนพ่อแม่แต่ประการใด ของเราโดยมากคอยอุ้มอยู่ตลอดเวลา คอยเอาใจใส่ตลอดเวลา ว่าที่จริงก็เป็นการกระทำที่ผิดอยู่มากเหมือนกัน แต่ทำกันจนชินจึงมองกันไม่เห็น จึงใคร่ขอแนะนำว่า อย่าถนอมเด็กของท่านเกินไป ปล่อยเด็กให้เขามีอิสระเสรีบ้างให้เขาได้อยู่ตามลำพังเขาบ้างในห้องของเขา เด็กก็จะเรียนรู้ในเรื่อง

พึ่งตัวเองเป็นลำดับ ถ้าลูกของท่านชอบเคลื่อนไหวที่ท่านเรียกว่าซุกซนก็จงแก้โดยวิธีมีอะไร ๆ ให้เขาได้เล่นเป็นกีฬาบ้าง ถ้าเขามีของเล่นมีเครื่องบริหารกายอยู่ แล้วใจของเขาก็คงเรียบร้อยไปได้ ผู้เลี้ยงเด็กจึงไม่ต้องวิตกเรื่องเด็กซน เพราะเด็กซนมีสมองดีว่องไว แต่ควรวิตกถึงเด็กหงิม ๆ เป็นผ้าพับไว้ จะเป็นคนเฉื่อยชาในกาลข้างหน้า และอย่าได้ลงโทษเด็กที่ท่านเรียกว่าซุกซนเลยจงพยายามตล่อมความซนของเขาให้เข้าแนวทางดีกว่าซึ่งไม่ยากอะไรนัก

ขอให้จำหลักสำหรับบทนี้ว่า การลงโทษเด็กด้วยอำนาจโทสะเป็นสิ่งไม่ควรทำ เด็กทุกคนไม่อยากกระทำความผิด แต่ทำไปเพราะความไม่รู้ จงให้เขารู้เสียว่าอะไรผิดและเขาจะไม่ทำสิ่งนั้นเป็นอันขาด เพราะปกติของเด็กอยากให้ผู้ใหญ่รักตน ถ้ารู้ว่าทำอย่างนั้นผู้ใหญ่ไม่รัก เขาก็คงเลิกไปเอง ความรักความเมตตาต่อกัน เป็นแนวทางของความดีอันยั่งยืน.

บทที่ ๖

วิธีแก้นิสัยเกเร

ท่านพ่อแม่ที่นับถือ ทั้งหลาย!

เมื่อวันเสาร์ก่อน ได้พูดถึงเรื่องการศึกษาให้รู้ถึงความต้องการของเด็ก เมื่อเข้าใจแล้วพึงสนองแก่เขาเท่าที่เขาต้องการ และจบลงด้วยเรื่องการลงโทษเด็กว่าควรทำให้ถูกแก่กาลเทศะ เหตุผลและศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ เพื่อเตือนท่านให้รู้จักใช้ไม้เรียวในเวลาที่ควรใช้ ไม่ใช้พร่ำเพรื่ออันอาจทำให้เด็กของท่านเป็นคนดื้อด้านไม้ และคิดว่าการตีของท่านเป็นเรื่องธรรมดามิใช่สิ่งน่ากลัวอะไร ผลที่สุดท่านก็บังคับลูกของท่านไม่ได้ ผลร้ายเกิดแก่ลูกของท่าน และตัวท่านในภายหลัง ข้าพเจ้าหวังว่าท่านคงจะเข้าใจเหตุผลของเรื่องและใช้ให้เป็นประโยชน์ได้บ้างเป็นแน่ ในวันนี้จะให้ข้อตักเตือนเกี่ยวกับเรื่องนอกสักเล็กน้อย ขอให้ท่านตั้งใจฟังให้ดีและคิดถึงความเป็นไประหว่างท่านกับบุตรของท่านให้รอบคอบ เป็นการส่องกระจกดูตนเองกันเสียทีหนึ่ง และเมื่อเห็นว่าสกปรกมอมแมมที่ตรงไหนก็แก้ไขกันเสียให้เรียบร้อย เรื่องของเด็กเป็นเรื่องที่ควรสนใจ และทำกันให้ดีเป็นพิเศษเสมอ เช่น มีอะไรเกิดขึ้นแก่เด็กของท่าน ๆ ควรทำดังต่อไปนี้ :—

สมมติว่าเด็กของท่านมีนิสัยชอบรังแกเพื่อน อันเป็นอาการของความเป็นนักเลงอันธพาล ท่านก็ควรหาทางกล่อมเกลาเขาโดยการพูดชี้แจงให้เข้าใจว่า ตัวของเรา ๆ ก็รัก ไม่อยากให้ใครมาข่มเหงรังแก ทุกคนกลัวความเจ็บกลัวความตาย เช่น แม่เอาไม้เรียวมาจะตีเจ้า ๆ ก็ต้องกลัว เจ้ากลัวอย่างใดคนอื่นเขาก็มีความกลัวอย่างนั้น เมื่อคิดได้ดังนี้แล้ว อย่าไปทำให้ใครเดือดร้อน เพราะการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน คือการหาความทุกข์ใส่ตนเอง ลองบอกให้เด็กเขกพื้นกระดานสักที เด็กก็คงเข้าใจว่ามันทำให้เจ็บปวด และไม่อยากเขกต่อไป อันคนที่ชอบรังแกคนอื่นนั้น เขาเรียกกันว่าคนพาล ขึ้นชื่อว่าคนพาลก็ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมด้วย และเมื่อเราไปรังแกเขาบ่อย ๆ มีคนหลายคนได้รับความเดือดร้อน เขาอาจรวมพวกกันเข้ามาทำอันตรายแก่ตน ๆ ก็ถึงความเจ็บความตาย ให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตัวได้ภายหลัง

เรื่องของเด็กที่ชอบรังแกผู้อื่นนั้น มักเริ่มต้นจะเกเรทำลายสิ่งของทำลายสัตว์ตัวเล็กตัวน้อยมาก่อน ต่อมาก็กลายเป็นคนชอบทำลายรังแกเพื่อน จงคอยระวังอย่าให้ลูกของท่านได้มีโอกาสฝึกหัด ในทางทำลายเป็นอันขาด จะติดนิสัยของเขา การพูดจาชี้แจงและตักเตือนอย่างนี้เป็นกิจที่ควรทำก่อน ถ้าหากว่าไม่บังเกิดผล ก็ต้องพยายามตักเตือนต่อไปอีก โดยเรียกมากล่าวสอนโดยดี ขอให้จำไว้ว่าเด็กของท่านเป็นคนมีความดุอยู่ในใจแล้ว ท่านอย่าได้เพิ่มความดุให้แก่เขาอีกเป็นอันขาด อย่างไรเรียกว่าเป็นการเพิ่มความดุให้แก่เขา คือ ท่านแสดงอาการโกรธและลงโทษเขา โดยมิได้พูดให้เขาเข้าใจในเหตุผล การกระทำแบบนี้แหละเป็นการ

เพิ่มความดุให้แก่เขา ไฟกำลังลุกอยู่แล้ว อย่าเอาน้ำมันราดลงบนกองไฟอีกเลย จงให้น้ำแก่ไฟเถิด มันจะดับไปเอง การพูดเตือนกันดี ๆ นั้นมีอานิสงส์มากมาย แต่ถ้าพูดเตือนแล้วยังทำอีก ก็ต้องใช้พระเดชบ้างนิดหน่อย คือ คาดโทษไว้สำหรับความผิดแบบนั้น เช่นว่าถ้าทำอย่างนี้อีกพ่อแม่จะลงโทษกักกันมิให้ออกไปนอกบ้าน หรือจะเฆี่ยนเท่านั้นเท่านี้ เป็นการบอกให้รู้ไว้ก่อน เมื่อได้คาดโทษไว้แล้ว ท่านเองต้องจำไว้ว่าได้คาดโทษไว้อย่างไร อย่าได้หลงลืมเป็นอันขาด เพราะถ้าท่านลืมไปเวลาเขาทำความผิดก็มิได้ลงโทษตามสัญญาที่ได้ตั้งไว้ เด็กจะไม่เคารพในท่าน เขาจะหาว่าท่านเป็นคนไม่จริง เสียระเบียบวินัยหมดเลย จงทำตามที่ท่านได้พูดไว้กับเขาเสมอ แม้จะต้องทำหลายครั้งก็ต้องทำตามที่ได้พูดไว้ ถ้าได้ทำถึงขั้นลงโทษแล้ว ภายหลังยังมีเรื่องเกิดขึ้นอีก ท่านก็ควรคิดหาเหตุผลอย่างรอบคอบ อย่านึกว่าเด็กของท่านเป็นผู้ผิดเพียงฝ่ายเดียว คงมีอะไรอื่นมายั่วเย้าเขา ๆ จึงเกิดอารมณ์สู้และชกต่อยกัน หน้าที่ของผู้เป็นมารดาบิดา จึงต้องใช้ปัญญาอย่างรอบคอบ มองหาเหตุผลแวดล้อมให้พบ เมื่อพบแล้วค่อยทำลายเหตุต่อไป จงจำหลักธรรมะที่ว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ ต้องมองหาเหตุให้พบ เมื่อพบแล้วก็ทำลายเหตุนั้นเสีย ผลอันทำให้ยุ่งยากก็คงหายไปเอง

การคอยควบคุมหาเหตุผลอย่างนี้ จะก่อให้เกิดผลดีแก่เด็กของท่านได้มากทีเดียว ผู้ใหญ่อย่าใจร้อนเป็นอันขาด เห็นอะไรเกิดขึ้นก็อย่าวู่วามไป ต้องสงบใจไว้ก่อน เพื่อมองหาเหตุผลบ้าง เพื่อจับให้มั่นคั้นให้อยู่บ้าง เช่นว่าท่านมีเด็กอยู่ในปกครองหลายคน เงินในกระเป๋าของ

ท่านหายไปบ่อย ๆ โดยไม่ทราบว่าใครเป็นคนมือไว เมื่อยังไม่ทราบแน่ชัดลงไป ขออย่าได้บ่นหรือแสดงอาการอะไรออกมา แต่จงทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ ทำเหมือนกับว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้นแก่ทรัพย์ของท่าน แต่ต้องใช้ไหวพริบคอยสังเกตดูเด็กของท่านทุกคน เพื่อคอยกำหนดการเป็นอยู่ของเขาบ้าง ในเวลาตอนค่ำท่านควรนำเด็กทุกคนมาทำพิธีไหว้พระก่อนนอนบ้าง แล้วพูดถึงความไม่ดีของการลักขโมย เพราะบางทีเด็กยังไม่รู้ว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการไม่ดี เขาทำไปเพราะความอยากได้เท่านั้น จะไปโทษเขานักก็ไม่ได้ เราผู้ใหญ่มิได้บอกเขาว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นบาป ถ้าหากเขาทราบเขาคงไม่ทำเป็นแน่ ปกติของเด็กไม่ชอบกระทำความผิดหรือทำสิ่งที่ผู้ใหญ่ไม่ชอบ จึงควรสอนเขาให้เข้าใจเหตุผลพร้อม ๆ กับคอยกำหนดอาการของเด็กไปด้วย อย่าจับความผิดของเด็กโดยอาการสักแต่ว่าสงสัยเป็นอันขาด ต้องได้หลักฐานแน่นอนก่อนจึงจับ อย่างนี้จะช่วยให้เด็กของท่านเคารพเกรงกลัวท่าน และเห็นว่าท่านฉลาดกว่าเขา จะตบตากันเปล่า ๆ ไม่ได้ต่อไปแล้ว ผลที่สุดก็เลิกจากการกระทำความผิดแบบนั้น

เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๐๑ เป็นวันก่อนวันเด็ก ที่พุทธสถานได้มีการประชุมเด็กนักเรียนฟังธรรมตามปกติ เพราะเป็นวันอาทิตย์ มีคนมาบอกข้าพเจ้าว่า มีเด็กเข้าไปในห้องเก็บของ และเอาธงน้อย ๆ ไปหลายคน เพราะเขาทราบว่าในวันเด็ก ถ้าเด็กคนใดมีธงน้อยติดหน้าอกก็จะได้รับของแจก อยากได้ของแจกจึงเอาเครื่องหมายไปก่อนโดยมิได้บอก

ให้ใครทราบ ถึงเวลาแสดงธรรม พอถึงวันนั้นถึงเรื่องของศีลข้อที่สอง อันกล่าวถึงเรื่องงดเว้นจากการลัก ข้าพเจ้าพูดอธิบายให้เขาฟังโดยลำดับ และถามว่าถ้าเรามาพุทธสถาน อันเป็นสถานฝึกคนให้เป็นคนดี สิ่งของในพุทธสถานทุกชิ้นเป็นของกลาง เป็นของที่ใครจะถือเอาเป็นของส่วนตัวไปไม่ได้ ถ้าใครเอาไปโดยไม่ได้รับอนุญาตจากคนรักษา การกระทำเช่นนั้นดีไหม? เด็กทุกคนก็ตอบว่าไม่ดี เมื่อเรารู้ว่าไม่ดีในการกระทำเช่นนั้น เราควรทำเช่นนั้นหรือไม่? เด็กก็บอกว่าไม่ควรทำ ถามต่อไปว่าถ้าหากว่าใคร ๆ ทำไปเพราะไม่รู้ว่าผิด การกระทำนั้นเป็นการผิดไหม? เขาก็บอกว่ายังคงผิดอยู่ ข้าพเจ้าพูดต่อไปว่า คนทุกคนอาจกระทำความผิดเพราะไม่รู้ได้เสมอ แต่ถ้ารู้ว่าเป็นความผิด เราก็ควรสารภาพความผิดเสียโดยนำของที่เอาไปนั้นมาคืนไว้ที่นี่ คนที่รู้ว่าตัวผิดและทำตนให้ถูกต้องเป็นคนดี ใครอยากเป็นคนดีบ้าง ทุกคนยกมือ เมื่ออยากเป็นคนดีก็ทำให้ดีเสียโดยนำของมาคืนเถิด เด็กที่เอาธงน้อยไปก็นำมาคืนหมดทุกคน และได้รับการปรบมือจากเพื่อนฝูง ได้รับคำชมเชยจากข้าพเจ้าผู้อบรม วิธีนี้เป็นวิธีที่ถูกต้อง ขอฝากให้พ่อแม่ทั้งหลายนำไปใช้ สั่งสอนอบรมเด็กของท่านให้เป็นคนดีกันเถิด

อีกประการหนึ่ง การลงโทษเด็กเป็นการกระทำเพื่อป้องกันเด็กจากสิ่งที่เด็กไม่พึงกระทำ ไม่ใช่เป็นการบังคับเด็กให้กระทำในสิ่งที่เราต้องการให้เขากระทำ เช่น ถ้าเราจะบอกคนหนึ่งให้ปิดประตูบ้าน ในเวลาออกไปหรือเข้ามาในบ้าน เพื่อป้องกันมิให้ขโมยเข้ามา

ในบ้าน แต่เด็กคนนั้นไม่เข้าใจเหตุผลว่าทำไมตนต้องปิดประตู เกิดความทรนงขึ้นมา และดื้อไม่เชื่อคำสั่ง แกล้งเปิดประตูทิ้งไว้เฉย ๆ เราก็ไม่รู้จะทำอย่างไรแก่เขา จะลงโทษเฆี่ยนตีด้วยโทสะก็ไปกันใหญ่ คือเพิ่มความดื้อให้แก่เด็กมากขึ้น หรือถ้าเขาจะทำตามก็ทำด้วยความกลัว มิใช่ทำด้วยความสมัครใจ อันไม่ก่อให้เกิดผลดีอะไรแก่เด็ก การทำโทษเด็กด้วยวิธีการที่ไม่ให้เขาเข้าใจเหตุผล เป็นการกระทำที่ไม่ควร เป็นการลงโทษแบบไม่มีเหตุผล เสียหายมากมาย จึงควรถือเป็นหลักไว้ว่า ต้องทำความเข้าใจกันก่อน ให้เขาเข้าใจเรื่องอย่างชัดเจน แล้วจึงลงโทษตามกฎที่ได้ตั้งไว้ เด็กที่รู้ว่าตัวผิด แม้จะถูกตีก็ไม่น้อยใจ แต่ถ้าเขารู้ว่าเขาถูกลงโทษเพราะอคติแล้ว เขาจะน้อยใจนักหนา ขออย่าได้สร้างความน้อยใจแก่เด็กของท่านเลย.

เมื่อท่านได้ทำโทษเด็กไปด้วยเหตุผลอันสมควรแล้ว ขอให้ท่านลืมเรื่องนั้นเสีย ทำใจเหมือนกับว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้นแก่ท่านและเด็กของท่าน

การลงโทษเขาแล้ว ยังเอามาพูดพร่ำทำเพลงอยู่อีกนั้น ทำให้ท่านกลายเป็นคนขี้บ่นจู้จี้ปากเปียกปากแฉะ เด็กของท่านก็จะไม่เคารพในตัวท่าน เขาจะหาว่าท่านเป็นคนไม่ได้ความ

กฎธรรมดามีอยู่ว่า สิ่งใดก่อให้เกิดความเจ็บปวดความละอายใจสิ่งนั้นไม่มีใครปรารถนา แต่สิ่งใดทำให้สบายใจ ทุกคนพอใจในสิ่งนั้นอยากให้พูดถึงสิ่งนั้นบ่อย ๆ ต้องพูดเป็นเวลา เป็นสาระ และสบายใจของผู้ฟังเสมอ.

ข้อควรจำ

๑. อย่าทำโทษเด็กในเมื่อความผิดนั้นไม่ได้ปรากฏต่อหน้า หรือไม่มีพยานหลักฐาน ว่าเป็นความผิดของเขา

๒. อย่าทำโทษเด็ก เพื่อประชดประชันอีกคนหนึ่ง เช่นโกรธพ่อทุบลูกเสียบอบช้ำไปอย่างนี้ ไม่เป็นธรรมแก่เด็ก

๓. อย่าผัดเพี้ยนการทำโทษ ในเมื่อความผิดนั้นได้ปรากฏต่อหน้าหรือมีพยานหลักฐานแล้ว เช่น ผลัดว่า "รอให้พ่อมาก่อนเถอะ จะให้พ่อเฆี่ยน

๔. อย่าเอาสิ่งไม่เกี่ยวกับโทษของเด็กมาเป็นการลงโทษเด็ก เช่น สัญญาว่า คืนนี้จะพาไปดูละคร พอเด็กทำผิดก็เลยงดการพาไปดูละครเสีย การงดไปดูละครเป็นการลงโทษเด็ก แต่ไม่สมควรกระทำเช่นนั้น

๕. อย่าออเซาะเด็ก ภายหลังที่ได้ทำโทษเด็กแล้ว จะทำให้เด็กคิดเห็นไปว่า การทำโทษเป็นการบรรเทาโทสะของตน หรือทำให้เด็กมองเห็นว่า ท่านเป็นคนอ่อนแอ เด็กจะไม่เกรงท่านในการต่อไป

๖. อย่าลงโทษเด็กที่ได้รับโทษตามความผิดของเขาแล้ว เช่นเด็กซนไปล้มลง ท่านก็โกรธไปตีซ้ำ พร้อมกับพูดคำหยาบสำทับเขา ย่อมเป็นการไม่เหมาะสม เพราะการหกล้มสอนเขาให้รู้ว่า เจ็บปวดขนาดไหนอยู่แล้ว อย่าเพิ่มความปวดร้าวทางใจให้เขาอีกเลย หากว่าเด็กยังไม่เดียงสา ท่านก็ควรให้ความระวังแก่เขาเอง

๗. อย่าทำโทษเด็ก ด้วยลิ้นของตน การด่าว่าบ่นจู้จี้เด็ก เป็นสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เป็นการถ่ายทอดนิสัยเสียให้เด็กเปล่า ๆ คนปากจัดจึงควรระวังไว้สักหน่อย

๘. สิ่งใดที่ท่านบอกเขาว่าผิด ก็ให้ถือว่าเป็นความผิดตลอดไป เช่นเด็กของท่านตบหน้าท่าน ๆ ก็ตีเขาในฐานะที่ความประพฤติไม่ดี แต่ต่อมาเขาตบหน้าท่านอีก บังเอิญอารมณ์ของท่านดี ท่านหัวเราะเห็นเป็นของขันไป การกระทำของท่านทำให้เด็กงงงวย ไม่สามารถเข้าใจได้ว่า เมื่อไรการกระทำเช่นนั้นถูกผิดอย่างไร

๙. อย่าทำโทษให้ผิดกัน ระหว่างผู้มีสิทธิทำโทษเด็ก พ่อทำโทษเด็กอย่างใดในความผิดอย่างหนึ่ง แม่ก็ควรทำโทษแบบเดียวกัน

๑๐. อย่าทำโทษโดยความลำเอียงเช่นพี่น้องทะเลาะกัน พี่ถูกทำโทษหนักน้องถูกทำโทษสถานเบา เพราะเห็นว่าเล็กกว่า ทำให้พี่เกิดน้อยใจและริษยาน้อง เกิดความเคียดแค้น อาจทำร้ายแก่น้องได้ในภายหลัง และจะขาดความเคารพในท่านด้วย

๑๑. อย่าทำโทษเด็กโดยอาการเปาะแปะ และพร่ำเพรื่อ ทำให้เป็นกิจจะลักษณะ

๑๒. อย่าทำโทษเด็กโดยอาการไม่สมควร เช่นโกรธไม่พูดด้วยสามวัน

๑๓. อย่าโต้แย้งกันในเรื่อง การลงโทษเด็กต่อหน้าเด็ก ถ้าจะโต้เถียงกันต้องทำอย่าให้เด็กเห็น

๑๔. อย่าแสดงอาการเหลาะแหละ ไม่กล้าเอาจริงเอาจังด้วยการแสดงเอะอะให้คนอื่นทำโทษเด็กให้ การทำโทษจะไม่ศักดิ์สิทธิ์ และไม่ทำให้เด็กเชื่อถือยำเกรง

การทำโทษเด็กเป็นเรื่องสำคัญมาก อย่าทำโทษเด็กของท่านโดยปราศจากหลักการเป็นอันขาด หลักการทำโทษเด็กทั้ง ๑๔ ข้อนี้เป็นหลักใหญ่ที่ท่านควรจำไว้ให้ดี และนำไปใช้เถิด ลูกของท่านจะกลายเป็นเด็กสุภาพเรียบร้อย มีความเคารพยำเกรงในตัวท่าน เชื่อฟังคำของท่านเสมอ แต่ถ้าท่านทำตนไม่เหมาะสม เอาอารมณ์โทสะเข้าใช้กับเด็กแล้ว มันก็เป็นความผิดของท่านเอง จะไปโทษใครหาได้ไม่ ขอท่านอย่าได้ร้อนใจในภายหลัง เพราะเรื่องนี้เลย.

บทกลอนรักชาติ

ธงชาติไทย ไกวกวัด สะบัดพริ้ว
แลริ้วริ้ว สลับงาม เป็นสามสี
ผ้าผืนน้อย บางเบา เพียงเท่านี้
แต่เป็นที่ รวมชีวิต และจิตใจ

ไทยรุ่นเยาว์ ยืนเรียบ ระเบียบแถว
ดวงตาแน่ว นิ่งตรง ธงไสว
"ประเทศไทย รวมเลือดเนื้อ ชาติเชื้อไทย"
ฟังคราวใด เลือดซ่าน แล่นพล่านทรวง

ผืนแผ่นดิน ถิ่นนี้ ที่พำนัก
เราแสนรัก และแสน จะแหนหวง
แผ่นดินไทย ไทยต้อง ครองทั้งปวง
ชีพไม่ล่วง ใครอย่าล้ำ มาย่ำยี

เธอร้องเพลง ชาติไทย มั่นใจเหลือ
พลีชีพเพื่อ ชาติที่รัก ทรงศักดิ์ศรี
เพลงกระหึ่ม ก้องฟ้า ก้องธาตรี
แม้ไพรี ได้ฟัง ยังถอนใจ

แต่สิ่งหนึ่ง ที่ไทย ร้าวใจเหลือ
ที่เลือดเนื้อ เป็นหนอน คอยบ่อนไส้
บ้างหากิน บนน้ำตา ประชาไทย
บ้างฝักใฝ่ ลัทธิชั่ว น่ากลัวเกรง

ทุกวันนี้ ศึกไกล ยังไม่ห่วง
แต่หวั่นทรวง ศึกใกล้ ไล่ข่มเหง
ถ้าคนไทย หันมา ฆ่ากันเอง
จะร้องเพลง ชาติไทย ให้ใครฟัง.

บทกลอนชนะการประกวด ในนิตยสารยานเกราะ

ของ คุณนภาลัย ฤกษ์ชนะ

ด้วยอภินันทนาการจาก
สถานีวิทยุยานเกราะ บางกระบือ กรุงเทพฯ ๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์แพร่การช่าง ถนนเฟื่องนคร กรุงเทพมหานคร
นายอำพัน ฉายางกูร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๑๘

4 พ.ค. 2519